

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

X. A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1947:51

— 0. a.
o

ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE
OM
GRANSKNING OCH ANTAGNING
AV LÄROBÖCKER

AVGIVET AV
1945 ÅRS LÄROBOKSKOMMITTÉ

STOCKHOLM

1947

Statens offentliga utredningar 1947

Kronologisk förteckning

1. Kollektiv tvätt. Betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete. Hæggeström. xv. 284 s. **S.**
2. Betänkande angående fiskerinäringens efterkrigsproblem samt de prisreglerande verksamheten på fiskets område. Antonsons, Göteborg. 825 s. **Jo.**
3. Elkraftutredningens redogörelse nr 1. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Inledande översikt. Sv. Tryckeri AB. 84 s. **K.**
4. Betänkande med förslag till standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. Hæggeström. 126 s. **K.**
5. 1944 års militärsjukvårdskommittés betänkande. Del 2. Beckman. 170 s. **Fö.**
6. Betänkande med förslag till geofysiskt observatorium i Kiruna m. n. Idun. 64 s. **K.**
7. Betänkande med förslag angående lantmåteripersonalens organisation samt avlöningsförhållanden m. m. Marcus. 132 s. **Jo.**
8. Betänkande med förslag angående fiskets administration m. m. Kihlström. 155 s. **Jo.**
9. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 3. Tandläkarinstitutens organisation m. m. Beckman. 166 s. **E.**
10. Betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. n. Beckman. 262 s. **S.**
11. 1940 års skolutredningens betänkanden och utredningar. 8. Utredning om förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar om skolväsendet. Idun. 148 s. **E.**
12. Ungdomens framtidsverksamhet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 4. V. Petterson. 392 s. **Ju.**
13. Betänkande med utredning rörande riksräkenskapsverkets organisation. Marcus. 114 s. **Fi.**
14. Handeln med olja. Betänkande med förslag avgivet av oljeutredningen 1945. Hæggeström 843 s. 4 pl. **Fö.**
15. 1941 års lärarönsaknunniga. Betänkande med förslag till lönereglering för övningslärare. Sv. Tryckeri AB. 870 s. **Fi.**
16. Förslag till konvention mellan Sverige, Danmark och Norge om erkännande och verkställighet av domar i brottmål m. n. Norstedt. 24 s. **Ju.**
17. Stöd åt utvecklingshämmande ungdom. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 5. V. Petterson. 144 s. **Ju.**
18. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 2. Förslag angående yrkesvägledning och yrkesutbildning för partiellt arbetsföra m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 324 s. **3.**
19. Kompetensförhållanden för statliga, vissa halvstatliga och kommunala tjänster samt sådana yrken och befattningar, för vilkas utövande kräves av statlig myndighet utfärdad behörighetsförklaring eller legitimation. V. Petterson. 288 s. **S.**
20. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:15. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Älvsborgs län. Beckman 48 s. **K.**
21. Socialvårdskommitténs betänkande. 15. Utredning och förslag angående särskilda barnbidrag och bidragsförskott m. m. V. Petterson. 114 s. **S.**
22. Betänkande med förslag till ändrad lagstiftning angående handel med skrot, lump och begagnat gods. Sv. Tryckeri AB. 125 s. **H.**
23. 1945 års lönelömmitté. 2. Betänkande med förslag till statens allmänna avlöningsreglemente m. m. Marcus. 289 s. **Fi.**
24. Betänkande rörande ett centralt arbetsmarknadsorgan. Norstedt. 220 s. **S.**
25. 1945 års akademikerutredning. Norstedt. 64 s. **E.**
26. Slutbetänkande avgivet av bostadsociala utredningen. Del 2. Saneringen av stadssamhällets bebyggelse. Organisationen av läne- och bidragsverksamheten för bostadsändamål. Idun. 698 s. **S.**
27. Betänkande med förslag till ändrad ordning beträffande vissa helgdagar. Katalog och Tidskriftstryck. 75 s. **E.**
28. Stuveriverksamheten i svenska hamnar. Hæggeström. 110 s. **H.**
29. Valfärdsanordningar för sjöfolk i hamn. Hæggeström. 118 s. **H.**
30. Betänkande med förslag till lag om regionkommuner m. m. Beckman. 214 s. **S.**
31. Betänkande med förslag angående utbildning av befäl för handelsflottan m. m. Idun. 264 s. **H.**
32. Utredning med synpunkter på sågverksdriften i Norrland och förslag angående inrättande av en central sågverkskola. V. Petterson. 150 s. 1 karta. **Jo.**
33. Redogörelse i sammandrag för utredning rörande planering av jordbruket och skogsbruket i Nedertorneå kommun. V. Petterson. 177 s. 6 pl. 1 karta. **Jo.**
34. 1940 års skolutredningens betänkanden och utredningar. 9. Gymnasiet. Idun. 622 s. **E.**
35. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:12. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Malmöhus län. Beckman. 43 s. **K.**
36. Vid andra riksskogstaxeringen av Norrland åren 1938—42 använd metodik och härom vunna erfarenheter. Redogörelse avgiven av 1937 års riksskogstaxeringsnämnd. V. Petterson. 205 s. **S.**
37. 1945 års skogshärbärgesutredningens betänkande. Del 1. Utredning rörande bostads- och levnadsförhållandena på hemmanskogarna med förslag till åtgärder för bostadsbeståndets komplettering och förbättrande. Idun. 801 s. **S.**
38. Lagberedningens förslag till jordabalk. 1. Norstedt. 818 s. **Ju.**
39. Supplement nr 7 till Sveriges familjenamn 1920. Statens Reproduktionsanstalt. 112 s. **Ju.**
40. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:11. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Kristianstads län. Beckman 40 s. **K.**
41. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 7. Tiden juli 1945—juni 1946. Idun. 449 s. **Fö.**
42. Betänkande angående organisationen av försöksverksamheten på jordbrukets område. Katalog och Tidskriftstryck. 252 s. **Jo.**
43. Betänkande med förslag om upphävande av äldre giftermålsbalken. Norstedt 72 s. **Ju.**
44. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 3. Statens sjukhusutredningens av år 1943 betänkande. 8. Utredning och förslag angående sysselsättnings- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 176 s. 8 pl. **I.**
45. Polisen och allmänheten. Betänkande med förslag till tjänstreglemente för polisväsendet. Idun. 126 s. **I.**
46. Betänkande angående familjeliv och hemarbete. Beckman. 320 s. **S.**
47. Fiskerättskommitténs förslag till fiskelag jämte därmed sammanhängande författningar. V. Petterson. 558 s. 2 pl. **Jo.**
48. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:8—10. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Kalmar län, Gotlands län och Blekinge län. Beckman. 68 s. **K.**
49. 1940 års skolutredningens betänkanden och utredningar. 10. Flickskolan. Idun. 247 s. **E.**
50. Sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln. Beckman. 197 s. **E.**
51. Betänkande om granskning och antagning av läroböcker. Hæggeström. 137 s. **E.**

Ann. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = eklelesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1947:51
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE
OM
GRANSKNING OCH ANTAGNING
AV LÄROBÖCKER

AVGIVET AV
1945 ÅRS LÄROBOKSKOMMITTÉ

STOCKHOLM 1947

IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.

471080

STATENS OFFENTLIGA FÖRLAGSÅR 1945
BOKFÖRLAGSSTYRELSEN

REKONSTRUKTION
OCH
GRÄNSKÄLVNING OCH ANLÄGGNING
AV
LÄROBOKSRETTEN

AV
1945 ÅRS LÄROBOKSRETTEN

STOCKHOLM 1945
HVA BOKFÖRLAGSSTYRELSEN

INNEHALLSFÖRTECKNING

	Sid.
Skrivelse till departementschefen	5
Utredningsuppdraget	7
I. <i>Allmänna synpunkter beträffande läroböckerna</i>	13
Läroböcker och kursplaner s. 13. Läroböckernas innehåll s. 15. Läroböckernas upp- läggning s. 16. Läroböckernas språk s. 17. Läroböckernas yttre skick s. 18. Läro- böckerna och den psykologiska forskningen s. 19.	
II. <i>Läroboksgranskningen</i>	21
1. Den nuvarande läroboksgranskningen	21
Statens läroboksnämnd s. 21. Omdömen om granskningen s. 21.	
2. Behovet av läroboksgranskning	23
3. Granskningsorganets ställning och sammansättning	24
Granskningens förläggande till skolöverstyrelsen	
Svårigheter vid nämnd i skolöverstyrelsen	25
Granskningens förläggande till fristående nämnd	
Skolöverstyrelsens representation s. 26. Representation för överstyrelsen för yrkes- utbildning s. 28. Övrig pedagogisk representation s. 28. Psykologisk sakkunskap s. 28. Lekmännens representation s. 30. Reservationsrätt för nämndens ledamöter s. 30. Uppdelning av nämnden s. 30. Sammanfattning s. 31.	26
4. Granskningens uppgifter	31
Negativa uppgifter	
Positiva uppgifter	32
Kontakt med den vetenskapliga forskningen s. 32. Kontakt med utvecklingen på de olika ämnesområdena s. 33. Kontakt med den utländska utvecklingen s. 33. Periodisk publikation s. 34. Rådgivande funktion för granskningsmyndigheten s. 35. Författaruppdrag och pristävlingar s. 35. Praktisk prövning av läroböcker s. 36.	
5. Granskningsmetoden	37
Grundligare granskning s. 37. Granskning på manuskriptstadiet s. 38. Gransknings- nämndens sammanträden s. 40.	
6. Granskningens omfattning	41
Läroböcker och bredvidläsningsböcker s. 41. Bibel och psalmbok s. 43. Åskådnings- materiel s. 43.	
Skolformer s. 45. Böcker vid anstalter för yrkesundervisning s. 46. Folkhögskolor- nas böcker s. 47. Seminariernas böcker s. 47. Provårsläroverkens böcker s. 49. De militära skolornas böcker s. 49.	

	Sid.
7. Granskningsorganets arbetsförhållanden	50
Arbetsbelastning s. 50. Granskningsnämndens sekreterare s. 51. Biträde s. 52. Lokalförhållanden s. 53.	
8. Läroboksgranskningens kostnader	53
1. Fasta årsarvoden s. 54. 2. Sammanträdesarvoden s. 55. 3. Resekostnader och traktamenten s. 56. 4. Arvoden till experter s. 56. 5. Expenser s. 56. 6. Utgifter för utländsk litteratur s. 57. 7. Kostnaden för periodisk publikation s. 57. 8. Kostnaden för heltidsanställd sekreterare s. 58. 9. Kostnaden för biträde s. 58. Inkomster s. 58. Sammanfattning s. 59.	
III. <i>Läroböckernas antagning</i>	60
1. Folk- och fortsättningsskolor	60
Gällande bestämmelser s. 60. Tidigare förhållanden s. 60. Nuvarande förhållanden s. 61. Beslutanderätt för skoldistriktet s. 61. Prövning av nya läroböcker s. 62.	
2. Allmänna läroverk och därmed jämförbara läroanstalter	62
Gällande bestämmelser s. 62. Initiativrätt för skolöverstyrelsen s. 63. Prövning av nya läroböcker s. 64.	

B I L A G O R

1. Det nuvarande läroboksbeståndet. Sammanfattning av enquetesvar ..	67
2. Utländska läroböcker	100
3. Läroboksgranskningens tidsutdräkt	127
4. Förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse angående granskning av vissa läro- böcker	130
5. Förslag till författningsändringar rörande antagning av läroböcker	136

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl.

Ecklesiastikdepartementet

Genom beslut den 19 oktober 1945 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga för att inom departementet verkställa utredning och avgiva förslag rörande åtgärder för förbättring av läroböcker m. m.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades såsom sakkunniga för nämnda ändamål landshövdingen Conrad Jonsson, ledamoten av riksdagens första kammare, överläraren Bengt Elmgren, sekreteraren i Målsmännens riksförbund, f. d. rektorn, filosofie magistern Gustaf Mattsson, ledamoten av riksdagens andra kammare, fru Solveig Rönn-Christiansson, ledamoten av riksdagens andra kammare, rektorn Ivar Sefve samt redaktören Nils Wikström. Åt Jonsson uppdrogs att såsom ordförande leda utredningsarbetet. Som sekreterare har fungerat filosofie kandidaten Sten-Arvid Sundfeldt. De sakkunniga ha antagit benämningen 1945 års lärobokskommitté.

Som närmare framgår av direktiven, omfattar utredningsuppdraget flera olika uppgifter. Lärobokskommittén har funnit det lämpligt att avlämna ett första betänkande rörande granskning och antagning av läroböcker, då en förbättring i dessa avseenden enligt kommitténs mening är särskilt brådskande.

Under utredningsarbetets gång har lärobokskommittén samrått eller stått i kontakt med representanter för bl. a. skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, statens läroboksnämnd, 1946 års skolkommision samt följande lärar-, folkbildnings- och målsmanorganisationer: Sveriges allmänna folkskolläraryrkeförbund, Sveriges folkskolläraryrkeförbund, Sveriges folkskolläraryrkeförbund, Sveriges småskolläraryrkeförbund, Sveriges överläraryrkeförbund, Sveriges läroverksläraryrkeförbund, Flick- och samskoleläraryrkeförbund, Samverkande bildningsförbunden, Målsmännens riksförbund.

Kommittén har med departementschefens medgivande anlitat ett antal särskilda experter för vissa uppdrag. För utarbetande av enquete i läroboksfrågan har kommittén sålunda haft biträde av rektorn vid kommunala flickskolan i Jönköping Elisabeth Dahr, studiesekreteraren i Arbetarnas bildnings-

förbund Oscar Hallbeck, folkskolläraren Bengt Hillman, seminarielärarinnan Stina Hosinsky, läroverksadjunkten Tore Linnell samt filosofie doktorn Carl Philipson.

För granskning och bedömning av visst utländskt läroboksmaterial har kommittén fått biträde av filosofie doktorn Georg Borgström, sekreteraren i Statens läroboksnämnd, läroverksadjunkten John Berg, överläraren John S. Ericson, läroverksadjunkten Hilmer Nilse, lektorn Wilhelm Tham samt läroverksadjunkten Birger Wendin.

Av särskild betydelse har varit, att kommittén bland sina experter haft läroboksnämndens sekreterare, läroverksadjunkt John Berg, som kontinuerligt stått till kommitténs förfogande för överläggningar och samråd.

Ett omfattande enquêtematerial i läroboksfrågan har bearbetats och sammanställts till en bilaga av kommitténs ledamot, filosofie magistern Gustaf Mattsson.

Kommittén får härmed vördsamt överlämna sitt betänkande rörande granskning och antagning av läroböcker.

Stockholm den 17 juni 1947.

CONRAD JONSSON

BENGT ELMGREN

GUSTAF MATTSSON

SOLVEIG RÖNN-CHRISTIANSOON

IVAR SEFVE

NILS WIKSTRÖM

/ Sten-Arvid Sundfeldt.

Utredningsuppdraget

Lärobokskommitténs direktiv återfinnas i yttrande till statsrådsprotokollet den 19 oktober 1945 av chefen för ecklesiastikdepartementet. Då detta yttrande utförligt redovisar för läroboksfrågans tidigare behandling och särskilt för förberedelserna till och upprättandet av en statlig läroboksgranskning, föreligger här en historisk bakgrund till kommitténs betänkande. Yttrandet återgives i sin helhet, bortsett från en mindre i detta sammanhang oväsentlig uteslutning:

Frågan om kontroll över läroboksbeståndet vid allmänna läroverk och folkskolor m. fl. undervisningsanstalter har varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet under en lång följd av år. Redan 1927 års skolsakkunniga avgåvo sålunda vissa förslag. Det initiativ, som ledde till den nuvarande granskningsorganisationen, togs emellertid först år 1934, då Kungl. Maj:t genom beslut den 2 november bemyndigade chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla sakkunniga för utredning av frågan om revision av läroboksbeståndet vid ifrågavarande undervisningsanstalter. Nämnda sakkunniga — 1934 års lärobokssakkunniga — avgåvo den 20 september 1935 betänkande i ämnet (stat. off. utr. 1935: 45).

Till belysande av läroboksfrågans ekonomiska räckvidd må i detta sammanhang framhållas, att enligt av nämnda sakkunniga verkställda beräkningar årskostnaderna för läroböcker vid ifrågavarande undervisningsanstalter vid tiden för undersökningen ansågos snarare över- än understiga fem miljoner kronor.

I övrigt innefattade lärobokssakkunnigas betänkande *dels* en granskning av det dåvarande läroboksbeståndet *dels* ock förslag till läroboksbeståndets framtida reglering. I fråga om granskningen avsåg de sakkunnigas arbete att få till stånd en översikt över de läro- och läseböcker, som voro i bruk »och förtjäna att fortfarande användas vid skolor av olika slag». Utgångspunkten var härvid vissa av skolöverstyrelsen uppgjorda bokförteckningar. Vid granskningsarbetet, i vilket de sakkunniga biträdades av ett antal experter, uppdelades de granskade arbetena i tre grupper. För de som A-böcker betecknade böckerna föreslogs, att de tills vidare och, där ej annorlunda fanns angivet för någon särskild bok, beträffande samtliga ifrågavarande undervisningsanstalter skulle få brukas vid undervisningen och anbefallas till obligatoriskt inköp av eleverna. För de som B-böcker betecknade böckerna skulle däremot medgivandet gälla endast för de särskilda läroanstalter, där böckerna under läsåret 1935/36 nyttjades, och för högst fem år framåt, nämnda läsår inberäknat. Den tredje gruppen utgjordes av de icke godkända böckerna. Beträffande omfattningen av de sakkunnigas granskning och sättet för densamma tillåter jag mig hänvisa till sakkunnigbetänkandet. Till de sakkunnigas förslag i denna del tog Kungl. Maj:t sedermera ställning genom kungörelsen den 28 oktober 1938 (nr 630) angående granskning av vissa läroböcker. I övergångsbestämmelserna till nämnda kungörelse föreskrevs nämligen, att å den läroboksförteckning, som skulle utfärdas av den samtidigt beslutade läroboksnämnden, fick utan särskild granskning uppföras bland andra de förutnämnda såsom A-böcker betecknade läroböckerna. Det

må i detta sammanhang nämnas, att av 921 bedömda böcker för allmänna läroverk m. fl. under skolöverstyrelsens läroverksavdelning sorterande läroanstalter 619 betecknats såsom A-böcker och att av 389 bedömda böcker för folkskolor och fortsättningsskolor 239 betecknats såsom A-böcker.

I fråga om granskningsförfarandet ansågo de sakkunniga, att en central granskning borde äga rum även framdeles. Rörande uppgifterna för en dylik granskning ansågo de, att granskningen av en *ny* lärobok borde grunda sig dels på en kvalitativ bedömning av denna för att utröna, om den lämpade sig för skolbruk, dels på en jämförelse mellan läroboken i fråga och dem, som redan användes inom skolorna för samma kurs, i syfte att fastställa, huruvida den förra vore att anse som en väsentligen ny lärobok. Beträffande *nya läroboksupplagor* framhölls, att en offentlig granskning vore i hög grad påkallad med anledning av de ofta hörda klagomålen över att nya upplagor alltför ofta infördes. Vidare borde i allmänhet en granskning av *läroböckernas pris* ske vid godkännandet av nya läroböcker. En uppgift av stor vikt vore slutligen att *utmönstra föråldrade eller med hänsyn till kurserna olämpliga läroböcker*.

Beträffande härefter läroboksgranskningens organisation framhöllo de sakkunniga, att med hänsyn till det sakliga samband, som existerade mellan de nyss anförda uppgifterna för en granskning, borde dessa omhänderhas av ett och samma organ. Med hänsyn till omfattningen av arbetsuppgifterna föreslog de sakkunniga, att läroboksgranskningen skulle anförtros åt en för såväl den högre som den lägre undervisningen avsedd central granskningsnämnd. Dittills hade skolöverstyrelsen som regel varit den beslutande myndigheten vid antagning av läroböcker vid de högre skolorna och i avseende å folk- och fortsättningsskolorna gällde, att läro- och läseböcker bestämdes av statens vederbörande folkskolinspektör. Enligt de sakkunnigas förslag skulle de läroböcker, som av granskningsnämnden godkändes för undervisningen, upptagas å en särskild förteckning, den förut nämnda läroboksförteckningen vilken fastställdes såsom norm för skolornas läroboksbestånd.

I proposition nr 206 till 1936 års riksdag framlades härefter förslag om inrättande av en särskild granskningsnämnd i enlighet med de sakkunnigas förslag.

I utlåtande (nr 153) över denna proposition framhöll emellertid statsutskottet, att för lösandet av frågan om målsmännens kostnader för läroböcker inga direkta åtgärder föreslagits i propositionen. Utskottet erinrade, att 1930 års riksdag anhållit om en snar utredning, på vad sätt ett förbilligande av kostnaderna för skolmateriel skulle kunna åstadkommas, icke minst genom tillämpandet av större enhetlighet och sparsamhet i val av läroböcker. Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om verkställande av utredning och framläggande av förslag till åtgärder för ett förbilligande av kostnaderna för läroböcker m. m. vid skolorna. Utskottet anslöt sig icke heller till de sakkunnigas och departementschefens förslag om inrättande av en granskningsnämnd.

Riksdagen (skrivelse nr 334/1936) avslög emellertid såväl Kungl. Maj:ts som statsutskottets förslag till organisation av läroboksgranskningen men biföll utskottets förslag, såvitt detta rörde frågan om utredning rörande förbilligande av kostnaderna för läroböcker.

I anledning av vad sålunda förekommit bemyndigade Kungl. Maj:t den 30 oktober 1936 chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla en sakkunnig för att inom departementet biträda vid fortsatt utredning av frågan om läroboksbeståndet vid högre allmänna läroverk m. fl. undervisningsanstalter jämte därmed sammanhängande frågor.

Den sakkunnige avgav med skrivelse den 15 december 1937 utredning och förslag rörande särskild granskning av läroböcker. Förslaget innebar i huvudsak, att en särskild nämnd skulle verka för granskning av läroböcker och därmed jämställd undervisningsmateriel. Nämndens beslut skulle underställas skolöverstyrelsen för prövning. Godkändes icke nämndens beslut av överstyrelsen, skulle frågan hänskjutas till Kungl. Maj:ts avgörande.

Skolöverstyrelsen avstyrkte den sakkunniges förslag och förordade, liksom i sitt utlåtande över läroboks-sakkunnigas förslag, en granskning genom överstyrelsens försorg.

I proposition nr 206 till 1938 års riksdag förordade föredragande departementschefen i huvudsak förslaget, som bifölls av riksdagen. Bestämmelser i ämnet utfärdades genom den förut omnämnda kungörelsen 1938: 630, sedermera kompletterad genom kungörelse 1942: 418. Enligt dessa kungörelser granskar nämnden antingen i färdigtryckt skick eller i korrektur — numera i regel det senare — nya läroböcker eller omarbetade upplagor av redan befintliga.

Även efter den sålunda genomförda regleringen har från olika håll kritik av den gällande ordningen i läroboksfrågan framställts och ytterligare synpunkter anförts. Sålunda väcktes vid 1945 års riksdag två motioner (nr I: 256 och II: 437), vilka lett till att riksdagen i skrivelse (nr 508) till Kungl. Maj:t anhållit om en utredning angående åtgärder och medverkan från statens sida för åstadkommande av en förbättring och modernisering av läroböckerna samt ett förbilligande av dessa och övrig skolmateriel och att därvid möjligheterna till ett statligt förlag eller andra långt syftande åtgärder upptagas till prövning.

I de utlåtanden av första respektive andra kammarens första tillfälliga utskott (utlåtande nr 14 respektive nr 9), vilka legat till grund för riksdagens ifrågavarande beslut och till vilka jag tillåter mig att i övrigt hänvisa, har framförts ett flertal omständigheter, som ansetts tala för en omprövning av frågan om läroboksgranskningen. I utlåtandet av första kammarens nyssnämnda utskott har sålunda bland annat anförts, att en kraftigare nedskärning av läroboksbeståndet borde ha kunnat genomföras, särskilt på de ämnesområden av mera statisk natur, där det personliga framställningssättet i ytterst ringa grad kunde göra sig gällande. De allt för täta ombytena av läroböcker särskilt i läroverken borde ha förhindrats i högre grad än som varit fallet. Över huvud ansåg utskottet, att man kunde ställa sig tveksam beträffande det rationella och lämpliga i att på en särskild läroboksnämnd lägga den grannliga uppgiften att handlägga frågor om läroböcker för vårt undervisningsväsen. Skolöverstyrelsen borde som den högsta vårdaren och ansvariga myndigheten för vårt skolväsen ha anförtrotts denna uppgift. En utredning vore även påkallad med hänsyn till den psykologiska forskningens framsteg på det område det härvidlag gällde. Utomlands vunna resultat beträffande denna forsknings samverkan med den rent fackmässiga och pedagogiska, när det gällde läroböckernas avfattning och utformning, skulle genom en utredning troligen komma att stimulera de krafter i landet, vilka ägde förutsättningar att göra en insats på detta område. Den förestående omorganisationen av skolväsendet komme bland annat att innebära en revidering av läro- och kursplaner, vilket måste inverka på det befintliga läroboksbeståndet. Det vore därför av vikt, att man redan nu undersökte effektivaste organisationen av granskningsförfarandet, så att granskningsarbetet kunde insättas med nödig kraft så snart omorganisationen av skolväsendet påkallade en allmän översyn av det befintliga läroboksbeståndet. Ehuru utskottet icke vore övertygat om behövligheten av ett statligt förlag »eller andra långt syftande åtgärder» för vinnande av en förbättring och förbilligande av läroböckerna och övrig skol-

materiel, syntes dock intet vara att erinra mot att en utredning prövade jämväl denna av motionärerna framförda tanke. Utskottet gjorde dock det bestämda uttalandet, att det icke ansåge, att ett statligt läroboksmonopol vore önskvärt eller lämpligt. En utredning torde även böra beröra spörsmålet om läroböckernas och den övriga skolmaterielens ändamålsenligaste och billigaste distribution.

Även andra kammarens nyssnämnda utskott har framhållit behovet av en skärpt granskning. Enligt utskottets uppfattning syntes vidare de läroboksproducerande förlagen och läroboksnämnden icke ha hållit sig fullt å jour med de moderna impulser beträffande läroboksbeståndets utformning, som tack vare den psykologiska forskningens framsteg syntes vara tillfinnandes och som enligt utskottets mening borde tillvaratagas så långt sig göra läte även i vårt land. Nuvarande svenska metoder för granskningen av läroböcker syntes därför icke till fyllest. En utredning syntes påkallad och måhända komme en sådan utredning att peka hän på nödvändigheten att förstärka statens läroboksnämnds rent pedagogiska expertis med psykologisk sådan. Tidpunkten för en sådan utredning syntes väl vald med hänsyn jämväl till den förestående omorganisationen av vårt skolväsende. Det vore av vikt, att den i samband med en skolreform påkallade översynen av läroboksbeståndet bleve så grundlig som möjligt. Ett nedbringande av antalet läroböcker syntes också kunna ske. Vissa uppslag torde vid en utredning kunna övervägas i syfte att komma till rätta jämväl med problemet om ett förbilligande av läroböckerna. Frågan om upprättandet av ett statligt förlag — utan monopolställning — hade aldrig blivit utredd. Det funnes intet förnuftigt skäl att hesitera inför den utredningsuppgiften. Skulle vägen med ett sådant förlag icke befinnas rekommendabel, torde utredningen icke sakna möjligheter att till prövning upptaga vad motionärerna åsyfta med »andra långt syftande åtgärder». Det vore vidare påkallat att undersöka, huruvida — vare sig nuvarande produktionsförhållanden på området lämnades helt orubbade eller ett statligt förlag finge verka konkurrerande vid sidan av existerande läroboksförlag — de för landets skolor, lägre såväl som högre, avsedda läroböckerna kunde distribueras direkt från tillverkarna till avnämarna och förbrukarna. Slutligen torde anledning förefinnas att undersöka, huruvida även annan skolmateriel än läroböcker kunde tillhandahållas målsmännen eller i förekommande fall skol-distriktet till lägre priser än de nuvarande.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen, ha under årens lopp vitt skilda uppfattningar gjort sig gällande i fråga om läroboksgranskningen. Även den år 1938 genomförda organisationen och läroboksnämndens därefter följande verksamhet ha blivit utsatta för kritik, som med särskild skärpa uppehållit sig vid de s. k. A-böckernas beskaffenhet. Vad sålunda förekommit bör emellertid främst betraktas som ett gott uttryck för den betydelse för vår folkuppfostran, som hithörande spörsmål har, och bör därjämte tagas till utgångspunkt för en omprövning av den nuvarande organisationens funktion. I likhet med riksdagen anser jag därför, att en ny utredning av frågan om läroböckerna och övrig hithörande undervisningsmateriel bör komma till stånd.

Beträffande de problem, en sådan utredning bör avse, hänvisar jag till de synpunkter, som framkommit i samband med frågans senaste riksdagsbehandling. Jag vill emellertid särskilt framhålla ett par sidor av det utredningsuppdrag, som bör lämnas. Den förestående omorganisationen av vårt skolväsende innebär en genomgripande revidering av läro- och kursplaner för de olika skolformerna. Det är därför en trängande angelägenhet, att läroboksbeståndet snabbt och effektivt anpassas efter det nya läget. Därvid är det ej endast av vikt, att ur det nuvarande läroboksbeståndet utmönstra de läroböcker, som ej fylla måttet. Det har vitsordats, att ett

starkt behov av utmönstring förefinnes med hänsyn till att samtliga av lärobokssakkunniga såsom A-böcker betecknade läroböcker uppförts i läroboksförteckningen, och det har gjorts gällande, att läroboksbeståndet såsom sådant, särskilt i vissa ämnen, är allt för stort. Av än större vikt är emellertid, att de nya läroböcker, som skola användas vid undervisningen enligt de förändrade läro- och kursplanerna, motsvara de krav, som ur olika, vitt skilda synpunkter böra ställas på dem. Det främsta målet för en blivande utredning synes därför vara att tillgodose dessa krav. I den mån därvid det nuvarande granskningsförfarandet — som kännetecknas av en samverkan främst mellan lekmannaintressen samt pedagogisk och fackmässig sakkunskap — befinnes sakna tillräcklig representation för den moderna psykologiska forskningens synpunkter bör en ändring härutinnan åvägabringas. Jämväl bör övervägas en sådan förstärkning av granskningsförfarandet, att till vederbörande organ härför knyts fackmän, som ha förmåga och tid att kontinuerligt följa utvecklingen på respektive ämnesområden. Över huvud synes en förutsättningslös utredning böra äga rum rörande de former, i vilka den framtida granskningen av läroböcker och annan hithörande undervisningsmateriel lämpligast bör ske. Jag erinrar i detta sammanhang endast om de olika meningar, vilka göra sig gällande ifråga om den institution, som i första hand bör omhänderha granskningsarbetet. Somliga förmena, att detta är en central uppgift för skolöverstyrelsen, under det att andra anse avgörande skäl tala för att, såsom nu, denna granskning åvilar ett för ändamålet särskilt inrättat organ. Ehuru vägande skäl synas tala för en sådan nämnd såsom handhavare av ifrågavarande uppgifter, synas likväl vid en blivande utredning i ämnet skälen för de olika ståndpunkterna böra objektivt omprövas. Sedan läroboksnämnden inrättades ha givetvis nya erfarenheter på området vunnits.

Vid den senaste riksdagsbehandlingen av förevarande frågor ha jämväl kraven på ett förbilligande av kostnaderna för läroböcker och annan hithörande undervisningsmateriel starkt framhållits. Även enligt min mening bör det mesta möjliga göras i syfte att för det allmänna och målsmännen nedbringa utgifterna för denna skolmateriel. Redan inledningsvis har jag redogjort för att årskostnaderna för läroböcker stiga till mycket betydande belopp, och läggas härtill kostnaderna för övrig undervisningsmateriel — — är det uppenbart att spörsmålen om ifrågavarande kostnader utgöra ett viktigt frågekomplex. Olika uppslag till ett förbilligande ha framkommit. Sålunda har framförts tanken på ett statligt läroboksförlag. I förevarande sammanhang bör erinras om att skolöverstyrelsen begärt medel för utgivande av läroböcker för psykiskt efterblivna barn. Det förefaller alltså, som om de enskilda förlagen icke äro ägnade att utan statsingripande förse skolorna med läroböcker i de fall, då en sådan bok kan beräknas få en relativt begränsad spridning. Förevarande frågor böra förutsättningslöst prövas.

Bland de många övriga spörsmål, vilka böra bli föremål för en utredning, må här endast ytterligare framhållas frågan om distribution av skolmateriel. Möjligheterna av en direkt distribution av skolmaterialet från producenterna till skolorna böra särskilt uppmärksammas.

Ifrågavarande utredningsuppdrag synes böra anförtros åt särskilda sakkunniga inom ecklesiastikdepartementet.

Som av direktiven framgår, intar frågan om läroboksgranskningen en viktig plats bland utredningens uppgifter. Den andra huvuddelen av uppgifterna är frågan om förbilligande av kostnaderna för läroböcker och annan undervis-

ningsmateriel, varvid läroböckernas produktions- och distributionsförhållanden särskilt skola uppmärksammas. Kommittén har inte funnit det möta något hinder, att dessa två frågekomplex, granskningsfrågorna samt produktions- och distributionsfrågorna, lösas var för sig. Sålunda synes det kommittén möjligt att framlägga särskilt förslag om granskningen av läroböcker. Kommittén har i anslutning härtill framlagt förslag till ändrade författningsbestämmelser för läroboksgranskningen (bilaga 4). Däremot har kommittén icke företagit någon översyn över de andra författningar berörande skolväsendet, vilka påverkas av kommitténs förslag i granskningsfrågan.

I samband med frågan om läroboksgranskningen har kommittén uppmärksammat rådande förhållanden vid antagning av läroböcker. Direktiven omnämna visserligen ej antagningsfrågorna, men då dessa enligt kommitténs mening stå i nära samband med granskningsfrågorna, framlägger kommittén förslag i fråga om både granskningen och antagningen av läroböcker. Kommittén har också framlagt förslag till ändrade författningsbestämmelser i fråga om antagningen av läroböcker (bilaga 5).

Kommittén har inte funnit anledning att gå in på en närmare analys av existerande läroboksbestånd eller komma med detaljerade anvisningar i fråga om läroböckernas beskaffenhet. En sådan uppgift tillhör enligt kommitténs mening granskningsorganet. Kommittén har dock inte ansett sig kunna helt förbigå frågan om läroböckernas innehåll och utformning, då denna fråga diskuterats mycket och diskussionen härvid också rört sig kring granskningen. Läroböckernas förbättring är målet för läroboksgranskningen, och en utredning om granskningens uppgifter och lämpligaste organisation måste ta hänsyn till detta mål. Kommittén har därför inledningsvis i anslutning till en av kommittén verkställd enquête i läroboksfrågan tagit upp några viktigare synpunkter i fråga om läroböckernas beskaffenhet.

En liknande tankegång ligger bakom den undersökning av visst utländskt läroboksmaterial, som redovisas i bilaga 2.

I. Allmänna synpunkter beträffande läroböckerna

I direktiven för 1945 års lärobokskommitté understryker ecklesiastikministern vikten av att de läroböcker, som skola användas vid undervisningen enligt de förändrade läro- och kursplanerna, motsvara de krav, som böra ställas på dem. Det har därför syntts lärobokskommittén önskvärt att få till stånd en översikt över de viktigaste kritiska synpunkter och krav, som framförts i fråga om läroböckerna. Visserligen torde en mera ingående utredning av de pedagogiska läroboksproblemen ligga utanför kommitténs uppgift. Det har dock syntts lämpligt att som en bakgrund till kommitténs förslag i korthet uppmärksamma de sidor av läroboksfrågan, där kritiken varit mest framträdande.

För att få läroboksfrågan allsidigt belyst har kommittén gjort en omfattande enquête bland ett stort antal lärarföreningar och andra organisationer. Som resultat av denna enquête föreligger ett stort svarsmaterial, för vilket närmare redogöres i bilaga 1 och som kommer att i sin helhet överlämnas till 1946 års skolkommision.

En viss ensidighet vidlåder enquêten såtillvida, att det är kritiken av de nuvarande läroböckerna, som dominerar det inkomna materialet. I enquête-svaren, som enligt kommitténs uppfattning äro av betydande värde, ha dock även framförts många positiva förslag till förbättring av läroböckerna.

De inkomna yttrandena göra gällande, att påfallande brister finnas i läroboksbeståndet i fråga om framförallt böckernas innehåll, språk, typografi och utstyrsel, att läroboksfloran är för rikhaltig och att den hittillsvarande granskningen inte varit tillräckligt restriktiv. Kommittén hänvisar till den sammanfattning av enquête-svaren, som återfinnes i bilaga 1, men vill här ge en kort resumé av de viktigaste av de framförda synpunkterna.

Läroböcker och kursplaner.

Det finns anledning att uppmärksamma det samband, som råder mellan å ena sidan kursplanerna och å andra sidan läro- och läseböckerna. Kursplanen utgör stommen till läroboken och ger bl. a. anvisning om när de olika kursmomenten skola införas i undervisningen. Förhållandet mellan kursplan och lärobok har också i hög grad beaktats i enquêtematerialet.

Mycket av den kritik, som riktats mot läroboksbeståndet, torde i själva verket gälla kursplanernas utformning och föreskrifter. Hit höra de fall, då brister i läroböckerna sammanhånga med att vissa ämnen eller kursmoment komma in i undervisningen på en tidpunkt, då eleverna inte äro mogna att tillgodogöra sig dem. När det t. ex. från folkskolläraryhåll nästan enstämigt hävdas, att folkskolans böcker för tredje och fjärde årsklasserna inte ta tillräcklig hänsyn till barnens genomsnittliga intellektuella nivå, torde detta i stor utsträckning sammanhånga med kursplanerna för detta stadium. Det ofta kritiserade förhållandet, att ett ålderdomligt språk användes i textböckerna för kristendomsundervisningen på folkskolestadiet beror likaså på kursplanens föreskrift, att texten så långt det är möjligt bör återge bibelns egna ord. Hit torde också höra många av de fall, då en alltför strängt systematisk uppläggning gjort en lärobok ointressant och svårförståelig.

Förhållanden av denna art äro föremål för kraftig kritik från lärarhåll, och olika förbättringsförslag ha framförts. Särskilt yrkar man på psykologiska undersökningar, som förväntas kunna klargöra, var och när de olika kursavsnitten lämpligen böra sättas in. Kommittén vill också för sin del betona önskvärdheten av att sådana undersökningar utföras.

Enligt kommitténs uppfattning måste givetvis läroböckerna stå i överensstämmelse med kursplanerna. Inga större anmärkningar torde i detta avseende kunna framföras mot det nuvarande läroboksbeståndet, vilket bl. a. beror på att läroboksnämnden vid sin granskning haft att kontrollera, att läroböckernas innehåll, omfång och disposition stå i överensstämmelse med vederbörande undervisningsplan. Kursplanernas nuvarande utformning torde emellertid ge läroboksförfattarna avsevärd frihet särskilt beträffande uppläggningsavläggningsplanen av lärostoffet men även i fråga om dettas omfattning. Planernas tämligen summariska avfattning kan nämligen ge rum för sinsemellan ganska olika uppfattningar om vad som bör stå i läroboken.

Särskilt på folkskolläraryhåll anser man, att kursplanerna äro alltför kortfattade, och framför önskemål om att dessa skola mer detaljerat än nu ange dels lärostoffets omfattning, vad som skall läsas och inläras, dels inlärningsordningen. Kursplanerna böra, anser man, ge mera ledning åt läroboksförfattarna än hittills varit fallet. Under nuvarande förhållanden kan det ofta vara läroböckerna, som mera än kursplanerna bestämma, vad som skall läsas.

På läroverksläraryhåll hyser man däremot farhågor för att alltför detaljerade kursplaner skulle beröva läroboksförfattare och lärare en önskvärd frihet.

Den omständigheten att ett så stort antal lärare uttalat sig för mer i detalj utformade kursplaner, synes enligt kommitténs mening tyda på att ett behov föreligger för åtskilliga pedagoger att få mer ingående anvisningar för sin undervisning. Utförligare kursplaner kunna säkerligen i åtskilliga fall ge ett värdefullt stöd åt såväl lärare som läroboksförfattare. De kunna också åstadkomma en ofta välbehövlig begränsning av den lästa kursen och förhindra läraren från

att kräva alltför omfattande kunskaper av lärjungarna. *Målsmännens riksförbund* har också föreslagit, att läroböckerna skola ge upplysning om minimikurserna — till ledning inte bara för lärarna utan också för elever och målsmän.

Å andra sidan är det tydligt, att den ur flera synpunkter hälsosamma frihet, som nu förefinnes för lärarna vid deras undervisning, kan riskeras, om kursplanerna bli för detaljerade. För att så inte skall bli fallet är det därför nödvändigt, att de mer i detalj utformade kursplanerna eller de anvisningar, som eventuellt vid sidan av mer summariska kursplaner kunna komplettera dessa, mer få karaktären av förslag i fråga om detaljerna.

Läroböckernas innehåll.

Vad som skall stå i läroböckerna bestämmes i stora drag av kursplanerna. På grund av dessas utformning är det, som ovan framhållits, oftast läroboksförfattarens sak att bestämma, vad han vill ha med i sin bok utöver det oundgängligen nödvändiga. Ofta har det då hänt, att läroboken kommit att innehålla en alltför stor kurs och att denna blivit normerande för undervisningen. Författaren har ej ansett sig kunna begränsa sig till endast det, som han själv funnit viktigt, utan också tagit med uppgifter, som andra lärare och författare inte velat sakna i boken, även om han själv ansett detta kunskapsstoff mer eller mindre onödigt. Principen hellre för mycket än för litet torde sålunda ha spelat stor roll för särskilt läroverksstadiets böcker.

Kritiken av läroböckernas innehåll är såsom ovan framhållits i stor utsträckning samtidigt en kritik av de olika kursplanernas utformning. I övrigt riktar den sig mot de brister, som anses förefinnas i fråga om innehållets vederhäftighet, objektivitet och aktualitet.

Vederhäftighet och korrekthet i fråga om meddelade sakuppgifter äro givetvis nödvändiga på alla skolstadier. Att kritiken särskilt framhållit denna synpunkt torde bero på att man i enstaka läroböcker funnit uppenbara sakfel. Läroboksnämnden torde i regel ha observerat felen vid granskningen men ibland inte velat underkänna en i övrigt god bok utan låtit rättelse anstå till ny upplaga. Denna företeelses undantagskaraktär bör dock betonas.

Anmärkningarna mot bristande objektivitet ha framförallt riktat sig mot läroböcker i ämnena kristendomskunskap, historia och medborgarkunskap samt i viss mån geografi. Kritiken har härvid gjort gällande, att särskilt vissa historieböcker haft en tendentiös uppläggnings. Kommittén vill emellertid understryka svårigheten av full objektivitet, när det gäller ämnen som de nämnda, där framställningen inte kan bli blott en uppräknings och beskrivning på vissa fakta utan måste uttala vissa omdömen. Kravet på objektivitet måste självfallet dock upprätthållas, och det bör tillkomma den statliga läroboksgranskningen att särskilt uppmärksamma detta.

Aktualitetskravet är viktigt men i praktiken svårt att realisera med önskvärd snabbhet på områden, där tidshändelserna eller vetenskapen avancera särskilt hastigt. Risken är bl. a., att läroboksbyten komma att framtvings oftare än som ur ekonomisk synpunkt är önskvärt. Olika förslag ha emellertid framförts från folkskollärarhåll för att tillgodose aktualitetskravet utan olägenheten med täta upplagor. Dessa förslag återges i bilaga 1.

I detta sammanhang har man med rätta pekat på vikten av att gammalt lärostoff verkligen sovras ut i samma mån som nytt tillkommer.

Läroböckernas uppläggning.

Allmänt kräves numera, att läroböckerna utformas på sådant sätt, att de väcka lärjungarnas intresse, befrämja deras aktivitet samt på varje stadium ge impulser till självständigt arbete och vidare utveckling. Läroboken får inte ensidigt rikta sig till lärjungens intelligens utan bör sätta hela hans personlighet i funktion. Boken bör mera än hittills varit fallet vädja även till elevernas känsla och fantasi.

Man torde dock svårligen kunna ange en bestämd och för alla åldrar gemensam princip, vars tillämpning skulle leda till förverkligande av här angivna önskemål. Kommittén ansluter sig emellertid till den i enquêtesvaren ofta företrädde uppfattningen, att läroboken har större möjligheter att nå dessa mål genom en fylligare och mera konkret framställning än genom en mera kortfattad och kompendieartad sådan. Den utförligare läroboken synes i allmänhet erbjuda bestämda företräden, då det gäller ett arbetsskolemässigt studiesätt, liksom den ger lärjungarna övning i den viktiga förmågan att skilja mellan väsentligt och oväsentligt.

Denna förmåga utvecklas emellertid relativt långsamt. För att lärostoffets fyllighet ej skall leda blicken bort från det väsentliga och försvåra inhämtandet av fasta kunskaper synes det därför vara av stor vikt, att varje kursavsnitt i läroboken i regel efterföljes av korta, instruktiva sammanfattningar och tillbakablickar, kompletterade med intresseväckande och till svårighetsgraden väl avpassade frågor och arbetsuppgifter av varierande slag.

Dessa arbetsuppgifter böra utformas så, att de kunna utföras tämligen självständigt av eleverna. Läraren, som skall leda arbetet och lämna erforderlig hjälp, skall sålunda ej ständigt behöva ingripa i varje elevs arbete. I anslutning till arbetsuppgifterna böra ges anvisningar på bredvidläsningslitteratur, något som är särskilt värdefullt för mera försigkomna elever. Det synes också önskvärt, att läroböckerna för de mest begåvade eleverna innehålla extra uppgifter, lämpligen markerade på särskilt sätt, så att även dessa elever få tillfälle att utveckla sig i överensstämmelse med sina speciella möjligheter.

Ökad omsorg bör nedläggas på att utforma lämpliga rubriker för lärobokens olika längre och kortare avsnitt. Detta kan bidra till att göra läroboken

stimulerande och tankeväckande samt till att framhäva, vad som är väsentligt. I detta sammanhang må även betonas betydelsen av att läroboksförfattaren genom en noggrann analys av lärostoffet gör klart för sig, vilka begrepp och fakta, som äro av särskild vikt inom respektive ämnen, samt sörjer för att dessa nyckelbegrepp och grundläggande fakta ofta återkomma i växlande sammanhang. Härigenom få lärjungarna ökade möjligheter att förvärva fasta kunskaper och erhålla ett klart grepp om ämnet i fråga.

En väl utarbetad innehållsförteckning samt ett alfabetiskt register äro ofta också av stort värde, då det gäller att snabbt orientera lärjungen i läroboken.

I de inkomna enquêtesvaren ha påyrkats särskilda läroböcker för vissa skolformer, främst för hjälpskolan och för sådana skolor, där varje lärare har mer än en läraravdelning. Då folkskolans läroböcker vanligen ej äro upplagda med hänsyn tagen till de efterblivna barnens begränsade förutsättningar, finner kommittén det välmotiverat, att det för hjälpskolan, som med få undantag saknar egna läroböcker, utarbetas särskilda böcker, avpassade efter dess speciella behov. Beträffande dessas uppläggning hänvisar kommittén till *Svenska hjälpskoleförbundets* svar på den utsända enquêten. Även för B-skolornas del synas skäl tala för önskvärdheten av att särskilda läroböcker med uppställning för kursväxling utarbetas i större utsträckning, än nu är fallet. Behovet torde emellertid här bli mindre, allteftersom de skolor, där problemet är mest aktuellt, ersättas av större centralskolor. Denna utveckling torde påskyndas genom den sammanslagning av mindre kommuner till större enheter, som skall äga rum.

I fråga om folkskolans undantagsformer (C- och D-skolor) synes utvecklingen på liknande sätt medföra en betydande minskning i dessa skolors antal. Denna påtagliga tendens torde leda till, att behovet av särskilda läroböcker för dessa skolor icke kan bli så stort.

Läroböckernas språk.

Språket liksom innehållet i läroböckerna bör anpassas efter fattningsförmågan hos de lärjungar, för vilka böckerna äro avsedda. Redan den kommission, som år 1866 tillsattes för att behandla åtskilliga till undervisningen i historia och geografi inom elementarläroverken hörande frågor, framhöll, att framställningssättet i läroböckerna »bör vara enkelt och lättfattligt, kärnfullt och värdigt, ledigt och otvunget». Ännu åttio år efter det att detta uttalande gjordes finner man, såsom bl. a. framgår av till kommittén inkomna enquêtesvar, allvarliga brister i språkligt hänseende hos ett stort antal av folkskolans och läroverkens läroböcker. Såväl läroboksförfattare som granskare av läroböcker böra i långt större utsträckning än hittills ägna uppmärksamhet åt läroböckernas rent språkliga sida.

Mot såväl ordval som satsbyggnad i läroböckerna kunna ofta göras välgrundade anmärkningar. Detta gäller i särskilt hög grad läro- och läseböckerna för tredje och fjärde årsklasserna i folkskolan. Det framhålles exempelvis av *Sveriges överläraresförbund*, att lektionerna i dessa klasser inte sällan nära nog få formen av översättning från ett främmande språk.

De framförda anmärkningarna rörande språket i läroböckerna gälla även andra skolstadier, både lägre och högre. De allvarligaste språkliga bristerna torde finnas i kristendomsläroböckerna, vilka nästan alla synas vara i behov av genomgripande revidering. Även ett stort antal läroböcker i historia, medborgarkunskap och geografi, naturkunnighet och biologi synas kräva en språklig bearbetning för att i ifrågavarande hänseende kunna bli lämpade för de åldersstadier, för vilka de äro avsedda.

Att i stort sett så obetydliga framsteg gjorts på detta viktiga område torde hänga samman med att vårt lands psykologisk-pedagogiska forskning hittills ägnat hithörande frågor endast obetydlig uppmärksamhet. Kommittén vill därför särskilt rikta uppmärksamheten på det inom *Sveriges småskolläraryrkesförbund* framförda förslaget om en stort upplagd frekvensundersökning av barnens ordförråd på olika åldersstadier. En sådan undersöknings resultat skulle kunna läggas till grund för det språkmateriel, som folkskolans och läroverkens läro- och läseböcker böra innehålla. I sammanfattningen av inkomna enquêtesvar (bilaga 1) redogöres närmare för de olika synpunkterna på språkfrågan.

Läroböckernas yttre skick.

Läroböckernas yttre skick är i enquëtematerialet föremål för kraftig kritik, särskilt från folkskolläraryrket. Kritiken bygger på jämförelse mellan läroböckerna och andra mera påkostade tryckalster, varvid läroböckerna i många fall framstå som torftiga i fråga om band, papper, typografi och illustrering. Detta anses särskilt gälla folkskolans böcker, där kostnadssynpunkten av naturliga skäl fått spela en mera dominerande roll än i fråga om de högre stadiernas böcker. Man anser, att läroböckernas torftighet skapat olustkänslor och givit en negativ inställning, som varit till skada för det pedagogiska arbetet. De tekniska framstegen på bokframställningens område ha hittills endast i ringa utsträckning utnyttjats vid framställningen av läroböckerna. Ett undantag anses i viss mån läseböckerna och även en del andra böcker på nybörjarstadiet utgöra. Överhuvudtaget synas modernare principer i fråga om bokutstyrelse och illustrering ha påverkat läroböckerna på småskolestadiet i högre grad än de andra stadiernas böcker.

Vid sidan av den mera allmänna kritiken ha åtskilliga förbättringsförslag framförts. Detta är fallet i fråga om typografien (stilsorter, radavstånd, radlängd, satsyta), men samtidigt framhålles, att man inte kan vara säker på vad

som är lämpligast, förrän vetenskapliga undersökningar visat, vad som i varje särskilt fall är det riktiga. I fråga om illustrering anses det, att läroboksutgivarna borde i högre grad uppmärksamma, vad som numera kan åstadkommas, när det gäller bildåtergivning, t. ex. i bildtidningar och reklambroschyrer. Överhuvudtaget vill man, att bilder skola användas i större utsträckning, än vad som nu är fallet — och helst bilder i större format.

Bättre papper samt vackrare och starkare band är ett framträdande önskemål.

Enligt kommitténs uppfattning är kritiken i mycket berättigad, även om den i vissa fall getts en alltför generell prägel. Det finns dock, särskilt från de senaste åren, många exempel på att böckernas yttre skick förbättrats, även om det återstår mycket att göra i detta avseende.

Som i enquêtematerialet ofta framhålles, är frågan om läroböckernas yttre skick i hög grad en kostnadsfråga. Det förefaller inte, som om man kan räkna med avsevärda förbättringar i fråga om band, papper, tryck, illustrationer och användningen av färg inom nuvarande kostnadsram. Läroböckernas prisfråga har under längre tid varit föremål för oavlätlig uppmärksamhet inte minst från det allmännas sida, vilket gjort, att priset blivit en synpunkt, som ibland överordnats andra.

I de inkomna svaren påpekas från många håll, att man bör vara beredd att ta en viss kostnadsökning för att få skolböckerna mera tilltalande. Det understrykes, att utgifterna för läroböcker äro förhållandevis små jämförda med utgifterna för andra sidor av skolväsendet. Kommittén har intet att invända mot detta resonemang men vill erinra om att dessa synpunkter i någon mån kunna ha påverkats av att den väsentliga kostnaden för folkskolornas böcker numera övertagits av staten.

Det kan enligt kommitténs mening inte vara riktigt, att en för alla medborgare så viktig bokkategori som läroböckerna hålles vid alltför låg standard i fråga om tryck, illustrering, papper och band. Att i fråga om läroböckernas yttre skick uteslutande ta hänsyn till sparsamhetssynpunkter synes i längden icke vara klok politik. Kommittén ansluter sig till tanken, att härvid en mindre kostnadsökning i vissa fall kan vara motiverad. Hur stor denna skall vara, måste bli föremål för prövning från fall till fall, då man alltså mot varandra får väga fördelen av förbättringar mot nackdelen av kostnadsökning. En sådan avvägning bör lämpligen tillkomma läroboksnämnden att göra.

Läroböckerna och den psykologiska forskningen.

Kommittén har i några av de föregående avsnitten i korthet vidrört vissa psykologiska synpunkter på läroboksfrågan och framhållit, att på läroböckerna bör ställas det kravet, att de äro avpassade efter de själsliga förutsättningar, som utmärka det åldersstadium, för vilket de äro avsedda.

Detta innebär: 1. att lärostoffet ej skall ligga ovanför lärjungarnas genomsnittliga fattningsförmåga; 2. att lärostoffet skall grunda sig på eller åtminstone anknyta till de intressen, som höra samman med varje särskilt åldersstadium; 3. att det språk, som användes i läroboken, såväl i fråga om ordval som satsbyggnad skall överensstämma med vad som är naturligt för respektive åldersstadier; 4. att även rent typografiskt (d. v. s. med avseende på stilsorter, radavstånd, radlängd, satsyta och illustrationer) läroboken skall vara avpassad efter det utvecklingsstadium, för vilket den är avsedd.

Även övriga faktorer, som inlärningspsykologien kan peka på såsom gynnsamma för ett effektivt tillägnande av kunskaper och färdigheter, böra beaktas vid läroböckernas utformning.

För att läroböckerna i sagda hänseende skola bli tillfredsställande är det emellertid behöfligt, att den psykologiska forskningen i avsevärt ökad utsträckning får möjlighet att inrikta sig på hithörande frågor och att de resultat, som på detta område redan nåtts eller komma att nås såväl i vårt land som utomlands, på lämpligt sätt göras tillgängliga för läroboksförfattare, förlag och granskningsmyndighet. Det synes härvid ofrånkomligt, att det redan på ett mycket tidigt stadium åstadkommes ett nära samarbete mellan representanter för den psykologisk-pedagogiska forskningen å ena sidan och den praktiska lärar erfarenheten å den andra. Sådant samarbete skulle även kunna innefatta experimentella undersökningar rörande olika lärobokstypers lämplighet i undervisningen. Önskemål av denna art rörande ökad insats från den psykologiska vetenskapens sida till läroböckernas fromma ha framförts i stor utsträckning i yttrandena från de olika lärar- och målsmannasammanslutningarna.

Redan nu böra dock åtgärder vidtagas, som kunna åstadkomma en förbättring av läroböckerna. Kommittén vill härvid särskilt peka på vad som kan vinnas genom en utökad granskningsorganisation med vidgade uppgifter. De svårlösta pedagogiska läroboksfrågorna kunna belysas på ett värdefullt sätt inom ett granskningsorgan, som kontinuerligt sysslar med dessa frågor. Vid sidan av sin praktiska granskningsverksamhet bör ett sådant organ också söka kontakt med och ta initiativ till sådan forskning, som ovan efterlysts. Granskningsorganet kan härvid ha en särskild uppgift genom att tillse, att någon klyfta ej uppstår mellan teoretiskt betonad forskning och den praktiska tillämpningen av denna forsknings resultat.

II. Läroboksgranskningen

1. Den nuvarande läroboksgranskningen

Statens läroboksnämnd.

Sedan 1939 ha alla läroböcker, avsedda att användas vid allmänna läroverk, folkskolor m. fl. skoltyper, granskats genom Statens läroboksnämnd, som upprättades 1938. Nämnden består av sju ledamöter och lika många suppleanter, vilka samtliga förordnas av Kungl. Maj:t för en tid av tre år. Tre ledamöter äro lekmannarepresentanter, av dessa är en förordnad till ordförande. Av de fyra övriga ledamöterna representera två företrädesvis den högre skolan och två folk- och småskolan, fortsättningsskolan samt nomadskolan. De tre lekmannarepresentanterna deltaga i alla nämndens beslut, lärarna i regel däremot endast i sådana beslut, som gälla den eller de skolformer, de företrädesvis representera. Vid beslut i granskningsnämnden deltaga fem ledamöter, tre lekmän och de två lärarrepresentanter, som närmast representera de skolformer, vilkas läroböcker bli föremål för beslut. Lekmännen äro sålunda i majoritet inom nämnden.

De läroböcker, vilka vid nämndens granskning blivit godkända, uppföras på den s. k. läroboksförteckningen, som hittills utkommit två gånger, 1940 och 1946. I regel ha utkommit årliga supplement till förteckningen. Denna förteckning skall lända till efterrättelse vid allmänna läroverk och med dem jämställda läroanstalter, folkskolans olika typer och dess överbyggnader samt under skolöverstyrelsens inseende stående privatläroverk. I dessa skolor få alltså endast på denna förteckning uppförda läroböcker och nya upplagor av dem användas vid undervisningen och åläggas eleverna till inköp.

I regel anlitas för granskningen ämnessakkunniga, vilka till nämnden avge utlåtande om den bok, de granskat, varefter nämnden fattar beslut.

Närmare föreskrifter om nuvarande granskningsförfarande återfinnas i kungl. kungörelsen den 28 oktober 1938 angående granskning av vissa läroböcker med ändringar enligt kungörelsen den 12 juni 1942.

Omdömen om granskningen.

Den statliga läroboksgranskningen, som är avsedd att ta i sikte alla synpunkter i fråga om böckernas pedagogiska egenskaper, överensstämmelse med

kursplanerna, språk, typografi, utstyrsel och pris, har varit föremål för stor uppmärksamhet och skiftande omdömen.

I motionerna I: 256 och II: 437 år 1945, vari utredning om läroboksfrågan begärdes, framhölls, att ett av syftena med inrättandet av statens läroboksnämnd var att garantera kvalitativt fullödiga läroböcker. Enligt motionärernas mening syntes detta mål ej ha nåtts i önskvärd utsträckning. I motionen konstaterades, att det inom det nuvarande läroboksbeståndet finnes många böcker, som vore föråldrade och dåliga såväl i fråga om innehållet som utstyrseln. Detta kunde till en del bero på granskningsförfarandet, som kommit att motverka tillkomsten av nya och bättre läroböcker.

I den ovannämnda enquêten begärde lärobokskommittén också att få del av lärarnas och målsmännens synpunkter på det statliga granskningsarbetet. Som ovan framhållits, har det i svaren betonats, att läroboksfloran blivit för rikhaltig, därför att granskningen inte varit tillräckligt restriktiv.

I de flesta yttrandena om granskningen synes man räkna med att en statlig granskning av läroböcker i princip är önskvärd och lämplig. I några få fall framhålles risken för att granskningen otillbörligt kan inskränka skolornas frihet och verka uniformerande.

Det hittillsvarande granskningsorganets insatser bedömas på olika sätt. I flertalet fall synes man emellertid ha den uppfattningen, att läroboksnämnden utövat gagnande inflytande genom att förhindra olämpliga läroböckers godkännande. Det framhålles i några fall, att nämndens blotta existens varit till gagn genom att sporra läroboksförfattarna till omsorgsfullare arbete, än måhända tidigare varit fallet.

Omdömena om nämndens arbete variera helt naturligt, från rena förtroendevota för nämnden till en kritisk hållning. Det finns anledning att särskilt ta fasta på kritiken och de förslag till förbättrad granskning, som framkommit.

De reserverade eller kritiska yttrandena understryka framför allt, att nämndens granskning inte varit tillräckligt sträng. Man anser att de många påvisade bristerna i läroböckerna visa detta. Samtidigt framhålles svårigheten att bedöma granskningsarbetets resultat. Man kan ju inte veta så mycket om de böcker, som underkänts av nämnden och aldrig kommit ut till skolorna.

Det förefaller sålunda, som om det inkomna svarsmaterialet bekräftat behovet av fortsatt och förbättrad statlig läroboksgranskning.

Kravet på strängare gallring, som kraftigare framträder hos folkskollärarna än hos de högre stadiernas lärare, har två utgångspunkter, dels de konstaterade bristerna hos läroböckerna, vilka alltså bort hindra deras godkännande, dels en mera principiell uppfattning om att man skall nöja sig med ett fåtal böcker. Ju färre böckerna äro, desto större ansträngningar komma att göras för att få dem bra, anser man. Dessutom framhålles i detta sammanhang den ekono-

miska fördelen med få böcker, varigenom stora upplagor och låga priser åstadkommas.

Man anser vidare på flera håll, att granskningsförfarandet kan förbättras genom att granskningsorganet tillföres psykologisk sakkunskap. Denna synpunkt underströks såväl vid läroboksfrågans riksdagsbehandling 1945 som i lärobokskommitténs direktiv, där det pekades på möjligheten att utbygga granskningen genom att den moderna psykologiska forskningens synpunkter fingo tillfälle att påverka granskningsförfarandet.

Ett ofta återkommande önskemål är, att läroboksnämndens insatser inte skola som hittills begränsas till negativa åtgärder. Man framhåller i stället behovet av positiva åtgärder för att få bättre läroböcker och finner det lämpligt, att nämnden får möjlighet att ta olika initiativ i detta syfte. I många fall är man medveten om att detta måste medföra en utökning av verksamheten.

Närmare redogörelse för de framkomna synpunkterna på granskningen återfinnes i bilaga 1.

2. Behovet av läroboksgranskning

Det finns grundad anledning att antaga, att läroboksnämndens existens har haft ett i stort sett välgörande inflytande på läroboksproduktionen. Av det föregående har emellertid framgått, att mycket återstår att göra för att läroboksbeståndets kvalitet skall bli tillfredsställande. En läroboksgranskning kommer alltid att ha viktiga uppgifter, eftersom utvecklingen inte stannar av och läroboksbeståndet ständigt förnyas.

Kommittén har därför utgått från att en fortsatt kontinuerlig granskning är behövlig. Erfarenheterna från läroboksnämndens arbete synas avgjort peka i denna riktning. Den kritik mot nämndens arbete, som framkommit bl. a. i riksdagen 1945, i pressen och i enquêtesvaren, har som ovan framhållits i huvudsak gått ut på, att nämnden inte varit tillräckligt restriktiv vid bedömningen av läroböckerna. Enligt den uppfattning, kommittén fått vid sin diskussion av granskningsproblemet och enligt vad läroboksnämndens erfarenhet också visat, behövs det en skärpt granskning, en utvidgning av granskningsorganets befogenheter och resurser för att en effektiv kontroll av läroboksbeståndet skall kunna genomföras. Det torde vara av vikt, att granskningsorganet vid sidan av denna negativa utrensande uppgift också får möjlighet att ta positiva initiativ.

Genom riksdagens beslut om fri skolmateriel för folkskolans elever har frågan om lärobokskostnaderna delvis kommit i ett nytt läge. Den kostnad, som i detta avseende tidigare drabbat målsmännen och föranlett missnöjesyttringar från detta håll, kommer nu att fördelas på samtliga medborgare. Förfarande finns det emellertid en stor grupp målsmän, som direkt får bestrida

lärobokskostnaderna. Dessa målsmän ha givetvis ett särskilt stort intresse av att kostnaderna för lärobokskaffningen minskas.¹ Ur både det allmännas och denna målsmannagrupper synpunkt synes det sålunda behöfligt med fortsatt kontroll av läroböckernas pris.

3. Granskningsorganets ställning och sammansättning

Granskningens förläggande till skolöverstyrelsen.

Då det ämbetsverk, som handhar ledningen av det svenska skolväsendet, måste ha stort intresse för handläggningen av läroboksfrågorna, har kommittén ingående övertvägt möjligheten att förlägga läroboksgranskningen till skolöverstyrelsen. En utgångspunkt har därvid också varit att söka undvika den dubbelgranskning och därmed följande merarbete och tidsspillan, som för närvarande äger rum, då läroboksnämndens beslut i granskningsärenden författningensenligt underställas skolöverstyrelsen för prövning och avgörande.

Tekniskt skulle systemet med en särskild granskningsnämnd för läroböcker kunna passas in i skolöverstyrelsens organisation. De ärenden, som behandlades och avgjordes i nämnden, skulle då formellt och utåt framstå som beslutade av skolöverstyrelsen. Sammansättningen av en sådan nämnd inom skolöverstyrelsen synes dock bereda vissa svårigheter.

Ordförandefrågan är av stor betydelse för nämndens sätt att fungera. En nämnd, som utgör en del av skolöverstyrelsen, måste självfallet som ordförande ha någon, som med erforderlig auktoritet kan representera överstyrelsen. Närmast skulle då generaldirektören komma ifråga. Detta skulle utan tvivel ge enhetlighet och stadga åt nämndens arbete. Emellertid torde en sådan anordning stöta på betydande praktiska svårigheter. Man kan starkt ifrågasätta, om generaldirektören bör betungas med dessa uppgifter, vilket i så fall kunde leda till att viktiga arbetsuppgifter, som nu tillkomma honom, finge läggas på andra befattningshavare. En annan lösning av problemet vore att anförtro ordförandeskapet åt cheferna för överstyrelsens två avdelningar för undervisningsärenden, läroverksavdelningen och folkskolavdelningen. Nämnden skulle då få alternerande personer på ordförandeposten, beroende på vilken skolforms böcker, som vore föremål för granskning. Oavsett om generaldirektören eller en avdelningschef bleve ordförande, borde vid ordförandens sida ställas ytterligare en företrädare för överstyrelsen, ett fackundervisningsråd, representerande det ämne eller den ämnesgrupp, som de granskade böckerna tillhörde.

¹ Vissa kommuner ha infört fri undervisningsmateriel i realskolan och därmed jämställda kommunala läroanstalter. I andra kommuner lämnas vissa bidrag till kostnaderna för undervisningsmaterielen i dessa skolor.

I övrigt skulle skolöverstyrelsenämndens sammansättning inte förete några särdrag, jämförd med sammansättningen av en fristående nämnd.

Kommittén har i ovanstående framställning räknat med lämpligheten av att granskningen förlägges till en nämnd, i vilken lekmän ingå, och därvid fasthållit grundtanken från 1930-talets arbete på granskningsfrågan. I händelse denna förutsättning inte längre anses tillämplig och granskningen tänkes organiserad på annat sätt inom skolöverstyrelsen utan lekmanamedverkan, öppna sig olika möjligheter, på vilka kommittén inte anser sig böra ingå.

Svårigheter vid nämnd i skolöverstyrelsen.

Anordningen med en granskningsnämnd, inbyggd i och fungerande som en del av skolöverstyrelsen och förslagsvis organiserad som ovan skisserats, medför emellertid enligt kommitténs uppfattning betydande olägenheter.

Den nuvarande läroboksnämndens arbete har pågått sedan 1939 och denna granskning har enligt kommitténs uppfattning medfört goda resultat. Läroboksnämnden organiserades av den anledningen, att skolmyndigheternas läroboksgranskning av allmänhet och statsmakter icke ansågs tillfredsställande samt i syfte att möjliggöra lekmanainflytande på läroboksområdet. Även om en relativt effektiv granskning förut fanns för vissa slags läroböcker, var den i varje fall inte enhetlig. Särskilt brast det i fråga om granskningen av folkskolans böcker. Om granskningsarbetet nu förlägges inom ett ämbetsverk och ställes under ledning av verkets tjänstemän, skulle det med eller utan rätt hävdas, att allmänhetens möjligheter till insyn i och kontroll över läroboksgranskningen bleve mindre än för närvarande, även om allmänheten fortfarande vore representerad i granskningsorganet. En skolöverstyrelsenämnd under ordförandeskap av en tjänsteman i skolöverstyrelsen skulle vidare förefalla mer bunden av fackmanna- och ämbetsverkssynpunkter än en fristående nämnd med en lekmananordförande. Av psykologiska skäl förefaller därför alternativet med en överstyrelsenämnd mindre lämpligt.

Till detta komma svårigheter av organisatorisk art. Den lösning av ordförandefrågan, som låter de två avdelningscheferna alternera — vilket synes ligga närmast till hands med överstyrelsens nuvarande arbetsformer — kan medföra bristande enhetlighet vid ledningen av granskningsarbetet och bedömningen av ärendena. En enhetlig ledning torde krävas inte minst därför, att nämnden förutsättes sammansatt av två skilda element: fackmän och icke-fackmän. Man kan vidare kanske tänka sig fall, där läroverks- och folkskoleintressen inte sammanfalla och behöva sammanjämkas, varvid frågan uppstår, vem som då skall sitta som ordförande: folkskol- eller läroverksavdelningens chef eller eventuellt någon tredje opartisk person.

En särskild svårighet kommer vidare att uppstå, om, såsom kommittén föreslår, den statliga granskningen utvidgas till böcker vid yrkesskolor m. fl. anstalter.¹ Överstyrelsen för yrkesutbildning bör i sådana granskningsfrågor inträda i stället för skolöverstyrelsen. Granskningsnämnden borde då logiskt förläggas till överstyrelsen för yrkesutbildning, när det bleve fråga om detta slags granskningsärenden. Yrkesöverstyrelsens medverkan i granskningen synes emellertid smidigare kunna vinnas genom överstyrelsens representation i en fristående granskningsnämnd.

En kategori läroanstalter, som också bör påverka frågan om granskningsorganets ställning, är de militära skolorna.² I den mån deras böcker bli föremål för granskning, förefaller det mindre lämpligt, att denna är förlagd till skolöverstyrelsen, under vilken ifrågavarande läroanstalter icke sortera. En fristående nämnd, som har samma ställning gentemot alla skolformer, synes härvid vara att föredra.

Granskningens förläggande till fristående nämnd.

Kommittén har vidare övervägt en granskningsorganisation i form av en fristående nämnd, i princip organiserad på samma sätt som den nuvarande läroboksnämnden men med delvis annan sammansättning och utvidgade uppgifter och med väsentligt större resurser till sitt förfogande.

Ordförandeskapet bör enligt kommitténs mening liksom nu anförtras åt någon, som representerar de allmänna intressena och lekmännen, är obunden av fackmännens speciella synpunkter och som även möjliggör kontinuitet och större frihet vid bedömningen av läroboksärendena. Vid en sådan »civil» ledning av granskningsarbetet få lekmanasynpunkterna större möjligheter till medinflytande vid läroboksgranskningen.

Skolöverstyrelsens representation.

Å ena sidan bör man undvika den dubbelgranskning, som för närvarande förekommer genom att läroboksnämndens beslut underställas skolöverstyrelsen. Å andra sidan gäller det att även i framtiden tillförsäkra överstyrelsen medinflytande på granskningen. Bland ledamöterna i en fristående nämnd böra därför finnas representanter för skolöverstyrelsen.

Under nuvarande förhållanden har överstyrelsen möjlighet att göra sitt inflytande gällande i samtliga granskningsärenden, eftersom överstyrelsen kan ta upp alla av nämnden avgjorda ärenden till förnyad behandling. Detta kontrollsystem var måhända befogat, så länge läroboksnämnden var en ny och

¹ Se sid. 46.

² Se sid. 49.

oprövd företeelse. Under läroboksnämndens första år kunde det hända relativt ofta att nämnden och överstyrelsen stannade i olika beslut och ärendet hänköts till Kungl. Maj:t för avgörande. Detta har emellertid under senare tid inträffat mera sällan och förekommer för närvarande endast i sällsynta undantagsfall. Det existerar sålunda numera knappast någon motsättning mellan nämnden och överstyrelsen, varför det kan starkt ifrågasättas, om denna i kontrollsyfte införda dubbelgranskning av alla böcker i fortsättningen är av behovet påkallad.

I de fall, då nämnden och skolöverstyrelsen äro av olika mening har den praxis utbildat sig, att om överstyrelsen fäller en bok, som nämnden godkänt, föranleder detta i regel ej någon åtgärd från nämndens sida, som alltså böjer sig för överstyrelsens beslut. Om överstyrelsen däremot vill uppföra en av nämnden underkänd bok på läroboksförteckningen, har detta ofta lett till att nämnden gått till Kungl. Maj:t, som fått avgöra saken.

På skolöverstyrelsehåll torde man numera räkna med att den egentliga granskningen är undangjord, när ärendet kommer till överstyrelsen. Dubbelgranskningen är sålunda av mera formell än reell art. Trots detta är den tidsödande — åtminstone för nämndens del — och i vissa fall onödigt kostnadskrävande. Även om de tre månader, som stipuleras som maximum för överstyrelsens granskning, långt ifrån alltid måste utnyttjas, har det förekommit, att överstyrelsen icke medhunnit sin granskning inom denna tid.

Genom det tillämpade systemet har läroboksnämnden framstått som i viss mån lydande under överstyrelsen. Då nämnden emellertid arbetar fullt självständigt utan andra direktiv än dem, som föreligga i granskningsförfattningen, torde denna uppfattning vara mindre motiverad. Om detta underställningsförfarande fölle bort, skulle lekmännens medverkan även formellt kraftigare understrykas och granskningsarbetets obundenhet och självständighet tydligare betonas.

Skolöverstyrelsens berättigade krav på att fortfarande öva inflytande på läroboksfrågorna kan i det övertvägande flertalet fall tillgodoses genom representation i nämnden. Överstyrelsen bör där representeras genom två ledamöter, som vardera företräda en av överstyrelsens två huvudavdelningar för undervisningsärenden: läroverks- och folkskoleavdelningarna. En anordning med skolöverstyrelsen representerad i nämnden föreslogs redan av 1934 års lärobokssakkunniga, men detta förslag vann ej riksdagens gillande, och 1938 infördes i stället den ovannämnda dubbelgranskningen. Emellertid torde två personer inte i alla lägen kunna representera den samlade erfarenhet i läroboksfrågor, som finns i skolöverstyrelsen. Därför böra överstyrelsens representanter ges tillfälle att i tveksamma fall samråda med andra ledamöter av överstyrelsen, innan nämnden fattar sitt beslut, även om detta förfarande kan medföra viss tidsutdräkt.

Representation för överstyrelsen för yrkesutbildning.

Kommittén förordar längre fram, att den statliga granskningen utvidgas till läroböcker vid skolor under inseeende av överstyrelsen för yrkesutbildning.¹ Om detta befinnes lämpligt, synes därav följa, att överstyrelsen för yrkesutbildning i likhet med skolöverstyrelsen också bör representeras i granskningsnämnden. Av praktiska skäl bör denna representation inskränkas till en ledamot, även om förhållandena på yrkesundervisningens område i och för sig äro så olikartade, att det kunde motivera flera representanter. För ärenden, som beröra överstyrelsen för yrkesutbildning — liksom också för andra ärenden — gäller f. ö. givetvis, att om så erfordras särskilda sakkunniga kunna inkallas för att delta i nämndens överläggningar i dessa fall.

Övrig pedagogisk representation.

I läroboksnämnden ha lärarna för närvarande fyra representanter, av vilka två företräda den högre och två den lägre undervisningen. Vid beslut i granskningsfrågor uppdelas nämnden på två avdelningar, beroende på om ärendet rör läroböcker för folk- och småskolestadiet (samt fortsättnings- och nomadskolor) eller läroböcker för övriga skolformer, d. v. s. läroverk av olika slag. Två lärare ha rösträtt i varje avdelning. Uppdelningen av ärendena motsvarar alltså lärarrepresentanternas uppdelning i två grupper. Läroboksnämnden är sålunda vid besluts fattande sammansatt av fem ledamöter, varav två lärare, vilka alternera med två andra lärare, beroende på vilken skolforms böcker, som behandlas.

Storleken av lärarnas representation i en granskningsnämnd har föranlett ingående överväganden. I den nya nämnden böra enligt kommitténs mening fyra ledamöter fortfarande vara lärare.

Psykologisk sakkunskap. Från många håll — och inte minst från lärarnas sida — har kritik framförts mot att den psykologiska forskningen hittills inte blivit tillfredsställande representerad vid läroboksgranskningen. Det är önskvärt, att granskningsnämnden får kontinuerlig tillgång till sådan psykologisk sakkunskap genom att en lärare, som samtidigt kan företräda de speciella psykologiska synpunkterna, får säte och stämma i nämnden. Kommittén vill understryka, att vad som här kräves, är en kombination lärare-psykolog, en person, vilkens vetenskapliga studieområde utgjorts av de psykologisk-pedagogiska problemen, framförallt på inlärnings- och intelligensforskningens områden, och vilken samtidigt med sådan vetenskaplig verksamhet också utövat praktisk pedagogik. Det ligger i sakens natur, att denna lärare-psykolog bör vara permanent ledamot av granskningsorganet.

¹ Se sid. 46.

Av de återstående tre lärarna böra två representera läroanstalter, som stå under skolöverstyrelsens inseende. Hittills har man i hithörande frågor räknat med två huvudgrupper av skolor: å ena sidan folkskolan och därmed sammanhängande skolformer, å andra sidan övriga i författningen omnämnda läroanstalter, varmed framförallt avsetts läroverk av olika slag. En sådan uppdelning av skoltyperna efter lägre och högre undervisningsstadier förefaller motiverad ur lärobokssynpunkt. Den mycket olikartade undervisningen har lett till stora skiljaktigheter i fråga om läroböcker. Det är därför lämpligt att bevara denna skillnad mellan lägre och högre undervisning, så att en av de nämnda två lärarna får företräda den lägre och den andre den högre undervisningen. Det förefaller däremot ej lämpligt att låsa fast denna representation vid de hittills brukade termerna folk- och småskola m. m. respektive gymnasium, då det nu pågående arbetet på skolväsendets omorganisation kan tänkas medföra betydande ändringar särskilt när det gäller den bestående skarpa avgränsningen mellan undervisningsformerna. Kommittén finner det därför ändamålsenligt och tillräckligt att framhålla olikheterna mellan lägre och högre undervisning som utgångspunkt för lärarnas representation i granskningsorganet.

En svårighet är, att en enda lärare kan komma att företräda två så pass olika skolformer som i det ena fallet både småskola och folkskola i det andra både realskola och gymnasium, om denna indelning av skolformerna blir bestående.

Det torde emellertid inte vara omöjligt att finna lärare med så mångsidig erfarenhet, att en person tillfredsställande kan representera två olika skolformer. En utväg är att låta suppleanterna komplettera representanterna i nämnden, så att t. ex. en småskolerepresentant blir suppleant, om nämndledamoten företräder folkskolestadiet och omvänt. För att utnyttja en sådan anordning med kompletterande suppleanter är det lämpligt, att lärarrepresentantens suppleant sitter med i nämnden och deltar i frågornas behandling ehuru utan att delta i deras avgörande genom röstning.

Den återstående läraren bör representera de läroanstalter, som stå under inseende av överstyrelsen för yrkesutbildning. Härvid gäller i måhända ännu högre grad än i föregående fall, att en enda ledamot kommer att företräda flera sinsemellan mycket olikartade skoltyper, varför man också här bör tänka sig en anordning med kompletterande suppleant.

Vid en anordning som den ovan skisserade består alltså lärargruppen inom nämnden i verkligheten av sammanlagt sju ledamöter, nämligen en lärarepsykolog, två företrädare för vardera låg- och högstadiet vid de vanliga skolorna samt två företrädare för yrkesskolorna. Av dessa senare sex äro emellertid tre arbetande suppleanter.

Lekmännens representation.

Enligt kommitténs mening bör lekmanrepresentationen i nämnden bestå av fyra ledamöter, vilket innebär en ökning med en ledamot — för att kompensera der ökning av fackmännens antal, som kommittén tänkt sig. Av dessa lekmanrepresentanter bör en vara ordförande.

Hittills ha lekmanrepresentanterna i regel varit riksdagsmän. Det har föreslagits, att de i stället skola representera olika yrkes- och erfarenhetsområden i samhället. Kommitténs uppfattning är, att något sådant inte behöver stadgas i författningen. Kungl. Maj:t bör liksom nu ha frihet att utnämna den lämpligaste, oavsett vilket yrkesområde han eller hon företräder.

Reservationsrätt för nämndens ledamöter.

Om det i något fall visar sig svårt att nå enighet inom nämnden och en representant för skolöverstyrelsen eller annan ledamot av nämnden finner anledning att reservera sig mot nämndens beslut, som fattas genom röstövertikt, bör reservanten kunna begära, att nämnden inhämtar särskilt yttrande i ärendet från skolöverstyrelsen eller i förekommande fall från överstyrelsen för yrkesutbildning. Om detta yttrande innebär ett ställningstagande emot nämndens beslut, bör nämnden åter ta upp frågan och fatta beslut på nytt samt meddela vederbörande överstyrelse detta. Sedan bör överstyrelsen ha möjlighet att hänskjuta frågan till Kungl. Maj:ts avgörande, om den inte finner nämndens beslut tillfredsställande.

Genom en sådan anordning kan vederbörande överstyrelse hävda sin mening i alla tveksamma fall, varigenom i praktiken torde uppnås i huvudsak samma resultat som vid nuvarande underställningssystem. Enligt förslaget kommer ärendet då upp till behandling inom vederbörande överstyrelse, endast om olika meningar gjort sig gällande i nämnden. Genom att varje ledamot av nämnden får sådan reservationsrätt skapas dessutom garantier för att alla betydelsefullare tveksamma fall bli föremål för särskilt grundlig behandling. Nämndens granskning kompletteras härvid av sakkunskapen inom vederbörande överstyrelse. Man bör kunna förutsätta, att denna reservationsrätt endast tillgripes, då verkligt behov föreligger.

Uppdelning av nämnden.

I detta sammanhang skall framhållas, att det föreslagna representationsystemet måste medföra en uppdelning av nämnden på avdelningar alltefter arten av de behandlade böckerna. Detta blir i princip samma ordning, som gäller för närvarande. Nämnden skulle med det föreslagna representationsystemet omfatta elva ledamöter jämte tre arbetande suppleanter, d. v. s. fjorton personer.

Man torde sålunda hädanefter, när det gäller granskningsfrågor, få räkna med tre grupper av ärenden: sådana som röra lågstadiets böcker i skolorna under skolöverstyrelsens inseende, sådana som röra högstadiets böcker i skolor under samma myndighet samt sådana rörande yrkesskolornas böcker. De militära läroanstalternas böcker torde alltefter sin beskaffenhet bära inordnas under någon av de två första grupperna och ej bilda någon egen grupp, då det här är fråga om böcker i icke-militära ämnen, d. v. s. av väsentligen samma karaktär som de vid de vanliga skolorna använda.

Frågan huruvida dessa tre grupper av ärenden skola behandlas på skilda eller gemensamma sammanträden torde inte behöva besvaras genom något generellt stadgande. Denna sak bör överlämnas åt den kommande nämnden att själv avgöra.

Sammanfattning.

Kommittén föreslår alltså, att läroboksgranskningen också i fortsättningen anförtros åt en fristående granskningsnämnd, organiserad i enlighet med de framförda synpunkterna. Granskningsnämnden bör vara sammansatt av elva ledamöter, nämligen fyra lekmän, varav en ordförande, två representanter för skolöverstyrelsen, en representant för överstyrelsen för yrkesutbildning samt fyra lärare, av vilka en tjänstgör som psykologisk sakkunnig.

Vid fattande av beslut i granskningsfrågor deltaga sju av nämndens ledamöter, nämligen de fyra lekmännen, den psykologiskt sakkunnige, en representant för vederbörande överstyrelse samt den lärare, som närmast företräder den skolform, för vilken ifrågavarande böcker äro avsedda. De fem förstnämnda deltaga i alla granskningsbeslut och utgöra den permanenta delen av nämnden, medan de två sistnämnda endast deltaga i beslut rörande böckerna för de skolformer, de närmast representera.

4. Granskningens uppgifter

Negativa uppgifter.

Läroboksnämndens arbete har hittills varit av övervägande negativ art i enlighet med föreskrifterna i gällande författning. Man har förhindrat godkännande av undermåliga och mindre lämpliga läroböcker och efter hand utrensat tidigare accepterade böcker, som inte varit tillfredsställande. En välbehövlig sanering av läroboksfloran har därmed uppnåtts. Nämndens blotta tillvaro torde vidare ha verkat återhållande och i viss utsträckning förhindrat tillkomsten av mindre önskvärda böcker.

Från olika håll har som ovan framhållits den kritiken framförts, att nämndens gallring inte varit tillräckligt sträng och därför läroboksbeståndet blivit större än de godkända böckernas förtjänster motiverat. Delvis torde denna

kritik vara berättigad. Att nämnden inte varit så restriktiv som önskvärt varit i sitt arbete, torde i viss mån sammanhånga med organisationens otillräcklighet. De tillgängliga medlen ha icke medgivit en tillräckligt ingående granskning och utgallring.

De föreskrifter om granskningen, vilka ges i granskningsförfattningen § 4, finner kommittén i huvudsak ändamålsenliga. Om granskningsorganet får möjlighet att i full utsträckning tillämpa dessa föreskrifter, torde ett mera tillfredsställande granskningsresultat kunna uppnås. Då måste emellertid granskningen utrustas med avsevärt större resurser än hittills.

Positiva uppgifter.

Gällande bestämmelser ge ej stöd för åtgärder av positivt slag från läroboksnämndens sida. Nämnden har ej heller kunnat företaga några direkta åtgärder för att få fram bättre läroböcker, ehuru enligt nämndens uppfattning behovet av sådana i vissa ämnen på vissa stadier varit påtagligt.

Det föreligger emellertid enligt kommitténs mening även behov av en instans, som kan stimulera till författande av läroböcker. En granskningsinstitution har många förutsättningar i denna riktning, bl. a. därför att man här har överblick över läroboksbeståndet och kännedom om var bristerna finnas. Det förefaller därför lämpligt att ge det förstärkta granskningsorganet möjlighet att stimulera till insatser, där sådana behövas. Granskningsorganet bör därför ges en betydande rörelsefrihet och självständighet — inte minst i ekonomiskt avseende.

Kommittén vill framlägga följande synpunkter på läroboksnämndens positiva uppgifter.

Kontakt med den vetenskapliga forskningen.

Såsom i första kapitlet påpekats sammanhånga läroböckernas brister delvis med det bristande intresse, som den psykologiska forskningen ägnat läroboksproblemen. Det är naturligt, att det statliga granskningsorganet noga följer den vetenskapliga utvecklingen på området. Som observatör härvid torde den psykologiskt sakkunnige, som kommittén föreslagit ingå i nämnden, vara särskilt lämpad.

När så anses påkallat, bör granskningsorganet också kunna stimulera till forskning och ta initiativ till vetenskapliga undersökningar i läroboksfrågor. Såsom exempel på behövligen undersökningar kan här nämnas den lämpligaste frekvensen av för eleverna obekanta ord i böcker för läsundervisningen och överhuvudtaget den takt, i vilken nya element böra införas i läroböckerna. Denna fråga om den successiva stegringen av svårighetsgraden torde särskilt väl behöva en fastare vetenskaplig grundval. En viktig sak är sedan forsk-

ningsresultatens utnyttjande. Granskningsorganet bör kunna rikta uppmärksamheten på praktisk tillämpning av vetenskapliga resultat på detta område.

I den mån granskningsorganet är uppdragsgivare eller åtar sig ansvaret för undersökningar av antytt slag, följer därmed ett ekonomiskt ansvar. Enligt kommitténs mening bör dock inte någon bestämd årlig summa anslås för detta ändamål, då behovet är svårt eller omöjligt att förutse. I stället synes det lämpligt, att vid behov granskningsorganet för varje särskilt fall hemställer om anslag.

Kontakt med utvecklingen på de olika ämnesområdena.

I lärobokskommitténs direktiv framhålles, att man bör överväga en sådan förstärkning av granskningsförfarandet, att till vederbörande organ härför knyts fackmän, som ha förmåga och tid att kontinuerligt följa utvecklingen på respektive ämnesområden.

Man kan räkna med att en allmän översikt över läroboksutvecklingen finnes hos läroboksnämnden redan med dess nuvarande organisation. Nämnden följer ju kontinuerligt, vad som sker. Den stab av granskningsexperter för olika ämnen, som är knuten till nämnden, torde också i viss mån motsvara de fackmän, som direktiven tala om.

Det förefaller, som om direktivens anvisning enklast kunde realiseras genom en utvidgning av systemet med ämnessakkunniga på så sätt, att vederbörande sakkunnigas uppgifter vidgades utöver den begränsade granskningen av till dem sända böcker till en allmän bevakning av ämnesområdet. En sådan vidgad uppgift måste givetvis ställa större krav på vederbörandes förmåga och tid och bör rimligen motsvaras av bättre betalning.

Den närmare organisationen av en sådan ämnesbevakning torde böra överlämnas åt det framtida granskningsorganet. En mera kontinuerlig kontakt mellan de ämnessakkunniga och nämnden är dock en nödvändig förutsättning för gott resultat. Man kan tänka sig, att de sakkunniga bilda ett expertråd, som kan inkallas av nämnden för ömsesidig information och gemensamma överläggningar om vad som behöver göras på läroboksområdet. Sådana överläggningar borde i så fall äga rum åtminstone en gång om året. Lämpligt vore också, att dessa ämnessakkunniga i en eventuell publikation eller årsberättelse från granskningsmyndigheten i vissa fall lämnade översikter över läroboksfrågor och läroboksutveckling inom respektive ämnesområden.

Kontakt med den utländska utvecklingen.

Nya uppslag kunna i viss utsträckning hämtas från utvecklingen på läroboksområdet i utlandet. Det måste därför enligt kommitténs mening vara en angelägen uppgift för granskningsorganet att följa den utländska utvecklingen, när det gäller läroböcker. Bl. a. bör möjlighet ges granskningsorganet till inköp

av sådan utländsk lärobokslitteratur, som kan tänkas vara av intresse för svenska förhållanden och svensk läroboksproduktion. Granskningsmyndigheten bör också få tillfälle att kontinuerligt följa de viktigaste utländska facktidskrifterna på läroboksområdet.

Pedagogiska biblioteket har också till uppgift att inköpa utländsk lärobokslitteratur, något som synes komma att ske i ökad omfattning. Det finns sålunda risk för att bibliotekets och nämndens inköp kunna sammanfalla, varför det tydligen är lämpligt, att dessa institutioner stå i kontakt med varandra vid inköpen för att undvika onödiga dubbelköp. Eventuellt kan det vara av värde, om de specialisera sig på olika slags böcker.

Periodisk publikation.

För pedagoger och andra läroboksintrösserade skulle det vara av värde med ett sakkunnigt forum, där man kunde ventilera uppslag och idéer i läroboksfrågan och där man kunde komma i kontakt med andras uppslag och inte minst med den utländska utvecklingen. I stor utsträckning tas hithörande problem upp i lärarorganisationernas tidningar. Dessa ha emellertid en mångfald andra uppgifter. Det förefaller därför, som det skulle finnas behov av ett samlande organ, speciellt avsett för debatt i läroboksfrågan, och där olika skolformers läroboksproblem kunde mötas.

Det vore enligt kommitténs uppfattning av värde, om det statliga granskningsorganet bereddes tillfälle att åta sig uppgifter av antytt slag. Genom cirkulärmeddelanden eller helst genom en tidskrift, utgiven av granskningsorganet, borde ett sådant forum för läroboksdiskussion skapas. Samtidigt skulle en vidare krets av pedagoger och andra intresserade få tillfälle att regelbundet följa det statliga granskningsorganets arbete. En av svagheterorna med den hittillsvarande läroboksnämnden synes ha varit dess bristande kontakt med lärare och allmänhet. En kontinuerlig rapporttjänst mellan läroboksnämnden och dem, som intressera sig för läroboks- och undervisningsfrågor, skulle förbättra denna kontakt.

I en sådan publikation skulle även resultaten av läroboksnämndens arbete i viss utsträckning kunna redovisas. Avsnitt av expertutlåtanden i intressantare fall kunde t. ex. återges. Allmänna synpunkter på läroböckernas utformning kunde framläggas till diskussion. De ovan föreslagna ämnessakkunniga borde medverka med rapporter från de olika ämnesområdena. Vetenskapliga undersökningar av betydelse för läroboksfrågan kunde refereras och deras utnyttjande diskuteras. Granskningsnämnden kunde peka på områden, där det bruste i fråga om läroböcker och behov av nya insatser förelåge.

En påtaglig fördel skulle vidare vinnas, om i en publikation av antydd art kontinuerligt kunde införas uppgifter om förändringar i läroboksförteckningen. Under nuvarande förhållanden är det en betydande olägenhet, att det dröjer

så lång tid, innan en boks godkännande officiellt meddelas. Detta kan endast ske en gång årligen genom att boken upptas i läroboksförteckningen eller dess årliga supplement. Det kan sålunda förflyta mer än ett år, innan boken kan införas vid skolorna. Vid en t. ex. månatlig rapport om godkända böcker i en publikation, skulle behovet av årligt supplement till läroboksförteckningen bortfalla och avsevärd tid vinnas. Visserligen kan det genom förlagens annonser framgå, när läroboksnämnden upptagit en ny bok på sin förteckning, men det kan inte anses tillfredsställande, att meddelandet om granskningsmyndighetens beslut lämnas på denna väg. Den privata annonseringen bör inte vara enda grundvalen för skolornas val av läroböcker.

Rådgivande funktion för granskningsmyndigheten.

Genom den föreslagna publikationen skulle en närmare kontakt etableras mellan granskningsmyndigheten å ena sidan samt författare och förlag å den andra. En publikation skulle på så sätt kunna ha en viss rådgivande uppgift. Emellertid bör det inte heller vara uteslutet, att författare eller förlag vid utarbetande av en lärobok kunna vända sig direkt till granskningsnämnden, närmast dess sekreterare, för att få råd och viss ledning med t. ex. lärobokens planläggning. Det bör understrykas, att en sådan kontakt måste hållas på ett allmänt och principiellt plan och inte får föregripa den granskning, som läroboken sedan skall undergå i vederbörlig ordning. Denna rådgivande verksamhet får sålunda ej ha karaktären av något slags förhandsgranskning av manuskript eller dylikt utan bör innebära, att vederbörande författare eller förlag kan få upplysning om vilka principer, som kunna och bruka tillämpas för vissa slag av läroböcker.

Författaruppdrag och pristävlingar.

Bristerna på läroboksområdet komma förmodligen att i stor utsträckning rättas till genom författarnas och förlagens egna åtgöranden, utan att granskningsorganet direkt ingriper i läroboksproduktionen. I regel bör det vara tillfyllest, om granskningsorganet på sätt som ovan föreslagits får tillfälle att verka mera allmänt stimulerande utan att i detalj behöva komma med förslag om vad som skall göras.

Emellertid bör man räkna med möjligheten, att det på vissa områden inte kommer fram läroböcker, som kunna anses tillfredsställande. Granskningsorganet har härvid särskilda förutsättningar att överblicka situationen och konstatera, var de mest påtagliga bristerna finnas. Om behovet av bättre läroböcker på något område är särskilt påfallande, bör granskningsorganet enligt kommitténs mening kunna vidta åtgärder för att fylla detta behov, t. ex. genom att uppmana lämpliga personer att författa eller omarbeta läroböcker.

Det är emellertid kommitténs uppfattning, att detta förfarande i regel inte är det lämpligaste sättet att befrämja tillkomsten av bättre läroböcker. Men om det visar sig, att påtagliga brister ej kunna fyllas på annat sätt, bör granskningsnämnden kunna pröva denna utväg. Det bör enligt kommitténs uppfattning överlämnas åt granskningsnämnden att själv bestämma, på vad sätt sådana initiativ skola kunna tagas.

Under diskussionen om läroböckernas förbättring ha framkommit förslag om att granskningsmyndigheten borde anordna pristävlingar för att få fram önskvärda läroböcker och överhuvudtaget uppslag i läroboksarbetet. Den erfarenhet, som föreligger från tävlingar av detta slag, synes emellertid inte vara enbart uppmuntrande. Det förefaller, som om resultaten i många fall ej svarade mot ansträngningarna. Man bör emellertid inte lämna ur sikte denna möjlighet att genom pristävlingar stimulera till författande av bättre läroböcker. Om det visar sig, att det saknas lämpliga läroböcker på ett område och denna brist icke fylles på annat sätt, bör inte granskningsorganet sakna rätten att anlita även denna utväg. Det måste tillkomma granskningsorganet självt att avgöra, under vilka förutsättningar och på vilket sätt detta bör ske.

Om det framtida granskningsorganet vill pröva detta förfaringsätt, bör detta föranleda särskild framställning om anslag utöver den ordinarie staten.

Praktisk prövning av läroböcker.

I olika sammanhang har framförts tanken på en praktisk prövning av läroböckerna, innan granskningsnämnden tar definitiv ställning till deras uppförande på läroboksförteckningen.

I viss utsträckning torde det redan förekomma på initiativ av intresserade förlag eller enskilda, att man på det sättet prövar en läroboks egenskaper, innan den går till granskningsmyndigheten. Emellertid finner kommittén inte, att tillräckliga skäl föreligga för ett generellt införande av prövningstväng. I många, sannolikt de flesta fall torde en läroboks förtjänster eller brister ligga i så öppen dag, att en ingående pedagogisk granskning utan svårighet kan fälla avgörandet utan praktisk prövning.

Tidsutdräkten skulle vid en praktisk prövning också bli synnerligen omfattande och det skulle bli nödvändigt att räkna med åratal, innan en bok kunde uppföras på läroboksförteckningen.

Å andra sidan förekommer det givetvis fall, där endast en praktisk prövning kan fälla avgörandet om en boks egenskaper, särskilt vid böcker, som påfallande avvika från tillämpade undervisningsmetoder och innebära nya pedagogiska försök.

Som exempel kunna anföras några nya läroböcker i geometri, vilka inkommo till läroboksnämnden för granskning. Böckerna avveko i viktiga avseenden från hittills tillämpade metoder för geometriundervisningen. Författaren hade

emellertid i sin egen undervisning tillämpat nya principer med enligt uppgift stor framgång. Nämnden använde sig vid sin granskning av två sakkunniga granskningsmän, vilka båda oberoende av varandra avstyrkte böckernas godkännande. Nämnden hade dessutom under hand inhämtat omdömen om böckerna av flera lärare i matematik, vilka samtliga avstyrkte eller ställde sig tveksamma till böckernas godkännande. Nämndens beslut blev då, att böckerna icke skulle uppföras på läroboksförteckningen, Skolöverstyrelsen, dit ärendet kom i vederbörlig ordning, beslöt emellertid därefter böckernas godkännande, varpå ärendet gick till Kungl. Maj:t för definitivt avgörande.

I det återgivna fallet skulle det utan tvivel varit av värde, om bedömningen av böckerna kunnat stödjas på opartisk praktisk prövning.

Granskningsmyndigheten bör i dylika fall remittera böcker till praktisk prövning under viss tid och under förhållanden, där prövningen verkställs genom särskilt kvalificerade lärare. Lämpade för sådana försök torde seminariernas övningskolor och provårsläroverken vara.

Kommittén vill sålunda inte, att prövning generellt föreskrives men föreslår, att granskningsmyndigheten får taga initiativ eller medgiva rätt till sådan prövning, när den finner sådan lämplig för att få en bok riktigt bedömd.

Kommittén föreslår, att ovan framförda synpunkter beaktas vid organiserandet av en förstärkt läroboksgranskning.

5. Granskningsmetoden

De krav, som ställts på förbättrad och skärpt granskning, böra tillgodoses. Det nuvarande systemet med remiss från nämnden till speciella granskningsexperter i de fall, då nämnden inte i sig innesluter tillräcklig sakkunskap, har i många avseenden fungerat tillfredsställande men behöver utvidgas. Hittills har granskningen skett huvudsakligen genom en eller två experter, som i första hand haft att bedöma dels sakinnehållet i den granskade boken, dels bokens pedagogiska lämplighet. I detta sammanhang kan det förtjäna att framhållas, att nämnden haft mycket svårt att få kvalificerade granskare på grund av att nämnden inte haft möjlighet att betala tillräckligt för granskningsarbetet. Svårigheterna ha ökats genom att nämnden velat undvika, att läroboksförfattare bedöma andra läroboksförfattares alster.

Grundligare granskning.

Om granskningen skall kunna effektivt förbättras, måste man räkna med att varje bok blir föremål för mera ingående granskning än hittills, så att den helst granskas av flera personer ur olika synpunkter. Nämnden bör sättas i stånd att använda sig av de mest kvalificerade bedömarna utan att hindras av en alltför snäv kostnadsram.

Det tillämpade systemet bör därför ändras såtillvida, att samma person inte alltid anmodas att iaktta både sakinnehållet och den pedagogiska lämpligheten. I stället bör, när så anses lämpligt, en differentiering genomföras, så att en granskare får i uppgift att enbart studera sakinnehållet, en annan att enbart anlägga de praktiska pedagogiska synpunkterna. Samma person kan naturligtvis i många fall förena stor sakkunskap med stor pedagogisk insikt. För-siktigheten bjuder emellertid, att man ger möjlighet åt granskningsorganet att genomföra en differentiering i antydd riktning, om man avser att nå bästa tänkbara resultat.

Böckerna böra också granskas ur en tredje synpunkt — den psykologiska. Här bör nämndens psykologiskt sakkunnige inträda som granskare. I den mån denne inte hinner, få böckerna gå på remiss till andra vetenskapligt skolade psykologiska granskare.

Det är vidare inte uteslutet, att en bok behöver granskas ur någon annan mera speciell synpunkt. Det bör då icke finnas något hinder för granskningsorganet att verkställa sådan ytterligare granskning. I nu gällande kungörelse om granskning av läroböcker föreskrives, att de särskilda ämnessakkunniga skola vara högst två för varje granskningsuppgift. Denna maximering bör enligt kommitténs mening bortfalla.

Varje bok kan på det sättet bli föremål för granskning ur flera skilda synpunkter.

Vid sidan av expertgranskningen går den granskning, som regelbundet bör utövas av nämndens övriga ledamöter. Det är önskvärt, att ledamöterna ges möjlighet att i större utsträckning än hittills skett själva granska böckerna.

I detta sammanhang vill kommittén understryka, att granskningsorganet överhuvudtaget behöver mera tid till sitt förfogande än hittills, bland annat för att i större utsträckning kunna ägna uppmärksamhet åt sina granskningsexperters arbete.

Kommittén föreslår, att de framförda synpunkterna beaktas vid upprättandet av en förstärkt granskningsorganisation.

Granskning på manuskriptstadiet.

Frågan, huruvida granskningen bör utvidgas till att omfatta även manuskript, har blivit mycket uppmärksammasad.

1934 års lärobokssakkunniga framhöllo de svårigheter, en manuskriptgranskning måste medföra. Granskningen kunde icke bli definitiv, eftersom läroboken i sitt färdiga skick måste underkastas en förnyad prövning avseende stilsorter, utstyrsel, illustrationer m. m. vilket skulle göra granskningsarbetet mera krävande än om boken genast företetts i färdigställt skick. Ett godkännande av manuskriptet skulle komma att påkallas av förläggarna i det övervägande

flertalet fall såsom en självfallen garanti för en boks brukbarhet, den statliga granskningen skulle bli en förutsättning för bokens antagande hos ett förlag.

Läroboksnämnden fick vid sin tillkomst 1938 endast rättighet att granska färdigställda läroböcker, vilket säkerligen var befogat med hänsyn till den betydande omfattning, som nämndens arbete förväntades få just de första åren. Man ville också genom denna begränsning förmå förlagen att själva företa en effektiv gallring, innan de skickade in läroböcker till nämnden. Emellertid visade det sig efter några år lämpligt att gå en medelväg. 1942 medgavs rätt att sända in tryckfärdigt korrekturavdrag till granskning, varvid prov på papper, bindning och illustrationsmaterial skulle bifogas. Till en början utnyttjades detta medgivande ej i större utsträckning, och fortfarande kommer ett betydande antal böcker till nämnden i färdigställt skick. Emellertid synes utvecklingen gå i riktning mot att allt flera läroböcker insändas i korrektur.

I viss mån har manuskriptgranskning förekommit i nämndens arbete på så sätt, att när en ny upplaga av tidigare granskad bok planerats, den gamla boken kunnat lämnas in för granskning tillsammans med ändringarna, som fått företes i vanligen maskinskrivet manuskript. Denna granskningsform har emellertid endast förekommit i begränsad omfattning.

Kravet på att granskningen skall kunna ske på manuskriptstadiet har emellertid åter framförts och på senare tid särskilt understrukits från folkskol-läraryrå.

I den riksdagsmotion, som medförde tillsättandet av 1945 års lärobokskommitté, framhölls, att det nuvarande granskningssystemet framtvingar mycket stor försiktighet hos förlag och författare. Om en lärobok icke godkännes, blir förlusten kännbar på grund av tryckningskostnaderna. Granskning förfarandet har härigenom kommit att motverka tillkomsten av nya och bättre läroböcker.

I sitt yttrande över denna motion ställde sig läroboksnämnden tveksam till ett införande av manuskriptgranskning, huvudsakligen av samma orsaker, som 1934 års sakkunniga framfört. En sådan ändring av granskning förfarandet skulle enligt nämnden medföra en dubbel granskning, då inte endast bokens innehåll utan även stilsorter, tryck, papper och utstyrsel skulle granskas. Man kunde räkna med att långt flera böcker skulle insändas till granskning. Förlagens förhandsgranskning skulle troligen väsentligt mildras, författare skulle direkt till nämnden insända sina manuskript för att efter eventuellt godkännande hänvända sig till ett förlag.

Lärobokskommittén har ingående övervägt förslaget om manuskriptgranskning. Det är tydligt, att i vissa fall fördelar kunna vinnas vid ett sådant förfarande. Å andra sidan är det uppenbart, att ett genomförande av allmän manuskriptgranskning kommer att medföra en väsentlig ökning av granskningsorganets arbete och därmed av granskningskostnaderna. En uppgift, som nu åligger förlagen, skulle så småningom kunna helt skjutas över på gransk-

ningsmyndigheten. Man måste därför i sådant fall räkna med en granskningsorganisation av väsentligt annan storleksordning, än den kommittén tänkt sig.

Vid manuskriptgranskningsystem kan man ej med säkerhet räkna med någon förgranskning utöver författarens egen. Om ett manuskript insändes genom ett förlag, kan man visserligen utgå ifrån, att manuskriptet granskats av förlaget. Emellertid kan man enligt kommitténs mening inte förbehålla förlagen rätten att sända in manuskript till granskning. Om författare sända in manuskript direkt, bortfaller ju fullständigt förlagens granskning, och nämndens arbete ökas som följd därav. Man får räkna med att underkända författare begära upplysning om orsakerna till underkännandet och med ledning av sådana upplysningar, som knappast skulle kunna förvägras dem, förbättra sina manuskript och eventuellt gång på gång sända in dem, tills böckerna bli godkända. På det sättet skulle man inte få bra böcker utan endast böcker, som vore nätt och jämnt acceptabla. Man skulle inte göra undervisningen någon tjänst genom att medverka till att sådana böcker nådde skolorna.

Av anförda skäl vill lärobokskommittén inte för närvarande förorda en ändring i granskningsförfarandet, så att manuskriptgranskning generellt införes. Det kan anses skäligt, att förlagen alltjämt få ta den risk, som det innebär att föra fram en bok till korrekturstadiet, innan den statliga granskningen inträder. En sådan risk måste medföra skärpt granskning från förlagens sida.

Sedan en utvidgad och effektiviserad granskning väl hunnit träda i funktion, bör man också kunna tänka sig att under viss tid praktiskt pröva manuskriptgranskning, särskilt om det visar sig, att nuvarande system hindrar utgivandet av bättre böcker. Frågan kan sedan definitivt avgöras med ledning av de sålunda inhämtade erfarenheterna.

Granskningsnämndens sammanträden.

Sammanträdesfrekvensen. Beslut i granskningsfrågor träffas vid granskningsnämndens sammanträden. 1938 föreskrevs, att nämndens sammanträden icke utan särskilt medgivande skulle överstiga ett antal av femtio för år. Denna övre gräns har inte överskridits av läroboksnämnden. Antalet sammanträden inom nämnden per år har 1939—45 varierat mellan trettio och åtta. I själva verket torde det ha funnits ett tidvis stort behov av tätare sammanträden, men de tillgängliga medlen ha icke medgivit detta. Sekreterarens arbetstid har dessutom varit för belastad för att han skulle hinna förbereda sammanträden oftare. Utan tvivel har arbetet kommit att bli lidande på dessa förhållanden. Särskilt torde ärendenas handläggning kunnat ske snabbare, om inte den fastställda kostnadsramen lagt hinder i vägen.

Det framtida granskningsarbetet torde kräva ett större antal sammanträden än hittills varit möjligt. Med hänsyn till den föreslagna grundligare granskningen och de väsentligt utökade uppgifterna förefaller det lämpligt att räkna

med ett behov av genomsnittligt minst trettio sammanträden per år för nämnden i dess helhet.

Dagsammanträden. För närvarande har läroboksnämnden sitt arbete förlagt till kvällarna, beroende på att lärarrepresentanterna icke äro i tillfälle att deltaga i arbetet på annan tid. Detta system medför bl. a. att arbetet vid långa plena kan bli ytterst krävande och draga ut till sent på nätterna. Kommittén föreslår därför, att det nya granskningsorganets sammanträden, när så befinnes behöfvligt, förläggas till dagarna, bl. a. därför att sammanträdena behöva utnyttjas så effektivt som möjligt. Visserligen torde dagsammanträden kunna medföra svårigheter för de ledamöter, vilka måste skaffa vikarier i sin tjänst, men dessa svårigheter böra icke vara mera oöverkomliga i föreliggande fall, än när det gäller andra offentliga uppdrag.

6 Granskningens omfattning

Vilka böcker, som skola underkastas granskning, bestämmas i granskningsförfattningen på två sätt, dels genom en definition av begreppet lärobok, dels genom att de skolformer uppräknas, vilkas läroböcker äro underkastade granskningen.

Läroböcker och bredvidläsningsböcker.

Med läroböcker menas enligt författningens senaste lydelse (SFS 1942:418) tryckalster, som äro avsedda att, sedan de i stadgad ordning antagits till användning vid undervisningen, av eleverna anskaffas. Begreppet bestämmas vidare genom att ifrågakommande kategori uppräknas: »egentliga läroböcker och läseböcker i läsåmnen, läroböcker i praktiska läroämnen och i övningsämnen, ordböcker och ordlistor, översättningsövningar, textböcker i främmande levande språk, kartböcker, räkne- och andra tabeller, arbetsanvisningar med kartor, illustrationer, sifferuppgifter eller utförligare text, föreskrifter för välskrivning och textning samt sångböcker.»

Med denna bestämning begränsas granskningen i praktiken till egentliga läroböcker, då det i regel endast är sådana, som eleverna blivit ålagda att anskaffa. Bredvidläsningsböcker av olika slag bli sålunda icke underkastade nämndens granskning och uppföras i regel icke på läroboksförteckningen.

Ursprungligen medtogs också en kategori bredvidläsningsböcker i förteckningen; författningen saknade då den 1942 införda begränsande bestämmelsen, att det gällde böcker, som skulle av eleverna anskaffas. Det visade sig emellertid, att det blev svårt att avgöra, vad som menades med bredvidläsningsböcker, och nämnden fick för granskning mottaga böcker av de mest skiftande slag, som ibland hade mycket litet med skolundervisning att göra. Det hände också, att till kategorin bredvidläsningsböcker kunde föras böcker, som blevo

underkända som läroböcker av nämnden men som ansågos kunna ha en viss uppgift som bredvidläsningslitteratur. Följden blev, att denna kategori kom att innehålla en del pedagogiskt och på annat sätt mindre tillfredsställande böcker. Detta ledde till att nämndens granskning 1942 begränsades på ovan angivet sätt.

Bredvidläsningsböcker äro givetvis en nödvändig ingrediens i skolarbetet, hit höra t ex de flesta läseböcker. Man kan definiera bredvidläsningsböcker såsom böcker, som inköpas i åtskilliga exemplar till en skolas förråd för att utnyttjas i undervisningen under lektionerna. Denna bestämning säger ingenting om böckernas egenskaper, och det går inte att dra någon klar gräns mellan en lärobok och en bredvidläsningsbok.

Kommittén har uppmärksammat bredvidläsningsböckernas problem. Det är fråga om böcker, som användas i undervisningen, varför det är önskvärt att de ha en så hög pedagogisk standard som möjligt. Detta talar för att de böra granskas. Sådan granskning sker för närvarande av Folkskolans läsebok och en del andra läseböcker, företrädesvis i modersmålet som inkonsekvent nog uppföras på förteckningen, medan andra läseböcker av liknande typ ej bli föremål för granskning. Vissa delar av den nämnda bokserien torde stå ganska nära vad som menas med lärobok, medan andra äro mera typiska bredvidläsningsböcker.

En viss oklarhet har förorsakats av att den nämnda serien finns med i förteckningen. Lärarna ha kunnat få den uppfattningen, att det som köpes till skolans förråd också måste granskas och att läroboksförteckningen är normerande för alla inköp. I stället förhåller det sig så, att dessa förrådsböcker äro helt fria från granskning och att skolorna få köpa dem på eget ansvar. Denna oklarhet torde lätt kunna undanröjas genom att upplysning om rätta förhållandet införes t. ex. i läroboksförteckningens företal.

Mot bredvidläsningsböckernas granskning talar den praktiska svårigheten att avgöra, vad som är bredvidläsningsböcker. Det kan också enligt kommitténs mening möjligen vara befogat, att skolorna och lärarna ha full rörelsefrihet, när det gäller att välja litteratur för skolans förråd.

Det finns sålunda skäl både för och emot en granskning av bredvidläsningslitteraturen. Emellertid bör man skilja mellan läseböcker och övrig bredvidläsningslitteratur. Med läseböcker avses böcker, som omspanna ett större avsnitt inom ett ämne, t. ex. en års- eller terminskurs. Ehuru det teoretiskt är svårt att dra en klar gräns mellan läseböcker och andra bredvidläsningsböcker, bör det i praktiken inte vara så svårt för en granskningsnämnd att avgöra vad som är läseböcker.

Med hänsyn till den stora betydelse, som läseböckerna ha för skolarbetet, synas skälen för en granskning av dessa böcker vägande. Läseböckerna tillhöra i regel skolans förråd och åläggas eleverna till användning vid lektionerna och ibland även vid hemarbete. Under sådana förhållanden kan det inte anses till-

fredsställande, om de äro till språk, uppläggning, innehåll eller ur andra synpunkter mindre goda. Kritiken mot läroböckerna har i icke ringa utsträckning riktats just mot läseböckerna, som av allmänheten ställas i samma klass som egentliga läroböcker.

Om alltså läseböckerna generellt bli föremål för granskning, bör det understrykas, att det inte under några förhållanden bör förekomma, ut till denna kategori föras böcker, som underkänts som egentliga läroböcker. Det är också av vikt, att inte till granskning upptagas s. k. biblioteksböcker av olika slag.

Kommittén föreslår, att granskningen utsträcker till alla böcker, som åläggas eleverna till användning vid undervisningen, med den närmare precisering, som författningen redan nu ger genom att uppräknat hithörande kategorier av böcker. Det bör tillkomma granskningsnämnden att i de särskilda fallen avgöra, vilka böcker, som kunna anses vara »läseböcker i läsämnen».

Bibel och psalmbok.

En grupp böcker, som i gällande författning uttryckligen undantas från granskningsbestämmelserna är bibeln, nya testamentet och svenska psalmboken. I dessa fall äro språkform och innehåll givna och kunna icke bli föremål för granskning på sätt som sker för vanliga läroböcker. Däremot behöver enligt kommitténs uppfattning hithörande böckers utstyrsel, typografi och pris väl underkastas granskning. Det finns ingen anledning, att skolan i dessa avseenden skall rätta sig efter gällande standardisering. Från folkskollärarhåll har man sålunda klagat över papperskvalitet och stilstorlek i psalmboken, som på grund av sina brister i dessa avseenden betecknats som »den för skolbruk minst lämpliga boken».

Kommittén föreslår, att nu gällande bestämmelse slopas, vilken undantar bibeln, nya testamentet och svenska psalmboken från föreskrifterna i granskningskungörelsen, som i tillämpliga delar bör ha giltighet också för dessa böcker.

Åskådningsmateriel.

Enligt lärobokskommitténs direktiv skall utredning äga rum rörande den framtida granskningen inte bara av läroböcker utan också av annan hithörande undervisningsmateriel. Härmed torde avses åskådningsmateriel av olika slag såsom kartor, planscher, tavlor, skioptikonbilder, instrument, modeller m. m., motsvarande de artiklar som upptogs i skolöverstyrelsens »Förteckning över undervisningsmateriel», sista gången utgiven 1933.

Sådan materiel var tidigare föremål för granskning och priskontroll i samband med att skolöverstyrelsen årligen utgav nämnda förteckning. Ett statsanslag, från 1923 upptaget till 5 000 kronor, bekostade utgivandet av denna

förteckning. Förteckningen, som var avsedd för skolorna, upptog dels undervisningsmateriel av ovan angivet slag, dels vissa böcker. De i förteckningen angivna priserna voro nettopriser, till vilka materien tillhandahölls rikets folkskolor ävensom alla övriga av staten inrättade eller av staten understödda eller genom särskilt beslut under skolöverstyrelsens inseeende ställda undervisningsanstalter. Genom denna förteckning torde skolorna erhållit ifrågavarande materiel billigare än annars skulle varit fallet.

De olika leverantörerna fingo årligen inkomma till skolöverstyrelsen med förslag på materiel, som de önskade uppförd i förteckningen. Denna materiel granskades inom skolöverstyrelsen både med hänsyn till kvalitet och pris. Med åren ökades omfattningen av denna granskning avsevärt. I åtskilliga fall torde granskningen ha medfört prisnedsättning, och den allmänna uppfattningen inom skolöverstyrelsen var, att denna granskning hade goda verkningar. Förteckningen medförde alltså fördelar för skolorna.

I samband med besparingsaktionen 1932—33 indrogs anslaget för förteckningens utgivande och därmed upphörde i huvudsak den granskning, som var förenad med förteckningens upprättande.

I stället utgavs och utges alltjämt en motsvarande »Förteckning över undervisningsmateriel och böcker för skolbruk» av vissa ledande företag på området.¹ Denna förteckning bevarar i huvudsak samma system, som förekom i överstyrelsens förteckning, med angivande av nettopriser för skolorna. Skillnaden är dels, att ingen obunden och opartisk statlig granskning längre finns, dels att liknande materiel tillverkas också av andra företag än dem, som representeras i nämnda förteckning. Dessa andra företag ha måhända ej samma anledning att fasthålla vid traditionerna från skolöverstyrelsens förteckning.

Skolorna äro sålunda vid sitt val av hithörande materiel i regel hänvisade till förlagens egna uppgifter och bestämmelser. Särskilt ogynnsamt torde detta vara för folkskolorna på landsbygden, där lärarens möjligheter att bedöma erbjuden materiel av detta slag torde vara mindre än i städerna, där det finns större möjligheter att konferera med andra lärare och sakkunniga. Grundvalen för inköpen blir förtroende för producenten.

Kommittén kan inte bedöma, om bortfallet av granskningen i detta avseende medfört någon uppenbar försämring eller fördyring av hithörande materiel. Det finns måhända anledning antaga, att den ovannämnda förlagsförteckningen fortsatt efter de tidigare riktlinjerna och att granskningens bortfall härvid inte skulle haft några märkbara konsekvenser. Å andra sidan är det tydligt, att det nu förefinns vissa risker. Det torde sålunda förekomma, att skolornas förråd t. ex. av planscher lämna mycket övrigt att önska. Klagomål i detta avseende ha framförts från folkskolläraryhåll.

¹ P. A. Norstedt & Söner, Svenska Bokförlaget, Albert Bonnier, P. Herzog & Söner, Generalstabens Litografiska Anstalt.

Granskningen bortföll 1933, inte därför att den ansågs onödig eller dåligt genomförd, utan uteslutande av ekonomiska skäl. Det finns enligt kommitténs uppfattning starka skäl, som tala för dess återinförande.

Den nuvarande ordningen måste anses mindre tillfredsställande ur pedagogisk synpunkt. Åskådningsmateriel kan i pedagogisk vikt och betydelse jämföras med läroböckerna. Ett försummande av denna materiels pedagogiska kvalitet vore till stort men för undervisningen. Blotta existensen av en granskning skulle säkerligen vara av betydelse.

Till detta kommer den ekonomiska synpunkten. En prisprövning från statens sida jämte en kvalitetskontroll av ifrågavarande materiel vore enligt kommitténs uppfattning synnerligen önskvärd.

Kommittén finner, att granskningen av åskådningsmateriel m. m. bör återinföras — i huvudsak omfattande de artiklar, som upptogs i 1933 års förteckning över undervisningsmateriel med undantag för böcker, för vilka granskning nu sker enligt särskilda bestämmelser.

Den ifrågasatta granskningen kan förläggas antingen till skolöverstyrelsen eller till läroboksnämnden. Skolöverstyrelsen hade med hjälp av särskilt anslag hand om motsvarande granskning till 1933 — såvitt kommittén har sig bekant med gott resultat. Då å andra sidan läroböckernas granskning numera förts till ett särskilt granskningsorgan, läroboksnämnden, kan det också anföras välgående skäl för att granskningen av åskådningsmateriel, som intimt sammanhänger med läroböckerna, bör föras till samma granskningsinstans. Enligt denna tankegång skulle all granskning koncentreras hos nämnden.

Kommittén vill nöja sig med att fästa uppmärksamheten på att en granskning är önskvärd i fråga om åskådningsmateriel och vill framhålla de två möjligheterna beträffande granskningens förläggning, som synas stå till buds.

Den praktiska utformningen av den ifrågasatta granskningen och formuleringen av de bestämmelser, som torde erfordras, böra enligt kommitténs mening överlämnas åt den granskningsmyndighet, till vilken ifrågavarande uppdrag anförtros.

Kommittén vill i detta sammanhang också erinra om att skolfilmen är en form av undervisningsmateriel, som förtjänar den största uppmärksamhet ur pedagogisk och även ekonomisk synpunkt. Någon obligatorisk granskning av skolfilmen ur dessa synpunkter torde för närvarande inte förekomma. Kommittén har emellertid inte anledning att gå in på frågan om granskning av skolfilm, då denna fråga är föremål för utredning inom 1946 års skolkommision.

Skolformer.

Granskningsförfattningen uppräknar de skolformer, vilkas böcker äro föremål för granskning. Enligt författningen granskas sålunda för närvarande läroböcker avsedda att användas i allmänna läroverk, kommunala gymnasier,

kommunala flick- och mellanskolor, praktiska mellanskolor, högre folkikolor, folk- och småskolor, nomadskolor samt fortsättningsskolor ävensom under skolöverstyrelsens inseende stående privatläroverk.

Kommittén har övervägt lämpligheten av att denna granskning utvidgas till att omfatta också läroböcker, som användas vid yrkesskolor, folkhögskolor, folk- och småskoleseminarier samt vissa militära undervisningsanstalter. Dess utom har en viss ändring av gällande bestämmelser övervägts för provårsläroverkens vidkommande. Statens läroboksnämnd, som på kommitténs begäran yttrat sig i denna fråga, har tillstyrkt en utvidgning av granskningen i de nämnda fallen. Invändningar ha emellertid framförts från vissa av de närmast ansvariga myndigheterna, vilka yttrat sig till kommittén.

Böcker vid anstalter för yrkesundervisning.

Överstyrelsen för yrkesutbildning anför i yttrande till kommittén, att litteraturen för de under överstyrelsens inseende stående läroanstalterna i stor utsträckning måste vara i kompendieform. Läroböckerna, som användas vid yrkesundervisningen, måste med nödvändighet vara av starkt mångskiftande art, och utvecklingen kräver en ständig modernisering och komplettering av denna kurslitteratur, varför en kontroll måste ordnas så smidigt som möjligt. Detta torde enligt överstyrelsens uppfattning bäst kunna ske genom att överstyrelsen utövar densamma genom sina tjänstemän respektive genom särskilda sakkunniga granskningsmän. Ett införande av en särskild granskningsinstans vid sidan av överstyrelsen skulle försvåra en snabb anpassning efter rådande behov, varför överstyrelsen avstyrker en utvidgning av läroboksnämndens granskning till sådana läroböcker, som användas vid under överstyrelsens inseende stående undervisningsanstalter. Frågan om kontroll av lärobokslitteraturen vid hithörande läroanstalter uppges vara under utredning inom överstyrelsen.

Kommittén finner icke dessa synpunkter övertygande. Kompendieformen är i och för sig intet hinder för granskning under förutsättning att kompendierna äro framställda i större antal exemplar. Vad som anföres om böckernas mångskiftande art och moderniseringen av kurslitteraturen, gäller i princip också för de skolformer, vilkas böcker regelmässigt underkastas granskning.

Av överstyrelsens yttrande framgår vidare, att mycket olikartade förhållanden råda i fråga om kontrollen av hithörande läroböcker. I viss omfattning utges böcker av överstyrelsen själv, som därvid givetvis kontrollerar, att böckernas kvalitet är tillfredsställande. Det bör emellertid finnas en granskning utöver producentens, även om producenten skulle vara statlig tillsynsmyndighet på ifrågavarande område. När det gäller böcker för hantverks- och industrikurser samt för tekniska läroverk förekommer ingen granskning med undantag för de böcker, som överstyrelsen själv utger, samt de böcker, dessa läroanstalter

ha gemensamma med de allmänna läroverken och folkskolorna. När det gäller läroböcker på handelns område förekommer enligt överstyrelsens uppgift ingen annan granskning än förlagens. Endast i fråga om läroböcker för kurser i husligt arbete torde förhållandena vara tillfredsställande ordnade genom den lärobokskommitté, som varit i verksamhet på ifrågavarande område sedan 1939.

Kommittén vill alltså hävda, att ifrågavarande skolformers böcker i stor utsträckning icke äro föremål för en effektiv ansvarig granskning och att en sådan är av behovet påkallad.

I viss utsträckning torde vid hithörande läroanstalter användas läroböcker, som granskats genom läroboksnämnden. Kommittén finner, att en granskning genom läroboksnämnden kan ske väl så smidigt och snabbt som genom någon annan institution. I nämnden är speciell sakkunskap företrädd, som bör kunna utnyttjas också för ifrågavarande skolors böcker. Det är vidare önskvärt, att lekmannaintresset får tillfälle att göra sig gällande, vilket lämpligast torde ske genom nämnden. Det synes sålunda mest praktiskt att till det existerande granskningsorganet även föra granskningen av böcker för yrkesundervisningen i stället för att tillskapa en särskild granskningsinstans för dessa böcker. Givetvis förutsättes härvid, att nämndens granskning i regel sker med anlitande av pedagogisk sakkunskap med erfarenhet från ifrågavarande skolor. Kommittén har också föreslagit, att överstyrelsen för yrkesutbildning samt hithörande skolors lärarkår skola representeras i granskningsnämnden och sålunda medverka i granskningen av ifrågavarande böcker.

Kommittén är slutligen principiellt av den uppfattningen, att hithörande läroanstalter i granskningshänseende böra likställas med de flesta läroanstalterna under skolöverstyrelsens inseende.

Kommittén föreslår sålunda, att den granskning, som sker genom statens läroboksnämnd, utvidgas också till läroböcker, som användas vid läroanstalter under inseende av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Folkhögskolornas böcker.

När det gäller folkhögskolornas böcker vill kommittén inte påyrka någon central statlig granskning med hänsyn till denna skolforms hävdvunna fria ställning och även på grund av den omständigheten, att folkhögskolorna i mycket stor utsträckning torde använda sig av böcker, som inte äro att hänföra till läroböcker i egentlig mening. Liknande synpunkter ha framförts i yttranden av skolöverstyrelsen och folkhögskolinspektören, vilka båda avstyrka en statlig granskning härvidlag.

Seminariernas böcker.

När det gäller böcker, som användas vid folk- och småskoleseminarier, har man att skilja mellan läroböcker, avsedda för den egentliga lärarutbildningen

och böcker för undervisningen i seminariernas övningsskolor. Dessa båda lärobokskategorier ha hittills icke varit underkastade någon obligatorisk statlig granskning med undantag för läroböckerna för kristendomsundervisningen. Beslut om införande av nya läroböcker har i båda fallen fattats av vederbörande ämneskonferens och underställts rektor.

Ehuru vissa skäl kunna tala för en utvidgning av läroboksnämndens granskning till samtliga *läroböcker för seminariernas lärarutbildning*, vill kommittén icke förorda en sådan utvidgning. Kommittén anser, att denna undervisningsforms speciella karaktär gör det önskvärt, att läroboksvalet inte låses fast vid en normerande förteckning. Möjlighet bör, när det gäller denna lärobokskategori, finnas till ett mera fritt val, än det kan bli fråga om vid en granskning från nämndens sida. Man bör vid seminarierna ha tillfälle att experimentera och pröva sig fram samt använda den nyaste litteraturen. Hithörande litteratur är i stor utsträckning också av speciell natur, stundom av rent vetenskaplig art, varför det ej synes lämpligt att uppföra böcker för lärarutbildningen i samma förteckning som vanliga skolböcker. Det elevantal, det här blir fråga om, är vidare så pass begränsat, att läroboksvalet icke får ekonomiska konsekvenser jämförbara med förhållandena vid vanliga skolor.

Skolöverstyrelsen, som i denna fråga inhämtat yttranden från folk- och småskoleseminariernas rektorer, har anfört, att den icke finner skäl föreligga för en ändring av nuvarande bestämmelser om införande av läroböcker vid folk- och småskoleseminarierna. Av de yttranden, som skolöverstyrelsen infordrat, framgår, att man vid de flesta seminarierna ställer sig avvisande till en statlig granskning av läroböckerna för lärarutbildningen. Bland annat framhålles, att undervisningen i den 2-åriga studentlinjen och i de högre klasserna av den 4-åriga linjen vid folkskoleseminarierna bör ligga på ett mera högskolemässigt plan, vilket gör det önskvärt, att läroböckerna kunna väljas fritt. Det påpekas, att man härvidlag knappast kan tala om läroböcker i egentlig mening, utan det blir fråga om böcker för högskolestudier och fria studier.

Kommittén finner det av anförda skäl lämpligt, att granskningen och valet av läroböcker för lärarutbildningen i fortsättningen liksom hittills anförtros åt seminariernas ämneskonferenser och rektorer.

När det gäller *övningsskolornas böcker*, synas förhållandena icke jämförbara med dem som råda i fråga om lärarutbildningens böcker. Övningsskolornas läroböcker ha liksom böckerna för lärarutbildningen — utom böckerna i kristendomskunskap — hittills icke varit underkastade någon granskning utöver ämneskonferensernas. I praktiken torde dock i de flesta fall läroböcker ha använts, som förekommit i läroboksförteckningen och sålunda granskats av läroboksnämnden.

Å ena sidan synes det lämpligt, att seminariernas övningsskolor arbeta under samma förhållanden som vanliga folkskolor, varför de böra använda samma läroböcker som dessa, d. v. s. de i läroboksförteckningen upptagna. Å andra

sidan bära övningsskolorna i viss utsträckning ha karaktären av försöksskolor med möjlighet att pröva nya metoder och nya läroböcker. Även om det sålunda i regel är lämpligt, att läroboksförteckningens böcker användas, bära övningsskolorna ha möjlighet att i särskilda fall gå utanför förteckningen vid sitt läroboksval. Även i sådana fall bör läroboksnämndens sakkunskap utnyttjas, varför också böckerna i dessa särskilda fall bära granskas av nämnden men icke nödvändigtvis föras upp på förteckningen. Den princip kan tillämpas, som för närvarande gäller för i utlandet framställda textböcker i främmande levande språk. Enligt kungl. kungörelsen 1942:418, § 1, kan ämneskonferens vid allmänt läroverk begära att få använda i utlandet framställd textbok, utan att denna finnes uppförd på läroboksförteckningen. Nämnden kan då granska och godkänna boken för användning vid detta läroverk.

Kommittén föreslår, att gällande bestämmelser ändras, så att läroböckerna vid folk- och småskoleseminariernas övningsskolor underkastas läroboksnämndens granskning. Dock bära ifrågavarande skolor efter särskild hemställan till nämnden få använda böcker, som ej äro uppförda på läroboksförteckningen, varvid man bör tillämpa den praxis, som för närvarande gäller för i utlandet framställda textböcker i främmande levande språk.

Provårsläroverkens böcker.

Hittills ha provårsläroverkens böcker till skillnad från seminariernas varit underkastade samma bestämmelser om granskning, som gälla för de flesta andra läroanstalter. I sin egenskap av lärarutbildningsanstalter utgöra provårsläroverken emellertid en motsvarighet till seminarierna, och skolundervisningen vid dessa läroverk är i viss mån jämförbar med undervisningen vid seminariernas övningsskolor. Dessutom representerar skolundervisningen i detta fall ett högre stadium än seminariernas. I viss utsträckning skulle undervisningen vid provårsläroverken kunna ha nytta av en friare ställning i fråga om läroböcker med möjlighet till experiment med den nyaste litteraturen.

För att medge provårsläroverken en sådan friare ställning i läroboksavseende synes det lämpligt att använda samma utväg, som kommittén föreslagit för läroböckerna vid seminariernas övningsskolor, med vilka dessa läroverk då bli jämställda, när det gäller läroböcker.

Kommittén föreslår, att provårsläroverken efter särskild hemställan till läroboksnämnden få använda böcker, som ej äro uppförda på läroboksförteckningen. Därvid bära samma villkor gälla, som ovan föreslagits för seminariernas övningsskolor.

De militära skolornas böcker.

Slutligen har läroboksnämnden i yttrande till kommittén framhållit, att läroböcker, som användas vid Försvarets läroverk i Uppsala och vid Stam-

skolornas civila undervisning, böra underkastas granskning av nämnden — dock med undantag för de rent militära böckerna. Kommittén delar denna uppfattning, inte minst därför att det här gäller av staten bekostade böcker, som förbli statens egendom; lärjungarna få endast låna dem. Emellertid torde ifrågavarande läroanstalter till största delen använda sig av samma läroböcker som de vanliga skolorna, d. v. s. böcker, som varit föremål för läroboksnämndens granskning. Det kommer sålunda inte att innebära någon större förändring att uppföra ifrågavarande militära undervisningsanstalter bland dem, som äro ålagda att använda endast sådana läroböcker, som finnas i nämndens förteckning.

Kommittén föreslår, att Försvarets läroverk och de olika vapenslagens underbefälsskolor (stamskolor) i avseende på icke militära böcker uppföras bland de läroanstalter, som uppräknas i kungörelsen angående granskning av vissa läroböcker.

7. Granskningsorganets arbetsförhållanden

Arbetsbelastning.

Man kan räkna med en betydande ökning av granskningsorganets arbete, jämfört med hittillsvarande förhållanden, om kommitténs förslag vinner beaktande. Dels utsträcker granskningen till nya kategorier läroböcker och eventuellt också till åskådningsmateriel, dels avses granskningen av varje bok att bli grundligare och mera kvalificerad, dels kombineras granskningen med olika positiva uppgifter, som hittills inte förelegat.

Till detta kommer, att läroboksproduktionen under större delen av läroboksnämndens tillvaro arbetat under abnorma förhållanden. Såväl kristiden som den förbådade omorganisationen av skolväsendet ha verkat hämmande på produktionen och sannolikt gjort förlagen mindre benägna att ta risker genom nya läroboksuppslag. Efter allt att döma kommer en tid med mera normala förhållanden att verka stimulerande på läroboksproduktionen. Det är också tydligt, att den förestående omdaning av vårt skolväsen med ändrade undervisningsplaner m. m. som följd kommer att medföra ett avsevärt antal nya läroböcker och därmed under ett antal år framåt väsentligt ökat arbete för det statliga granskningsorganet.

Granskningsorganet måste därför utrustas så, att det kan ta emot en avsevärt större arbetsbelastning än för närvarande. Det är emellertid inte möjligt att närmare fastställa storleken av denna belastning, vilken endast erfarenheten kan utvisa. Skulle granskning av åskådningsmateriel, såsom ifrågasatts, införas och förläggas till läroboksnämnden, finns det anledning att räkna med en mycket stor arbetsanhopning under det första granskningsåret, då hela materielen måste genomgå och då granskningen här icke kan utföras på samma

sätt som när det gäller böcker. Något liknande bör gälla de fall, när en ny kategori böcker läggs under granskning. Vid en genomgång av hela det förefintliga materialet måste experter tillkallas i särskilt stor utsträckning. Man får sålunda räkna med att arbetsanhopningen under de närmaste årens granskningsarbete blir särskilt stor för att senare sjunka. Då kommittén inte kan med önskvärd säkerhet bedöma räckvidden av denna ojämnhet i arbetet, måste den nedan föreslagna personaluppsättningen och kostnadsramen kunna få överskridas av granskningsorganet, när behov i denna riktning föreligger.

Granskningsnämndens sekreterare.

Sekreteraren i den hittillsvarande läroboksnämnden är deltidsanställd mot ett årligt arvode av för närvarande 2 500 kronor (före 1 juli 1946 2 000 kronor). Hans uppgifter fixeras i den kungl. kungörelse, som reglerar läroboksnämndens arbete, till att mottaga och diarieföra inkommande ärenden, bereda och föredraga ärenden inför nämnden och föra nämndens protokoll samt företa av nämnden beslutade utredningar och verkställa expedierandet av nämndens beslut. Dessa i och för sig omfattande uppgifter ställa stora krav på vederbörande, inte minst uppgiften att bereda ärendena, vari infattas primärgranskning, kontakt med experter, förhandlingar med förlag m. m. En huvuduppgift har varit att redigera läroboksförteckningen. Till sekreterarens uppgifter hör också att föra nämndens räkenskaper, utbetala arvoden till ledamöter och granskare m. m.

Sekreteraren har också måst utföra åligganden, som annars brukas hänvisas till speciell personal, såsom maskinskrivning, paketsändning m. m., enär nämndens begränsade tillgångar endast undantagsvis medgivit anlitande av särskilt biträde för dylika sysslor.

Redan med de uppgifter, som instruktionsenligt förelegat, har sekreterarens arbetsbörda varit mycket stor och det arvode, som stått till förfogande, ingalunda svarat mot arbetsprestationen.

Den av kommittén föreslagna utvidgade granskningen kommer att medföra betydligt vidgade arbetsuppgifter för sekreteraren. Dels torde antalet ärenden bli väsentligt större, dels avses varje ärende bli föremål för mera ingående handläggning. Ett viktigt sekreteraråliggande blir i fortsättningen liksom hittills att handha kontakten och förhandlingarna med granskningsexperterna och uppgöra planen för böckernas remiss till dessa, sedan sekreteraren själv företagit primärgranskning. I vissa fall, särskilt när det gäller nya upplagor av förut granskade böcker, bör sekreterarens granskning kunna vara tillfyllest för nämndens beslut.

Nämndens priskontrollerade verksamhet har i hög grad vilat på sekreteraren, som haft att sköta förhandlingarna med förlagen. Det kan väntas, att denna

uppgift kommer att bli mera krävande vid en återgång till normala förhållanden med den allmänna priskontrollens bortfall, varvid förlagen sannolikt bli mindre villiga att böja sig för nämndens förslag till prissättning än hittills.

Till de nämnda uppgifterna komma nya i anslutning till kommitténs förslag. Det blir närmast sekreterarens uppgift att hålla kontakt med den vetenskapliga utvecklingen, följa läroboksutvecklingen i utlandet, göra inköp av utländska läroböcker och redigera eventuell periodisk publikation, som delger fackmän och allmänhet erfarenheter från och uppslag i läroboksarbetet. Det blir sålunda närmast på sekreteraren det ankommer att genomföra de olika initiativ, varom talats i det föregående under rubriken »Positiva uppgifter». Dessa olika uppgifter kunna väntas bli krävande. Granskningsorganet behöver därför till sekreterare en kunnig pedagog med gott administrativt handlag. Arbetsbördan blir efter allt att döma så stor, att vederbörande uteslutande måste ägna sig åt sekreteraruppgiften.

Kommittén föreslår, att sekreteraren i det framtida granskningsorganet blir heltidsanställd, vilket synes väl motiverat med hänsyn till de krav, som måste ställas på honom. Det torde emellertid icke vara lämpligt, att sekreterarupdraget blir en stadigvarande syssla. Tvärtom synes det kommittén angeläget, att det ges möjlighet till regelbunden förnyelse på denna post, vilket kan ske genom att sekreterarens anställningstid begränsas till viss tid, förslagsvis sex år. Härigenom skulle man vinna, att läroboksgranskningen med jämna mellanrum kunde tillföras friska impulser från den pedagogiska utvecklingens fält genom att nya pedagoger inträdde som sekreterare och efter avslutad sexårsperiod återginge till sin pedagogiska gärning.

Med hänsyn till en sådan cirkulation på sekretarposten förefaller det lämpligt, att lönen ej fixeras till viss summa utan konstrueras så, att vederbörande får ersättning för mistad arbetsförtjänst och därutöver ett visst arvode per arbetsdag, t. ex. enligt kommittékungörelsen åtta kronor per dag att utgå under 300 dagar. Ett sådant smidigare lönesystem skulle möjliggöra obundenhet vid tillsättandet av sekreterarposten, till vilken den lämpligaste personen alltid kunde kallas oavsett hans löneställning.

Biträde.

För att det skisserade utvidgade granskningsystemet skall fungera tillfredsställande torde sekreteraren vid sin sida behöva ett heltidsanställt biträde, kunnigt i maskinskrivning och stenografi, som samtidigt kunde utföra andra förekommande sysslor, hjälpa till vid ordnandet av det växande läroboksarkivet m. m. Bortsett från sekreterarens i och för sig stora arbetsbörda måste det principiellt betecknas som olämpligt, om den högt kvalificerade sekreterarens arbetskraft skulle utnyttjas för sådana sysslor som de här nämnda.

Lokalförhållanden.

Läroboksnämnden har hittills begagnat sig av egna lokaler, och det är tydligt, att en fristående granskningsnämnd måste ha full dispositionsrätt till sina rum utan att behöva dela dem med någon annan institution. Det är emellertid uppenbart, att en lokal samordning med skolöverstyrelsen skulle medföra fördelar för båda parter — i praktiken ordnat så, att överstyrelsen upplåter plats åt nämnden.

Härigenom skulle bl. a. vinnas tillfälle till löpande ömsesidigt samråd och personlig kontakt, framförallt mellan nämndens sekreterare och undervisningsråden, vilket ej synes lika väl kunna ske per telefon. Skolöverstyrelsens representant i nämnden skulle snabbt kunna inhämta råd från sina kommittenter i överstyrelsen. Vidare skulle läroboksarkivet kunna bli gemensamt och ett kontinuerligt förvärv av utländsk lärobokslitteratur kunna bli till nytta även för överstyrelsen, eventuellt kunde det sammanföras med det pedagogiska bibliotek, som för närvarande är förlagt i anslutning till överstyrelsen. En utjämning av arbetskraft kunde också tänkas, så att nämndens biträde i händelse av mindre arbete hos nämnden kunde rycka in i överstyrelsen och omvänt. Ett lokalt sammanförande av skolöverstyrelsen och granskningsnämnden skulle också bidra till att befästa intrycket av att ingen motsättning förefunnes mellan dessa organ.

8. Läroboksgranskningens kostnader

Anslaget till Statens läroboksnämnd var första året av nämndens tillvaro 15 000 kronor. Efter ett år sänktes det till 10 000 kronor — i samband med den allmänna begränsning av statsförvaltningens kostnader, som genomfördes vid denna tidpunkt. En ytterligare sänkning av nämndens anslag till 8 500 kronor genomfördes 1941, varefter anslaget 1946 höjdes till 9 000 kronor.

Kostnaderna äro beroende av det arvodessystem, som tillämpas. 1934 års sakkunniga föreslog, att ersättning till granskningsnämndens medlemmar skulle utgå med fasta årliga arvoden. I 1937 års sakkunnigförslag begränsades det fasta anslaget till ordförande och sekreterare, medan för nämndens övriga ledamöter dagarvoden beräknades med 12 kronor per sammanträdesdag.

I kungl. brev den 18 november 1938 bestämdes, att läroboksnämndens ledamöter och suppleanter skulle uppbära dagarvode enligt de bestämmelser, som i allmänhet gälla för kommittéer och sakkunniga (kungörelsen den 29 augusti 1921), vilket medförde dagarvoden om 6, 12 och 18 kronor enligt nämnda bestämmelser. Samtidigt föreskrevs, att denna ersättning skulle utgå endast i den omfattning, tillgängliga anslagsmedel medgävo. Detta system har sedan förblivit gällande.

Vid beräkning av kostnaderna för det utvidgade granskningsförfarande, som kommittén föreslagit, fördela sig kostnaderna på följande utgiftsposter:

Fasta årsarvoden.

Ett genomförande av kommitténs förslag skulle medföra grundligare granskning och vidgade uppgifter för granskningsorganet. Ledamöterna i detta måste mera ingående följa läroboksfrågorna och i större utsträckning än hittills varit möjligt själva deltaga i granskningen. Det kan därför ifrågasättas, hurvida ej en annan typ av arvode än den nuvarande bör införas.

Om man i fortsättningen skulle följa den nu gällande principen med särskild ersättning enligt kommittékungörelsen för s. k. hemarbetsdagar, innebär detta ett avsevärt högre belopp för detta ändamål än för närvarande. Om man räknar med trettio sammanträdesdagar och endast en hemarbetsdag för varje sammanträde, blir årssumman för ledamöters hemarbete 4 440 kronor ordförandetillägget inberäknat. Därvid har räknats med en kostnad om 10 kronor per dag och ledamot såsom lämpligt medeltal mellan kommittékungörelsens dagarvoden om 8 och 12 kronor. Utöver elva ledamöter ha enligt kommitténs förslag tre arbetande suppleanter medtagits i beräkningen. Det synes möjligt, att ledamöternas arbete kan bli ännu mer omfattande, och kostnaden högre i proportion därtill.

Det har syntts kommittén lämpligt med fasta årsarvoden i stället för systemet med hemarbetsdagar. För ett införande av sådana fasta arvoden tala följande förhållanden: Ledamöterna måste ägna läroboksfrågorna kontinuerlig uppmärksamhet och äro i viss mån att betrakta som statens specialister på hithörande frågor. Arbetet inom nämnden blir avsevärt mera omfattande än hittills. Nämndens karaktär av fristående och självständigt arbetande institution kommer att betonas kraftigare. Med hänsyn härtill förefaller det riktigt, att ledamöterna i nämnden i arvodeshänseende jämföras med ledamöterna i de flesta andra statliga nämnder och styrelser med likartad sammansättning och ställning.

Kommittén föreslår, att fasta årliga arvoden införas för ledamöterna i granskningsnämnden, 2 000 kronor för ordföranden och 1 000 kronor för varje ledamot. För ordförandens del innebär detta en återgång till det system med särskilt arvode, som infördes 1938 men sedan helt borttogs 1940—41, ordförandearvodet var första året 1 000 kronor. Årskostnaden för dessa fasta arvoden blir $2\ 000 + 10 \times 1\ 000 = 12\ 000$ kronor.

För de arbetande suppleanter, som föreslagits deltaga i nämndens sammanträden, bör ej fast arvode utgå men väl särskilt dagarvode för det arbete, som vederbörande utför mellan sammanträdena. För tre arbetande suppleanter, som äro lärare och uppbära 8 kronor per arbetsdag, blir årskostnaden vid trettio hemarbetsdagar 720 kronor.

För årsarvoden m. m. 12 720 kronor.

Sammanträdesarvoden.

Kommittén finner det lämpligt, att också dagarvoden utgå som hittills för granskningsnämndens sammanträden. För sammanträdesarvodena böra tillämpas bestämmelserna i kommittékungörelsen. Arvodet per sammanträdesdag blir då 8 eller 12 kronor, beroende på vederbörandes anställningsförhållanden. Vid kostnadsberäkningen torde man kunna utgå från 10 kronor som lämpligt medeltal.

Det är uppenbart, att man endast mycket ungefärligt kan uppskatta ifrågasvarande kostnader. Kommittén har räknat med ett genomsnittsantal av trettio sammanträden per år inom granskningsnämnden. Antalet beslutande ledamöter i den föreslagna granskningsnämnden är elva samt därtill tre arbetande suppleanter, d. v. s. fjorton medlemmar. Av dessa böra emellertid representanterna för skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning ej tagas med i beräkningen, enär dessas närvaro vid sammanträden bör räknas som del av deras ordinarie tjänstgöring. Om man alltså räknar med elva ledamotsarvoden om 10 kronor samt därtill 8 kronor som ordförandetillägg, blir kostnaden per sammanträde 118 kronor. De årliga sammanträdeskostnaderna skulle sålunda vid trettio sammanträden bli 3 540 kronor. Detta torde vara en maximikostnad, då den förutsätter trettio sammanträden och fulltalig närvaro av elva ledamöter på alla dessa sammanträden.

En jämförelse med läroboksnämndens sammanträdeskostnader hittills ger vid handen, att dessa varit avsevärt lägre. Genomsnittskostnaden per år 1940—45 var endast 743 kronor. Den beräknade kostnadshöjningen har flera orsaker: ökat antal sammanträden, ökat antal arbetande medlemmar av nämnden samt det förhållandet att nämndens flesta ledamöter hittills hört till den kategori, som endast dragit de minsta kostnaderna, 6 kronor per sammanträde, något som man kanske inte kan räkna med för framtiden. Dessutom torde den nya kommittékungörelsens bestämmelser innebära viss kostnadsökning.

Till de angivna kostnaderna bör läggas ytterligare ett belopp, avseende den föreslagna ändringen av sammanträdestiden till dagarna. Detta måste medföra kostnadsökning för de fall, då ledamöter få räkna med mistad arbetsförtjänst, vilket torde böra ersättas av nämndens medel. Det ligger i sakens natur, att någon beräkning ej går att åstadkomma för dessa fall, som helt bero på individuella förhållanden. En summa för detta ändamål torde dock icke behöva överstiga 500 kronor.

Sammanträdeskostnaderna per år kunna alltså antas bli högst 4 040 kronor.

För sammanträden 4 000 kronor.

Resekostnader och traktamenten.

Resekostnader och traktamenten utöver de egentliga sammanträdeskostnaderna ha under läroboksnämndens tillvaro utgjort i genomsnitt 250 kronor per år. Då man enligt kommitténs uppfattning bör räkna med att landsortens representation i nämnden i framtiden blir starkare än hittills, bör en sådan utveckling underlättas genom att summan för detta ändamål höjes. Den nya kommittékungörelsen medför också, att traktamentsersättning utgår i större omfattning än tidigare. Man torde kunna räkna med 500 kronor under denna rubrik.

För resor och traktamenten 500 kronor.

Arvoden till experter.

Arvoden till granskningsexperter av olika slag måste som en konsekvens av förslaget om ett utbyggt granskningsförfarande bli betydligt högre än hittills. Läroboksnämndens medelkostnad för detta ändamål var 1940—45 1 750 kronor per år. Kommittén räknar med, att detta belopp behöver höjas till 7 000 kronor, om det framtida granskningsarbetet skall bli effektivt. De omständigheter, som motivera denna kostnadsökning kunna sammanfattas i tre punkter: ökat antal granskningsobjekt, grundligare granskning av varje fall samt högre arvode till experterna. Nämndens psykologiskt sakkunnige ledamot, som enligt kommitténs förslag skall användas som granskare i särskilt stor utsträckning, torde möjligen kunna göra anspråk på någon ytterligare ersättning utöver ledamots- och sammanträdesarvodena.

Särskilt behöver det understrykas, att läroboksnämnden haft stora svårigheter att få kvalificerade granskare mot det förhållandevis låga arvode, nämnden hittills kunnat erbjuda. Den vanligaste granskningskostnaden per bok håller sig för närvarande kring 24 och 36 kronor, och genomsnittsbetalningen för de högt kvalificerade granskningsspecialister, nämnden använder sig av, är cirka 3 kronor per timme. En följd härav har varit, att i några fall nämnden inte kunnat få de experter, som varit önskvärda. I andra fall ha experter, som sysslat med granskning åt nämnden, efter någon tid dragit sig tillbaka från detta arbete. Det framstår som angeläget, att en kommande granskningsnämnd utrustas med sådana ekonomiska resurser, att den i större utsträckning än hittills kan välja sina experter efter kvalifikationer. 7 000 kronor torde vara nödvändigt, för att de angivna målen skola kunna nås.

För expertgranskning 7 000 kronor.

Expenser.

Expenserna, inklusive tryckningskostnaden för läroboksförteckningens årliga supplement, utgjorde för läroboksnämnden drygt 3 300 kronor per år. I denna summa ingingo också utgifterna för postbefordran. Den mycket väsentliga del

av dessa utgifter, som gick åt för försändelser till skolöverstyrelsen — på grund av att överstyrelsen skulle ta del av varje granskningsärende — bortfaller till större delen enligt kommitténs förslag. Kommittén vill vidare föreslå, att granskningsorganet blir utrustat med tjänstebrevsrätt, vilket hittills inte skett trots nämndens karaktär av permanent institution. Eventuellt kan det tänkas, att granskningsnämnden får tillgodogöra sig skolöverstyrelsens tjänstebrevsrätt, i så fall med användande av eget undertryck enligt i andra fall tillämpad praxis. Genom tjänstebrevsrätt minskas de direkta utgifterna på nämndens anslag med 300—350 kronor. Vidare inbesparar det föreslagna systemet med biträde åt sekreteraren en del utgifter för renskrivning och annan hjälp. Under angivna förutsättningar torde 2 500 kronor vara tillräckligt för expenser.

För expenser 2 500 kronor.

Utgifter för utländsk litteratur.

Medel böra anvisas för inköp av utländsk lärobokslitteratur och eventuell prenumeration på utländska facktidskrifter, om granskningsnämnden enligt förslaget skall kunna följa och tillgodogöra sig utvecklingen på läroboksrådet i utlandet. 500 kronor torde vara lämpligt för detta ändamål.

För utländsk litteratur 500 kronor.

Kostnaden för periodisk publikation.

Den periodiska publikation, vars utgivande kommittén förordat, medför utgifter för framställning och distribution. Man får också räkna med honorar för vissa bidrag. Redigeringen bör ingå i sekreterarens ordinarie uppgifter och inte föranleda särskilt specificerad kostnad. En del bidrag böra komma från nämndens granskningsexperter som resultat av dessas granskningsarbete och torde ej heller behöva föranleda särskild utgift.

För avsättningen bör enligt kommitténs mening tillämpas samma princip, som gäller för läroboksförteckningen, vilken utan kostnad tillställs skolmyndigheter, skolchefer och skoldistrikt. Man kan då räkna med 3 000 exemplar till ovannämnda mottagare utan kostnad för dessa. Därtill kommer en viss försäljning, beräknad till 500 exemplar per år. Nedanstående kostnadsförslag bygger på uppgifter från statskontorets tryckeriexpedition. För distributionen förutsattes, att adresser utskrivs och anbringas på tidskriftens omslag genom nämndens kansli.

Kostnadsförslag:

Format: 181×261 mm. Satsyta: 140×207 mm, 2-spaltad. Stil: omellanslagen korpus, 4 446 bokstäver per sida. Papper: 75 gr träfritt, glättat tryckpapper. Klammerhäftning och skärning. 8 16-sidiga nummer per år. Upplaga: 3 500 exemplar.

Sättning, tryckning, papper, häftning, skärning	4 120 kronor
Klichéer	300 »
Honorar	1 000 »
Distribution av 3 500 ex. (20 kr per 1 000)	560 »
För oförutsedda utgifter	1 000 »
Portokostnad: för 3 500 ex. som utgivarkorsband 8 gånger per år 246:40 kr. Vid användande av tjänstetryck belastas nämndens anslag ej av denna kostnad.	

Summa utgifter 6 980 kronor

Inkomster: Försäljning av 500 ex. à 3:— kr .....

1 500 »

För periodisk publikation 5 480 kronor

Kostnaden för heltidsanställd sekreterare.

Kostnaden för heltidsanställd sekreterare måste bli avsevärt högre än vid nuvarande system med deltidsanställning. Hur mycket det föreslagna systemet med ersättning för mistad arbetsförtjänst och därtill visst arvode kommer att kosta, är givetvis ej möjligt att närmare ange, då detta beror på vilken tjänsteställning, vederbörande innehar. Om man tänker sig en person i läroverksadjunkts tjänsteställning, vilken är placerad i lönegrad A 23 i Stockholm med löneförmåner enligt 23:e löneklassen blir den mistade arbetsförtjänsten med 1947—48 gällande tillägg 12 744 kronor per år (pensionsavgifterna från-dragna) att utgå från nämndens anslag.¹ Till detta kommer ett arvode om 8 kronor per dag under t. ex. 300 dagar, vilket ger 2 400 kronor eller en sammanlagd kostnad av 15 144 kronor för sekreterartjänsten.

För sekreterare 15 144 kronor.

Kostnaden för biträde.

Kostnaden för biträde åt sekreteraren torde böra uppskattas till minst 300 kronor per månad, d. v. s. 3 600 kronor per år.

För biträde 3 600 kronor.

Inkomster.

Läroboksnämnden har för närvarande inkomster av två slag. Dels har nämnden inkomst på försäljningen av läroboksförteckningen, vilken emellertid hittills har varit obetydlig, då den övervägande delen av upplagan författnings-

¹ Enligt den nya löneplanen, där A 23 motsvaras av lönegraden Ca 26.

enligt gått till olika skolmyndigheter och skolchefer utan kostnad för dessa. Dels har nämnden att uppbära granskningsavgifter, införda 1942, vilka för närvarande utgöra 25 kronor per bok att betalas, när boken sändes in för granskning. Detta system, som enligt kommitténs uppfattning bör bibehållas, har tillfört nämnden omkring 1 500 kronor per år. För närvarande inlevereras de inkommande granskningsavgifterna direkt till statskontoret utan att påverka nämndens finanser. Med hänsyn till den ökade omfattning, som granskningen kan beräknas få, bör denna inkomst kunna beräknas till minst 2 000 kronor per år.

Granskningsavgiftens storlek har varit föremål för diskussion. Med hänsyn till det granskningsarbete, som utföres genom nämnden, måste den nuvarande avgiften betecknas som alltför låg, då den ingalunda kan täcka kostnaden för denna granskning. Å andra sidan var det främsta motivet vid avgiftens införande 1942, att den skulle innebära en viss spärr, så att inte alldeles ovidkommande böcker sändes in till granskning. Ur denna synpunkt förefaller avgiftens storlek tillräcklig. Givetvis bör det inte möta något hinder för granskningsnämnden att få avgiften höjd, om förhållandena skulle medföra behov av effektivare spärr.

Sammanfattning.

Utgifternas fördelning på de olika posterna:

1. Fasta årsarvoden m. m.	12 720 kronor
2. Sammanträdeskostnader	4 000 »
3. Resor och traktamenten	500 »
4. Expertgranskning	7 000 »
5. Expenser	2 500 »
6. Utländsk litteratur	500 »
7. Periodisk publikation	5 480 »
8. Sekreterare	15 144 »
9. Biträde	3 600 »

Summa 51 444 kronor

Kostnaderna för den av kommittén föreslagna granskningsorganisationen uppgå under angivna förutsättningar till sammanlagt närmare 51 500 kronor per år.

Kommittén föreslår, att det under riksstatens åttonde huvudtitel upptagna förslagsanslaget till läroboksnämnden från och med budgetåret 1948—49 höjes till 51 500 kronor.

III. Läroböckernas antagning

Genom läroboksnämndens införande kom granskningen av läroböcker att bilda en administrativ procedur för sig, skild från antagningen av läroböcker för undervisningen i skolorna. Tidigare, då inga föreskrifter funnos om särskild granskning, var det närmast den antagande myndigheten, som för att kunna verkställa en bedömning samtidigt också måste granska. Antagande förutsatte granskning. Kommittén har ansett det nödvändigt att i samband med granskningsfrågan också uppmärksamma antagningen.

1. Folk- och fortsättningsskolor

Gällande bestämmelser.

För folk- och fortsättningsskolorna gäller för närvarande, att nya läroböcker och nya omarbetade upplagor av redan använda läroböcker antagas av statens folkskolinspektör, sedan skolrådet respektive folkskolestyrelsen efter vederbörande lärares hörande angivit förslag.

I städer, som befriats från statlig inspektion, sker antagningen på motsvarande sätt genom folkskolestyrelsen. Om denna styrelse emot majoriteten av vederbörande lärare beslutar antaga en lärobok, skall ärendet åtföljt av yttrande från stadens folkskolinspektör gå till skolöverstyrelsen för avgörande.

Dessa bestämmelser kompletteras i instruktionen för statens folkskolinspektörer, enligt vilken inspektör skall övervaka, att nödig enhetlighet i fråga om undervisningsmaterielen råder inom varje skoldistrikt ävensom inom angränsande distrikt, mellan vilka flyttning av lärjungar plägar förekomma. Påfallande är här de statliga inspektörernas ställning som enda och utslagsgivande instans, när det gäller läroböckerna inom ett inspektionsområde.

Tidigare förhållanden.

Tidigare var det skoldistriktet, som bestämde vilka läroböcker, som skulle användas, men 1933 miste de denna rätt, och avgörandet lades i inspektörernas händer. Bestämmelsen om inspektörernas beslutanderätt i detta avseende infördes under en tid, då läroboksförhållandena lämnade mycket övrigt att önska och då det framförallt var viktigt att beskära mångfalden av läroböcker. Den bristande enhetligheten i läroboksbestånden var vid denna tid föremål för

talrika klagomål, bl. a. därför att den ledde till fördyrade lärobokskostnader vid flyttning mellan olika skolor och skoldistrikt. Icke sällan användes även pedagogiskt undermåliga böcker vid undervisningen. I upprepade riksdagsmotioner krävdes en ändring av missförhållandena. I denna situation tillkom bestämmelsen om antagning genom folkskolinspektörerna. Utan tvivel bidrog det så införda systemet till att förbättra förhållandena. Genom inspektörernas arbete skapades större enhetlighet i läroboksbeståndet och införandet av mindervärdiga böcker förhindrades. När en central statlig granskning av läroböcker infördes med läroboksnämnden 1938, flyttades ansvaret för granskningen från den antagande myndigheten, folkskolinspektörerna, till det statliga granskningsorganet. Läroböcker måste nu väljas inom den ram, som utgjordes av läroboksnämndens förteckning över läroböcker, med hänsyn tagen till enhetligheten och vikten av att hindra täta byten.

Nuvarande förhållanden.

Efter läroboksnämndens tillkomst förefalla motiven för inspektörernas bestämmanderätt i antagningsfrågor ej lika vägande som tidigare. Inspektörernas arbete synes också på sina håll ha medfört en ganska stor enhetlighet. Drives denna längre, kan den verka likriktande på ett sätt, som inte är önskvärt varken ur pedagogiska eller allmänna synpunkter. Åtskilliga inspektörer äro läroboksförfattare. Det kan då ej anses lämpligt, att de ensamma avgöra, vilka läroböcker, som skola användas.

Beslutanderätt för skoldistriktet.

Då läroböcker numera ej få användas i våra skolor med mindre än att de godkänts av läroboksnämnden, som genom sin granskning lämnat en garanti för en boks pedagogiska lämplighet, föreslår kommittén, att rätten att antaga läroböcker överflyttas från de statliga inspektörerna till skoldistriktet. Skolråd respektive folkskolestyrelse bör på samma sätt, som nu sker, inhämta lärarnas mening och med ledning härav uppgöra förslag, över vilket inspektören har att yttra sig. Därpå fattar skolrådet (folkskolestyrelsen) beslut. Om skoldistriktets beslut strider mot inspektörens yttrande, skall ärendet, om inspektören så påfordrar, hänskjutas till skolöverstyrelsen för slutligt avgörande.

Den föreslagna ordningen innebär i viss mån en återgång till förhållandena före 1933, då skoldistriktet ensamt bestämde, vilka läroböcker, som skulle användas. Dock föreligger enligt den nu föreslagna ordningen den viktiga skillnaden, att läroboksnämnden redan har granskat boken samt att den statliga inspektionen kontrollerar antagningen ur den synpunkten, att det inte får bli alltför täta eller otillräckligt motiverade läroboksbyten.¹

¹ 1927 föreslog skolöverstyrelsen, att skolrådets antagning skulle föregås av yttrande från vederbörande folkskolinspektör, d. v. s. i huvudsak samma förslag som det ovan framlagda.

Det förutsättes vidare, att skoldistriktet ha rapportskyldighet, så att inspektör får kännedom om varje beslut i antagningsfrågor. Inspektörernas ställning ändras från beslutande till konsulterande, vilket synes ligga i linje med hela inspektörsinstitutionens karaktär. Staten griper inte in i skolkommunernas angelägenheter som avgörande instans, förrän detta bedöms som nödvändigt — och då fälles avgörandet av skolöverstyrelsen.

Den rent formellt sett större omgång, som kommitténs förslag innebär, torde inte i praktiken medföra några nämnvärda olägenheter. Till fördelarna med den föreslagna ordningen hör enligt kommitténs uppfattning, att den ger större frihet och självständighet åt skoldistriktet och alltså medför en viss decentralisering. Att ge kommunerna större inflytande på läroböckerna kan också motiveras med den nya kommunindelningen, som bl. a. innebär, att de minsta skoldistriktet försvinna och att skolstyrelserna kunna bli mera representativa. Basen för antagningsförfarandet vidgas genom att i många fall flera lärarkollegier än tidigare komma att stå bakom ett skoldistrikts beslut.

Prövning av nya läroböcker.

I detta sammanhang vill kommittén fästa uppmärksamheten på frågan om praktisk prövning av läroböcker. Enligt gällande bestämmelser antagas läroböcker till användning för praktisk prövning i samma ordning, som gäller för definitiv antagning, d. v. s. genom beslut av vederbörande statliga inspektör efter förslag från skolrådet. Trots den garanti, som läroboksnämndens granskning innebär, och även om böckerna eventuellt varit föremål för praktiska prov före deras godkännande av läroboksnämnden, äro böckerna av olika värde och passa olika lärare olika väl. Det gällande antagningssystemet med sin strävan till enhetlighet måste nödvändigtvis beskära de enskilda lärarnas rörelsefrihet och möjlighet att ta initiativ i läroboksfrågor. Det har i många fall varit svårt att få en undersökning till stånd om en läroboks praktiska förtjänster. Om bestämmanderätten i fråga om läroböcker överflyttas till skoldistriktet, innebär detta ett framsteg i nämnda avseende. När de lokala instanserna fälla utslaget, torde de enskilda lärarna inom skoldistriktet lättare kunna göra sig gällande i läroboksfrågorna.

2. Allmänna läroverk och därmed jämförbara läroanstalter

Gällande bestämmelser.

I fråga om antagningen av nya läroböcker liksom nya omarbetade upplagor av läroböcker gäller för *de allmänna läroverken*, att ämneskonferensen avger förslag, som underställes rektors godkännande och av denne insändes till skol-

överstyrelsen, som fattar beslut. I vissa fall fattar ämneskonferensen själv beslut, nämligen vid införande av textböcker i främmande språk, sådana skolupplagor av litterära verk, som användas vid modersmålsundervisningen, samt samlingar av översättnings- och andra uppgifter, givna i real- eller studentexamen.

Vid *kommunala flick- och mellanskolor* tillkommer skolstyrelsen som beslutande instans i vissa fall. Det gäller dels i de fall, där vid de allmänna läroverken ämneskonferensen beslutar, dels också i fråga om utbyte av läroböcker, som använts vid undervisningen i skolan under minst åtta läsår i följd. I övriga fall skall rektor efter hörande av vederbörande ämneskonferens avgiva förslag, över vilket skolans styrelse skall yttra sig, varefter skolöverstyrelsen beslutar i ärendet.

Samma regler som för kommunala flick- och mellanskolor gälla också *praktiska mellanskolor* och *högre folkskolor*.

För *enskilda läroanstalter* under skolöverstyrelsens överinseende gäller, att förslag om införande av ny lärobok underställes skolans styrelse eller, där sådan icke finnes, skolans inspektör för provning och avgörande, sedan yttrande avgivits av ämneskonferensen. Anmälan om beslutet göres till skolöverstyrelsen, som också bör få del av motiveringen för läroboksbytet. Om överstyrelsen har något att erinra mot det fattade beslutet, meddelar överstyrelsen sina erinringar till skolans föreståndare.

Initiativrätt för skolöverstyrelsen.

Enligt kommitténs uppfattning ha dessa system givit goda resultat och måste anses i huvudsak tillfredsställande. Enligt de anförda bestämmelserna skall initiativet till läroboksbyte tagas av vederbörande skola. Det kan emellertid tänkas fall, då det vore till fördel, om skolöverstyrelsen hade en viss initiativrätt i detta avseende. Det kan exempelvis vara önskvärt att skapa enhetlighet mellan läroböckerna vid olika läroverk, som ligga på samma ort eller i områden, som ha stort utbyte av lärjungar. I ett sådant fall bör skolöverstyrelsen ha möjlighet att vid den eller de skolor, som ha från övriga avvikande böcker, föreslå, att ett ombyte tages under omprovning. Samma rätt bör finnas för överstyrelsen, om en skola använder en föråldrad lärobok, även om denna ännu ej kunnat underkännas av läroboksnämnden.

Kommittén föreslår, att bestämmelser införas, som möjliggöra för skolöverstyrelsen att ta initiativ och ålägga ämneskonferens vid allmänt läroverk, kommunal flick- och mellanskola, praktisk mellanskola samt högre folkskola att till granskning och provning ta upp frågan, huruvida en viss lärobok skall begagnas även i fortsättningen.

Vad beträffar de enskilda läroanstalterna har kommittén icke funnit anledning att yrka på någon ändring av gällande bestämmelser.

Prövning av nya läroböcker.

I fråga om böcker vid allmänna läroverk, praktiska mellanskolor, kommunala flick- och mellanskolor och högre folkskolor gäller, att det nuvarande systemet icke medger någon praktisk prövning av en ny av läroboksnämnden godkänd lärobok före dess definitiva antagande. En sådan möjlighet att pröva en av granskningsnämnden godkänd bok bör inrymmas i antagningsbestämmelserna, så att ämneskonferens och rektor kunna föreslå skolöverstyrelsen, att en viss bok får praktiskt prövas vid ifrågavarande skola i begränsad utsträckning t. ex. i en eller ett par klassavdelningar under viss tid. I god tid före provets slut böra vederbörande lärare avgiva rapport till ämneskonferensen om sina erfarenheter av provet. Med ledning av dessa ta ämneskonferens och rektor ställning till boken och kunna, om erfarenheterna av boken varit fördelaktiga, föreslå skolöverstyrelsen, att boken införes i skolan.

Kommittén föreslår, att gällande antagningsbestämmelser ändras, så att prövning av läroböcker möjliggöres i enlighet med de framförda synpunkterna.

BILAGOR

REPORT

Det nuvarande läroboksbeståndet

Sammanfattning av enquétesvar.

Innehållsförteckning.

1. Allmänna psykologiska och pedagogiska synpunkter	68
2. Läroböckernas innehåll	70
Läroböcker och kursplaner s. 70. Begränsning av lärostoffet s. 72. Lärostoffets objektivitet och aktualitet s. 72. Differentiering av lärostoffet s. 73. Läroböckernas omfattning s. 73. Läroböckernas uppställning s. 74. Bredvidläsningsböcker s. 75. Särskilda läroböcker för vissa skolformer s. 76. B-skolorna s. 76. Hjälpsskolorna s. 76. Praktiska mellanskolorna s. 77.	
Synpunkter och önskemål beträffande läroböcker i vissa ämnen	77
Kristendoms-kunskap s. 77. Modersmålet s. 79. Historia s. 80. Medborgarkunskap s. 81. Geografi s. 81. Kartor s. 82. Hembygds-kunskap s. 82. Klassiska språk s. 82. Moderna språk s. 83. Räkning s. 84. Geometri s. 85. Naturkunnighet s. 85. Fysik och kemi s. 86.	
3. Läroböckernas språk	86
4. Läroböckernas yttre skick	88
Allmänna synpunkter s. 88. Kostnadsfrågan s. 89. Typografi s. 89. Illustrering s. 90. Band och papper s. 92. Format s. 92. Lärostoffets fördelning på flera böcker s. 92.	
5. Läroboksgranskningen	92
Allmänna synpunkter på hittillsvarande granskning s. 92. Önskemål om det framtida granskningsförfarandet s. 94. Strängare gallring s. 95. Positiva insatser s. 95. Granskning på manuskriptstadiet s. 96. Granskningsorganets sammansättning s. 97. Granskningsorganets ställning s. 98. Prövning och antagning av läroböcker s. 98.	

1945 års lärobokskommitté har utsänt en omfattande enquéte för att få läroboksproblemet allsidigt belyst med särskild hänsyn dels till bristerna i läroboksbeståndet, dels till önskemål och uppslag rörande sättet att bota dessa brister. Samtidigt har kommittén begärt att få synpunkter på den granskning av läroböcker, som sedan 1939 ägt rum genom Statens läroboksnämnd.

Enquéten har riktats till praktiskt taget alla svenska lärarorganisationer, som i de flesta fall visat stort intresse för saken och i sin tur bl. a. genom publicering i vederbörande kårtidningar sänt frågan vidare till sina olika lokala underavdelningar. Samtliga statliga folkskolinspektörer ha också mottagit kommitténs frågor. På detta sätt har den övervägande delen av de svenska lärarna fått tillfälle att ta ställning till läroboksfrågorna.

Kommittén har vidare genom sin enquéte velat nå dem, som utan att vara fackmän dock liksom lärarna måste anses särskilt intresserade i läroboksfrågan. Denna andra grupp, som mottagit kommitténs frågor, har utgjorts av målsmänna- och bildningsorganisationer, studentkårer, politiska ungdomsorganisationer samt ett antal folkskolestyrelser representerande samtliga statliga inspektionsområden. Därjämte har kommittén vänt sig till de städer, vilkas folkskoleväsen är befriat från statlig inspektion.

Svar ha inkommit till kommittén från följande håll:

Lärare: Sveriges allmänna folkskolläraryörening, Sveriges folkskolläraryörförbund, Sveriges folkskolläraryörförbund, Sveriges småskolläraryörförbund, Sveriges överläraryörförbund, Läroverksläraryörförbund, Flick- och samskoleläraryörförbund, Praktiska mellanskolornas och högre folkskolornas läraryörening, Svenska hjälpskoleförbundet, Kristen-

domslärarnas förening, Svenska klassikerförbundet, Modersmålslärares förening, Riksföreningen för lärarna i moderna språk, Historielärares förening, Filosofi- och psykologilärares förening, Föreningen för matematisk-naturvetenskaplig undervisning, Städernas folkskolinspektörsförbund, statens folkskolinspektörer (44 svar av 52 tillfrågade).

Lekmän: Målsmännens riksförbund (representerar ett 50-tal föräldraföreningar landet runt), Arbetarnas bildningsförbund, Sveriges kristliga bildningsförbund, Syndikalistiska ungdomsförbundet, Skånes husmodersförbund, Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet, ett antal folkskolestyrelser (49 svar av 111 tillfrågade). Vissa enskilda lärare och andra personer ha också bidragit med synpunkter.

Vid sammanfattningen av det omfattande material, som inkommit, har det visat sig praktiskt att gruppera materialet efter följande huvudsynpunkter, som också anlades i det formulär, som utsändes till de nämnda mottagarna: 1. Allmänna psykologiska och pedagogiska synpunkter. 2. Läroböckernas innehåll (i vidaste bemärkelse). 3. Läroböckernas språk. 4. Läroböckernas yttre skick. 5. Granskningsförfarandet.

Vid redovisningen av materialet kan det endast bli fråga om ett mindre urval och ingen fullständighet har eftersträfvats, utan det har gällt att fastställa de allmänna linjerna och viktigare tendenserna i de olika organisationernas och personernas syn på läroboksfrågan. Redovisningen går inte fram efter olika skolstadier utan håller sig oftast till frågeställningar, som äro mer eller mindre gemensamma för olika stadier, även om för de särskilda stadierna karakteristiska förhållanden inte förbigåtts.

Vederbörandes synpunkter ha i vissa fall återgivits tämligen utförligt och ofta i form av citat. Det har syntts lämpligt att låta synpunkterna komma fram i den form, som vederbörande själva givit dem eller nära ansluta till denna form.

Materialet är av naturliga skäl ganska ojämnt. Vissa sidor ha uppmärksammats mera än andra, vilket återspeglas i sammanfattningen, som ej gör anspråk på att systematiskt allsidigt belysa problemen. Meningen är att visa, vad de tillfrågade själva lagt vikt vid.

I sammanfattningen har i regel ej avsetts att återge de olika yttrandena i samma eller liknande utsträckning. I stället ha de mest belysande eller typiska uttalandena refererats utan avseende på att härigenom vissa organisationer kommit att framträda ganska ofta i sammanfattningen, medan andra organisationers yttranden återgivits mera sällan.

I vissa fall har ej kunnat undgås, att man kommer in på frågan om kursplanerna och dessas uppläggning.

I övrigt hänvisas till materialet, som skall överlämnas till 1946 års skolkommision.

Föreliggande sammanfattning har verkställts av kommitténs ledamot filosofie magister Gustaf Mattsson.

1. Allmänna psykologiska och pedagogiska synpunkter.

I det övervägande antalet inkomna enquêtesvar framföras — ofta med stor skärpa — kritiska reflexioner av psykologisk och pedagogisk art rörande det nuvarande läroboksbeståndet. Det göres gällande, att läroböckerna psykologiskt sett förete allvarliga brister i ett flertal olika avseenden. Sälunda anses folkskolans böcker i många fall vara psykologiskt dåligt anpassade efter elevernas utveckling, medan småskolans böcker äro avsevärt bättre. Särskilt gäller kritiken enligt samstämmiga vittnesbörd de böcker, som användas i tredje och fjärde årsklasserna men som samtidigt äro avsedda för högre stadier. Dessa böcker anses alltför krävande för eleverna i tredje och fjärde klasserna och ta alltför mycket av lärarens tid i anspråk för preparationsarbete. Speciella läroböcker för dessa stadier förklaras behövligen för att undvika den nu alltför tvära övergången från småskolans relativt tillfredsställande böcker. I syfte att avhjälpa bristerna föreslås ett nära

samarbete mellan den psykologiska forskningens representanter och dem, som ha att göra med utgivande av läroböcker och utformning av kursplaner.

Sveriges folkskolläraryrkesförbund framhåller, att den psykologiska forskningen i Sverige ägnat alltför liten uppmärksamhet åt hithörande frågor.

»Omfattande pedagogiska och psykologiska undersökningar av barnens språkliga mognad, intressen och allmänna intellektuella utveckling, måste ligga till grund för såväl kursplaner som läroböcker, för att dessa skall kunna bli tillfredsställande. Redan en inventering av de olika åldrarnas ord-förråd bör kunna medföra en förbättring vad beträffar läroböckernas språkliga form. — Barnens psykologiska förutsättningar att tillägna sig ett visst lärostoff måste beaktas av läroboksförfattarna, och dessa bör helst ha pedagogisk erfarenhet av de åldersstadier för vilka de skriver. Önskvärt vore, att den psykologisk-pedagogiska forskningen erhöi en mera praktisk inriktning, så att läro-kurserna för de olika klasserna kunde anpassas efter elevernas intellektuella utveckling. Tyvärr finns i Sverige föga forskningsresultat att bygga på, men samarbete bör etableras med de andra nordiska länderna. Vi har också mycket att lära av de anglo-sachsiska länderna.»

Sveriges överläraryrkesförbund betonar, att för att de steg, som tagas i riktning mot bättre läro- och läseböcker, inte skola bli famlande, det är av vikt att de grundas på ingående psykologiska forskningar rörande barnens förmåga att på olika åldersstadier assimilera kunskapsmaterial. Det understrykes, att oerhört mycket återstår att göra för att läroboksförfattarna skola få en på psykologisk forskning fotad säker grundval för sitt arbete.

Liknande synpunkter framföras även av *Sveriges småskolläraryrkesförbund*, som anför:

»I den allmänna diskussionen om läroböckerna framhålles ofta av andra parter att småskolans läroböcker i högre grad än läroböcker för andra stadier är anpassade efter barnens utveckling och mognad. De lärare, som arbetar på detta stadium — småskolans lärare — tycks emellertid enligt inkomna yttranden anse att åtskilligt återstår att önska i detta hänseende. — Man beklagar allmänt, att den psykologiska forskningen i Sverige hittills icke ägnat detta viktiga område tillräckligt beaktande och hänvisar till utlandet, där den barnpsykologiska forskningens företrädare och pedagogerna ute i det praktiska arbetsfältet genom intimt samarbete fått fram läroböcker i nivå med den nyaste forskningens rön speciellt för lågstadiet och primärundervisningen i läsning. — Ett allmänt önskemål är att den barnpsykologiska forskningen i Sverige uppmuntras särskilt på detta område och att ett intimare samarbete kommer till stånd mellan representanter för ovan nämnda forskning, aktivt verksamma pedagoger och läroboksförfattarna. Dessutom bör utländska erfarenheter uppmärksammas mera och i tillämpliga delar bearbetas för svenska förhållanden.»

Även *Läroverkslärarnas riksförbund* betecknar det som i hög grad önskvärt, att den psykologiska forskningen i ökad utsträckning inriktar sig på frågor, som beröra läroböckernas utformning, och att de resultat, sådan forskning nått eller kommer att nå, såväl i vårt land som utomlands, på lämpligt sätt göras tillgängliga för läroboksförfattare, förlag och granskningsnämnd.

Den enda allmängiltiga principen i läroboksfrågan synes enligt *Flick- och samskole-lärarnas riksförbund* vara att i ständig kontakt med den psykologiska forskningen söka utforma läroböckerna så, att de i varje ämne och på varje åldersstadium med hänsyn till språk och innehåll stå i god överensstämmelse med de grunder för inlärande och kunskapsstillägnande, som denna forskning kan avslöja.

Till önskemålet om kontakt mellan psykologisk forskning och läroboksförfattare ansluter sig *Målmännens riksförbund*, som erinrar om vikten av att läroboksförfattaren planmässigt låter ämnets viktigaste fakta återkomma gång på gång i växlande sammanhang, en för det mesta förbisedd anordning, som är av största betydelse för en effektiv inläring. De flesta deltagarna i enquëten vilja ha psykologiska undersökningar som grundval för läroböckernas utformning.

Som ett allmänt uttryck för uppfattningen om hur läroböckerna böra vara beskaffade, kan följande uttalande av *Sveriges folkskolläraryrkesförbund* anföras:

»En god lärobok ska vara intressant. Den ska ha förmåga att väcka barnens intresse och lust för studier. Barnen ska tycka att boken är rolig så att de gärna läser i den och även gärna läser om den. Den ska vara skriven på ett sådant sätt att barnen även på egen hand kan hämta kunskap ur den. Läroboken ska stimulera till läsning. — Läroboken får inte ensidigt rikta sig till barnens intelligens utan bör sätta hela deras personlighet i funktion. Vädja mer än nu till elevernas känsla och fantasi. Överhuvudtaget efterlyses ett friskare och mera okonventionellt grepp på uppgiften. Gör läroböckerna roliga!»

Förhållandet mellan lärobok och lärare diskuteras av *Jönköping—Huskvarne lärarklubb*, som i yttrande till folkskolläraryförbundet anför:

»Talet om att läroboken är det sekundära och lärarens undervisning det primära är visserligen riktigt men har lett till en underskattning av lärobokens betydelse. En lärobok i ett ämne bör vara skriven så att eleven t. ex. vid sjukdom dock ska ha möjlighet att på egen hand inhämta det viktigaste av lärostoffet. Goda anvisningar i rätt riktning ger här korrespondenskurserna i olika ämnen, vilkas teknik och uppläggning av olika avsnitt mycket lite beaktats av folkskolans läroboksförfattare. En lärobok i vilket ämne som helst bör skrivas mera med tanke på de mindre begåvade än de studiebegåvade, därför att enligt erfarenheten de senare utgör ett fåtal gentemot den förra gruppen. — En allmän tendens synes vara att överskatta de möjligheter att förbereda sina lektioner som står den enskilde läraren till buds. Det är omöjligt för en lärare med full tjänstgöring samt kanske flera slöjdgrupper, biblioteksarbete, rättningar m. m. att använda mer än högst någon timma per dag för dylika förberedelser. En lärobok bör givetvis i största möjliga utsträckning underlätta såväl lärarens som elevernas arbete. Föreställningen om att eleverna genom att på egen hand studera bredvidläsningsböcker kan skaffa sig en fördjupad insikt i olika ämnen får inte överkattas.»

På olika håll vill man, att lämpliga handböcker till lärarnas hjälp utarbetas i större utsträckning. *Tornedalens krets* inom folkskolläraryförbundet anför härom:

»En del läroböcker, framförallt i historia, naturkunnighet, geografi, medborgarkunskap och kristendoms-kunskap, kunde med stor fördel utarbetas med dels en *Elevens bok*, dels en *Lärarens bok*. Denna senare kunde då innehålla beskrivningar av försök och begreppsförklaringar samt i sin helhet ha en utförligare framställning av ämnet. Därigenom skulle vinnas att elevernas böcker skulle kunna begränsas till omfånget, då de inte belastades med beskrivningar av försök o. s. v. och samtidigt också bli billigare. Lärarens bok skulle i de flesta ämnen kunna ersätta mångfalden av handledningar eller i varje fall begränsa förekomsten av dem; så talrikt som de nu förekommer. Genom denna anordning skulle lektionsförberedelserna kunna göras mindre tidsödande och bli mer samstämmiga med lärobokens innehåll och lärogång.»

En liknande tanke har framförts av *Vigbyholmskolans vänner* i yttrande till Måls-männens riksförbund:

»En lärobok bör finnas speciellt utarbetad för läraren. Det är nämligen han som behöver ledning i sitt arbete. Denna bok skulle innehålla anvisningar för hur ämnet kan uppläggas efter arbets-skoleidén, ge rikligt med förslag till arbetsuppgifter, ge litteraturanvisningar med värderande omdömen om de olika böckerna ur lämplighetssynpunkt för olika åldrar och begåvningsstyper, ge förslag till olika material i arbetet, särskilt bildmaterial, uppslag till lekar och sånger, till dramatisering av vissa områden o. s. v. Denna bok kan vara ganska tjock. Det är ett oerhört område ett klass-arbete kan komma att öppna, och då läraren ofta får vara den som inspirerar till en uppgift bör han ha något att inspirera till.»

2. Läroböckernas innehåll.

Läroböcker och kursplaner.

Av olika lärarorganisationer, inspektörer och skolstyrelser framhålles betydelsen av att läroböckerna stå i överensstämmelse med gällande kursplaner. Flertalet av folkskolans lärarorganisationer och inspektörer anser, att den kortfattade kursplanen inte är ändamålsenlig som grund för urvalet av lärostoff. Kursplanen bör vara mera detalje-

rad och innehålla klara och tydliga direktiv, och till grund för den böra ligga ingående psykologiska och pedagogiska undersökningar. *Småskolläraryrkesförbundet* hävdar, att kursplanerna böra koncentreras till det väsentliga och fastställa en minimikurs. Därutöver bör frihet ges åt lärarna att efter olika intressen och arbetssätt behandla lärostoffet. Läroböckerna böra anpassas härefter.

Folkskolläraryrkesförbundet och åtskilliga andra framhålla, att kursplanerna måste omarbetas, sedan psykologiska undersökningar visat, var olika kursavsnitt böra sättas in, för att barnen skola kunna tillgodogöra sig lärostoffet. Läroboken bör inte ta upp mer stoff än vad som i kursplanen angives, annars blir det lätt så, att läroboksförfattaren och inte kursplanen bestämmer, hur mycket barnen skola läsa.

Liknande synpunkter framföras från *Hallands läns förbundskrets* inom folkskolläraryrkesförbundet:

»Då en lärobok måste skrivas under hänsynstagande till gällande kursplaner och då dessa i många fall näppeligen är anpassade efter barnens psykologiska ståndpunkt, torde önskemålet om psykologiskt riktiga läroböcker knappast kunna förverkligas, förrän en revision av kursplanerna äger rum därhän att kurserna kommer att ligga i nivå med elevernas verkliga förmåga att tillgodogöra sig deras innehåll. En reform i angiven riktning bör alltså vara första steget på vägen mot förbättrade läroböcker.»

Västmanlands läns förbundskrets diskuterar ingående samma fråga:

»Grundförutsättningen för en god lärobok är en kursplan, där lärostoffet sovrats och begränsats på rätt sätt samt där den moderna psykologiens rön beaktats. Det senare gäller framförallt det viktiga faktum att olika undervisningsmoment inte får införas i lärokursen, förrän barnens intellektuella mognad tillåter detta. Vid utformningen av kommande kursplaner bör inte i förväg fastställas vissa studiemål, utan endast en preliminär målsättning äga rum. Därefter bör man undersöka huruvida barnen har förutsättningar att inom föreslagen tid inlära erforderlig kunskapsmängd, och vidare bör den vetenskapliga forskningen läggas till grund, när det gäller att bestämma, i vilken klass olika kursavsnitt ska förekomma. Sedan sålunda behövliga korrigeringar vidtagits, kan definitiva studiemål och kursplaner fastställas. Praktisk lärarefarenhet kan dock redan nu fastslå att det i våra nuvarande kursplaner och läroböcker finns avsnitt som vållar lärare och elever mer arbete vid inlärandet än som svarar mot de vunna resultaten. Det torde därför vara nödvändigt att inlärningsordningen noga och detaljerat fastställs i undervisningsplanen. Därav följer att också vad som ska inläras noga anges. Detta bör dock endast gälla den minimikurs som fastställs för varje ämne.»

Läroverkslärarnas riksförbund varnar för att genom alltför detaljerade kursplaner beröva läroboksförfattare och lärare en önskvärd frihet. Riksförbundet anser en sådan frihet vara viktigare än kravet, att man skall i detalj ha fastställt ett visst mått av kunskaper, som skall ha inhämtats av varje elev inom en viss klass i varje skola i vårt land.

Målsmännens riksförbund betecknar det som ett väsentligt krav, att lärostoffet begränsas till vad som strängt taget tillhör kursplanen, och det förutsättes att framtida kursplaner skola ange minimikraven för varje läroämne. Icke blott lärarna utan även elever och målsmän skola i läroböckerna erhålla upplysning om dessa minimikurser. Härigenom få eleverna och deras målsmän möjlighet att utröna, vad som normalt bör fordras för varje tidsperiod.

Från kretsar inom *Sveriges allmänna folkskolläraryrkesförbund* samt inspektörs- och skolstyrelsehåll framlägges samma krav. Enligt en folkskolinspektör borde inga läroböcker få utges, som inte voro försedda med kursplaner, av vilka klart framginge, vad som skulle läsas i de olika klasserna.

Begränsning av lärostoffet.

I ett flertal yttranden från lärarorganisationer, inspektörer och skolstyrelser betonas nödvändigheten av en begränsning av lärostoffet. *Göteborgskretsen* inom folkskolläraryförbundet framhåller, att beträffande lärostoffets mängd och urval inte nog starkt kan poängteras vikten av att alla oväsentligheter utgallras. Urvalet bör göras med ständig tanke på barnens förmåga att tillgodogöra sig stoffet och med starkt hänsynstagande till det moderna samhällets fordringar på individen.

Stockholms läns förbundskrets inom folkskolläraryförbundet understryker, att i samma mån som nytt lärostoff tillkommer vid omarbetning av en lärobok, måste föräldrat lärostoff eller sådant som eljest förlorat i aktualitet utmönstras, om inte läroboken med tiden skall bli för omfattningrik.

Om vikten av att gammalt lärostoff utrensas erinrar också *Läroverkslärarnas riksförbund* och *Målsmännens riksförbund*, som med skärpa framhåller önskemålet om en oavsläpplig gallring av mindre väsentliga och föräldrade moment i läroböckerna.

Lärostoffets objektivitet och aktualitet.

Det betonas i olika uttalanden, att läroböckernas stoff självfallet måste vara objektivt i förhållande till olika religiösa och politiska åsikter, korrekt och i möjligaste mån följa den vetenskapliga forskningen. Därjämte bör det ha tydligt samband med det aktuella livet.

I mycket måste detta samband skapas av läraren, framhåller *Flick- och samskolelärnarnas riksförbund*, men exempel, räkneuppgifter och övningsstycken m. m. kunna mer än nu vanligen är fallet anslutas till vanligt samhälls- och arbetsliv och få en för lärjungarna praktiskt nyttig och levande prägel.

Liknande synpunkter anföras av *Målsmännens riksförbund*, som efterlyser en starkare anknytning till lärjungarnas egen föreställningsvärld och till det praktiska livet.

Folkskolläraryförbundet erinrar om att den snabba utvecklingen på alla områden under de sista decennierna har skärpt kravet på aktualitet i läroböckernas framställning men opponerar mot att denna strävan drives därefter, att nya upplagor tryckas alltför ofta. För att undvika alltför ofta förekommande nya upplagor men samtidigt tillgodose kravet på aktualitet föreslås inom förbundet olika utvägar. Man kan tänka sig, att varje lärobok efter vissa avsnitt innehölle några blanka sidor, där barnen kunde göra anteckningar. Man föreslår även utgivande av en tidskrift, som kunde ha till uppgift att kontinuerligt förmedla nya rön och uppslag och sålunda tillgodose aktualitetsbehovet.

Ett tredje förslag avser utgivande av kompletterande separatträck, innehållande exempelvis statistiska uppgifter i geografi, vilka skulle insättas i läroböckerna med kortare tidsintervaller, t ex vart fjärde eller femte år.

Från inspektörs- och skolstyrelsehåll föreslås något liknande: att förlagen utsända kompletteringsblad, som gummernas, så att de lätt kunna fästas inne i böckerna.

Aktualitetsprincipen förorsakar alltså svårighet på områden, där vetenskapen eller tidshändelserna marschera raskt. Absolut objektivitet är ett svåruppnåeligt mål, inte minst när det gäller ämnet historia. I detta avseende har på senare tid skarp kritik riktats mot åtskilliga läroböcker. Man frågar sig vidare, i vad mån aktuella problemställningar böra beröras i läroböckerna. *Läroverkslärarnas riksförbund* anför härom:

»Såväl när det gäller områden, där olika meningar äro företrädda inom den vetenskapliga forskningen, som beträffande aktuella problemställningar, bör regeln vara, att om saken överhuvud

beröres, ett kort men klart besked om de olika ståndpunkterna ges. Sådant bidrager till att ge eleverna en hälsosam erinran om människans begränsade möjligheter att nå full visshet såväl när det gäller att fastställa fakta som att värdera.»

Differentiering av lärostoffet.

Flick- och samskoleläraryarnas riksförbund framför önskemål om en bättre avvägning mellan för gossar och för flickor lämpligt stoff i läse- och textböcker. Det göres gällande, att för närvarande gossarnas intressen dominera, delvis på grund av tradition men också därför att gossarna mera bestämt än de fogligare flickorna avböja det för dem mindre intresseväckande, vilket kan skapa större disciplinära svårigheter för läraren än om flickornas intressen tillgodoses.

»Äventyr, idrott, teknik ha stor plats i läseböckerna både i modersmålet och i främmande språk, kulturhistoriskt och estetiskt betonade skildringar av människoöden och vardagsliv äro mindre vanliga. En ändring härutinnan är säkerligen ur många synpunkter befogad.»

Läroböckernas omfång.

Frågan om läroböckernas omfång beröres i de flesta uttalandena. Även om meningarna här gå isär, tycks flertalet förorda en fylligare lärobok framför en mera kortfattad, kompendieartad sådan. Ett typiskt uttalande kommer från *folkskolläraryarnesförbundet*:

»Framställningen bör vara fyllig, målade och sådan, att den väcker barnens intresse, befrämjar deras aktivitet och möjliggör självständigt arbete. Av denna anledning passar inte den kompendieartade läroboken för barn på folkskolans åldersstadium. Framställningen får emellertid inte bli så omfattande, att läroböckerna blir en sorts läseböcker. I slutet av varje avsnitt borde en kort, koncis sammanfattning finnas, som upptar det för inläring viktiga stoffet. Frågor och uppgifter efter varje avsnitt underlättar bokens användning för självständigt, individuellt arbete.»

Även flertalet av kretsarna inom *Sveriges allmänna folkskolläraryörening* liksom majoriteten av folkskolinspektörerna uttalar sig till förmån för utförligare läroböcker. Samma åsikt framföres av *överläraryörbundet*, som framhåller betydelsen av att lärobokens innehåll är sådant, att det främjar ett arbetsskolemässigt studiesätt:

»Man kommer sålunda fram till att läroboken inte endast skall innehålla det som av barnen skall inläras, utan även ett förhållandevis rikt material för barnen att med lärarens hjälp studera och bearbeta, att suga musten ur.»

Inom *folkskolläraryörbundet* framhålles av *Skånes sydöstra förbunds-krets*:

»Lärobokens omfång hör intimt samman med dess innehåll. En lärobok får inte vara för skelettartad. Sidantalet får inte vara bestämmande. Läroboken bör med andra ord inte på varje rad meddela nya saker för barnen. Den bör ganska ofta innehålla sådana saker som redan kan anses kända av dem. Det skänker tillfredsställelse att någon gång få veta att man någonting vet. Den bok som uppfyller detta krav får gärna innehålla ett ganska stort sidantal.»

Även *Läroverksläraryarnas riksförbund* ansluter sig till denna uppfattning och anser att för de flesta ämnen idealet synes vara en lärobok med fyllig ehuru ej svällande stil, där vid varje kapitels slut ges vägledning för en sammanfattning i form av frågor och arbetsuppgifter.

Samma önskemål har *Målsmännens riksförbund*, som påpekar att rikare stoff också kan ge övning i den viktiga förmågan att skilja mellan väsentligt och oväsentligt samtidsigt som en sådan framställning ger en starkare förankring i minnet åt de betydelsefullaste kunskapsmomenten.

Folkskolinspektören i Östergötlands östra inspektionsområde går en medelväg, vilket också sker i åtskilliga andra yttranden, och förordar mycket kortfattade läroböcker i skolans lägre klasser, då barnen ej kunna skilja på huvudsak och bisak, men mera fylliga böcker för barnen i de högre klasserna. *Folkskolinspektören på Gotland* vill på liknande sätt ha läroboken kompendiös de första skolåren, utförlig på högre stadier och på mellanstadier en förening av båda.

I de uttalanden, där man förordar en kortfattad lärobok, betonas vikten av att denna åtföljes av en läsebok så uppställd, att eleverna lätt kunna finna de läsestycken, som äro avsedda att komplettera de olika avsnitten i läroboken. De, som förordat kortfattade läroböcker, motivera denna uppfattning med kravet på fasta kunskaper.

Vigbyholmskolans vänner, som i sitt uttalande utförligt diskuterar frågan om läroböckernas lämplighet att användas i arbetsskola, framför förslag om att i ett flertal läroämnen utarbetas små specialhäften (introduktionshäften) för varje kursavsnitt eller arbetsområde, som omspannar en tid av en till två månader:

»Detta häfte skulle föra in i uppgiften, väcka intresse för den genom roande och ovanliga glimtar från arbetsområdet, genom bilder och obesvarade frågeställningar väcka nyfikenhet och genom varierande aspekter på ämnet ge möjlighet åt olika begåvnings- och intressetyper att finna ett eget arbetsfält. På det högre stadiet kunde detta häfte antingen helt bortfalla eller också göras som en mer saklig inledning till uppgiften. Här är det också särskilt viktigt med litteraturanvisningar, men även på det lägre stadiet äro sådana lämpliga.»

Läroböckernas uppställning.

Beträffande lärostoffets disposition framhålles i ett flertal uttalanden, att det är av vikt, att stoffet grupperas så, att läroböckerna i högre grad än hittills kunna stödja elevernas självverksamhet. Då man i allmänhet förordat läroböcker med fyllig framställning, kompletterad med korta och koncisa sammanfattningar efter de olika kursavsnitten, har man avsett att härigenom bl. a. tillgodose detta önskemål. *Överlärarförbundet* framför i detta sammanhang.

»När man på 1920-talet i större omfattning än tidigare gjorde försök att övergå från klassundervisning till gruppundervisning eller individuell undervisning visade det sig, att läroböckerna i viss mån lade hinder i vägen härför. Lärostoffet var grupperat utan tanke på att det skulle lämpa sig för en sådan arbetsmetod. Läraren måste i flera ämnen utarbeta arbetsuppgifter för varje moment. För att underlätta detta arbete för läraren utgavos från trycket ett flertal arbetsuppgifter i bokform eller som lösblad. Framtidens lärobok bör utformas så, att en samordning är möjlig mellan läroboken och individuella arbetsuppgifter av här nämnt slag.»

Överhuvudtaget betonas i ett flertal uttalanden den stora betydelsen av att i anslutning till varje avsnitt av läroboken infogas intresseväckande och till svårighetsgraden väl avpassade *arbetsuppgifter*. Det framhålles, att arbetsuppgifterna böra vara sådana, att de kunna utföras självständigt av eleverna, så att läraren som skall leda arbetet och lämna erforderlig hjälp, inte behöver i detalj ingripa i varje elevs arbete. Dessa anvisningar, föreslås det, böra omfatta uppgifter för läsning, dramatisering, skrivning (bl. a. uppsats), teckning, kartritning och modellering.

Flick- och samskolelärarnas riksförbund betonar, att en huvudprincip för läroböckernas utformning alltid måste vara, att de på varje stadium ge impulser till självständigt arbete och till vidareutveckling:

»Någon bestämd och för alla åldrar och ämnen gemensam princip för lärobokens utformning i detta syfte torde inte finnas. Men det synes viktigt, att boken dels ställer frågor, dels ger välordnad och fast kunskap som grund för det fortsatta studiet, dels antingen innehåller rikligt och intressant stoff för detta studium eller ger anvisning på var sådant stoff lätt kan erhållas. Varje

bok borde därför inrymma korta, instruktiva översikter och tillbakablickar, samt, i anslutning till dessa, frågor och uppgifter, gärna i förening med viss handledning för arbete och eget fortsatt studium. Därjämte kan den innehålla partier med fylligt, även för fantasi och känsla stimulerande lärostoff med utredningar och problemdiskussioner, men naturligtvis kan sådant stoff i stället erbjudas i en särskild läsebok, i källskriftsamlingar eller i anvisade handböcker o. dyl. Detta fylligare stoff kan i läroboken tryckas med mindre, dock alltid tydlig och lättläst stil, så att läraren, om han hellre själv vill tillhandahålla stoffet, genom en kort anvisning kan utesluta partiet, och så, att lärjungar, som medvetet vilja nöja sig med en minimikurs i ämnet, kunna hoppa över det.

En krets inom *folkskolläraryrket* föreslår, att arbetsuppgifterna som höra till lärobokens olika avsnitt, delas upp i a- och b-uppgifter, de senare avsedda för mera försigkomna elever.

I de uttalanden, där man förordar en lärobok med fylligare framställning, betonas vikten av att på olika sätt framhäva, vad som är väsentligt i texten. Främst rekommenderas, att varje avsnitt i läroboken kompletteras med en kort och koncis sammanfattning jämte de tidigare nämnda arbetsuppgifterna.

Man anser, att utöver uppgiften att förmedla fasta kunskaper till eleverna, bör av en god lärobok krävas, att den skall kunna tjäna som studiehandbok. Den bör förden skull, som tidigare nämnts, förses med anvisningar på uppgifter för enskilda arbeten och gruppstudier.

I anslutning till arbetsuppgifterna böra ges anvisningar på bredvidläsningslitteratur, något som är särskilt värdefullt för mera försigkomna elever.

En lärarklubb inom *folkskolläraryrket* har satt upp som ideal för en lärobok, att den helst skrives, som om eleven skulle använda den uteslutande för självstudium. En dylik riktlinje, framhålles det, skulle tvinga läroboksförfattaren till noggrannare kontroll av sitt framställningssätt.

Läroverkslärarnas riksförbund förordar, att läroböckerna innehålla ett register, som bland annat ger hänvisning till den sida, där ett visst begrepp eller problem utförligare behandlas. Detta krav på sakregister framföres från flera håll, bland annat av folkskolinspektörer och skolstyrelser.

Bredvidläsningsböcker.

Om elevernas intresse för självständigt arbete och för inhämtande av vidare kunskaper i respektive ämnen skall kunna spurras, är det enligt *folkskolläraryrket* m. fl. nödvändigt, att lämpliga bredvidläsningsböcker finnas tillgängliga som komplement till läroböckerna.

Folkskolläraryrket anmärker, att nu förekommande läseböcker i historia och geografi på folkskolestadiet inte äro skrivna på ett sådant språk, att barnen utan hjälp kunna använda dem som bredvidläsningslitteratur. Kravet på enkelhet i fråga om språk och innehåll gäller inte minst läseböcker och klassbibliotekens facklitteratur. Även bredvidläsningsböcker kunna vara rika på arbetsuppgifter av sådant slag, att de kunna utföras av eleverna utan alltför stor hjälp av läraren, betonas det av en lärarklubb inom *folkskolläraryrket*.

Jämte läseböcker föreslås en rikhaltig serie av små lätta bredvidläsningsböcker särskilt för folkskolans tredje och fjärde klasser. Dessa häften skulle innehålla sakupplýningar och intressanta skildringar på litet bredare basis än läroboken. De skulle göras så billiga, att en klass kunde lägga sig till med tillräckligt många för de bästa eleverna eller för grupparbete. Varje häfte skulle behandla endast ett kortare avsnitt, i geografi exempelvis ett häfte för Nordamerika, ett häfte för Sydamerika etc. och kunde lämpligen innehålla förslag till uppsatsämnen och dylikt.

Särskilda läroböcker för vissa skolformer.

B-skolorna.

Folkskolläraryrkesförbundet framhåller, att det inom folkskolan brister mycket för B-skolornas del i fråga om överensstämmelse mellan lärobok och kursplan. Det bgiska sammanhanget blir lidande på att läraren i B-skolan måste använda en lärobok, øvsedd för A-skola, och ur den sammanföra avsnitt ur skilda årskurser. Bland annat av folkskolläraryrkesförbundet och flertalet kretsar inom folkskolläraryrkesförbundet samt många skolstyrelser förordas för B-skolorna särskilda läroböcker med uppställning för kursväxling. Dessutom framföras beträffande dessa läroböcker önskemål om att de förses med ett större antal enkla arbetsuppgifter.

Av *Jämtlands läns förbundskrets inom folkskolläraryrkesförbundet* betonas, att om läroböcker av ovan antydd typ skola utarbetas det är en förutsättning, att detaljerade bestämmelser angående kursväxling finnas tillgängliga. Kretsen vill särskilt kraftigt understryka vikten av att sådana bestämmelser utfärdas snarast möjligt.

Från en krets framhålles, att dessa speciella läroböcker för B-skolan endast i fråga om uppställning inte i fråga om stoff få skilja sig från A-skolornas böcker.

Också den uppfattningen, att A- och B-skolor böra ha samma läroböcker, är företrädd i materialet. Sålunda anser *Hälsinglands norra förbundskrets* inom folkskolläraryrkesförbundet, att en uppdelning av läroboksbeståndet skulle gå emot kravet att höja landsbygdens undervisning till nivå med tätorternas. Från Kronobergs län hävdas, att ingen särprägel i fråga om böckerna bör finnas, om en elev åtnjuter undervisning i exempelvis skola av A-form eller skola av B-3-form. Likaså ställa sig åtskilliga inspektörer avgjort tveksamma till ett införande av särskilda böcker för skolor med kursväxling.

Hjälpskolorna.

Inom hjälpskolan är bristen på lämpliga läroböcker särskilt kännbar enligt samstämmiga uttalanden från Svenska Hjälpskoleförbundet, folkskolans lärarorganisationer och många av inspektörerna och folkskolestyrelserna. Sålunda framhåller *hjälpkoleförbundet*:

»Hjälpskolan saknar — med få undantag — egna läroböcker och intager således i detta hänseende en missgynnad ställning. Under sådana förhållanden måste följaktligen normalskolans läroböcker användas även i hjälpklasserna, ehuru de icke äro utarbetade för efterblivna barn. Då läroboken med eller mot lärarens vilja har en lätt konstaterad benägenhet att vilja dirigera såväl undervisningens tempo som dess metod i viss riktning, har följden för hjälpskolans vidkommande blivit den, att en felaktig metodisk behandling av kunskapsstoffet icke sällan insmugit sig vid undervisningen. Den långsamma svårighetsstegringen och den åskådliga framställningen ha ej alltid i nödig mån blivit beaktade. Detta har givetvis menligt inverkat på undervisningens resultat.»

Hjälpskoleförbundet behandlar i sitt yttrande, till vilket hänvisas, utförligt de olika krav, som kunna ställas på läroböcker för hjälpskolan. Bland dessa krav framhållas särskilt följande:

»Stoffet bör begränsas. — Endast få väsentliga avsnitt bör behandlas, men framställningen skall vara bred, åskådlig, detaljerad och konkret samt taga hänsyn till de debila barnens föreställningsförmåga. — Svårighetsgraden skall långsamt stegras. Detta gäller såväl i fråga om innehåll som krav på läsfärdighet. — Särskilt då det gäller läseböckerna bör beaktas, att barnens intressesfär ändras och utvecklas snabbare än den mekaniska läsfärdigheten. — Ordvalet i läroböckerna bör ägnas särskild uppmärksamhet. Mindre vanliga ord böra ej förekomma.»

Praktiska mellanskolorna.

För de praktiska mellanskolorna gälla i viss mån samma svårigheter som för B-skolor och hjälpskolor genom att det saknas läroböcker, anpassade för mellanskolornas speciella behov. Man har i många år nödtorftigt måst reda sig med läroböcker avsedda för andra skolformer, i vilka böcker lämpliga strykningar och tillägg ha måst göras. Sådan är situationen enligt yttranden från lärare och kollegier vid hithörande läroanstalter.

Det framhålles också, att så länge kursplanerna för de praktiska mellanskolorna förete så stora och många variationer som nu är fallet, ställer det sig svårt att utarbeta särskilda läroböcker för dessa skolor.

Synpunkter och önskemål beträffande läroböcker i vissa ämnen.

Rörande läroböcker i vissa ämnen har en rad utförligare uttalanden gjorts av i enquete'n deltagande organisationer och personer. Ett begränsat urval av viktigare synpunkter återges.

Kristendoms-kunskap.

Folkskolestadiet.

Från olika håll inom *folkskolläraryförbundet* framföras önskemål om vissa ändringar i nu gällande kursplaner och även i fråga om lärogången i ämnet. *Stockholms läns förbundskrets* sammanfattar önskemålen:

»I överensstämmelse med anvisningarna i undervisningsplanen är styckena i nu förekommande läroböcker hämtade direkt ur bibeltexten och alltså tyvärr för barnen ofta helt oförståeliga. Detta gäller framför allt kursen för de två högsta klasserna, tiden för profeternas framträdande, den profetiska lagstiftningen, vissa stycken ur Psaltaren, de korta bibelorden ur Pauli brev m. m. Också vissa andra avsnitt som man omöjligt kan förklara för barnen, skulle läraren helst vilja gå förbi, även fast han är positivt inställd till ämnet i allmänhet. — Lärostoffet bör här nedskäras och begränsas samt där så låter sig göra ersättas med för barnen begripliga sanningar ur Nya testamentet, som kan verka sedligt och moraliskt fostrande på de unga. Det kan ifrågasättas, om inte innehållet i en bibeltext för samtliga åldersstadier borde översättas till nutida förhållanden med en sedelärande, intressant berättelse, innehållande de viktigaste etiska momenten i texten i fråga.»

Tunabygdens lärarklubb framhåller, att ur Gamla testamentet böra medtagas berättelser, som stå i nära sammanhang med Jesu liv och förkunnelse, samt sådana som kunna anses vara av synnerlig betydelse för allmänbildningen.

Östergötlands västra förbundskrets understryker:

»Jesu liv och lära ska vara lärobokens huvudinnehåll, till vilket bokens övriga lärostoff anknys. Den nuvarande kursplanens uppdelning med gamla testamentet ena läsåret och nya testamentet det andra är ur denna synpunkt mindre lämplig. I stället borde ett flertal texter ur gamla testamentet inläggas, där de nytestamentliga texterna aktualiserar dem. — Likaså bör kursplan och läroböcker utarbetas med hänsyn till kyrkoåret, så att de texter, som an knyter till exempelvis jul, påsk och pingst, kommer att behandlas så nära motsvarande tid i kyrkoåret som möjligt.

Kursen i kyrkohistoria bör samlas kring ett fåtal livfulla och för barnen fängslande skildringar av kyrkohistoriska personer, så valda, att det historiska skeendet samtidigt blir tecknat till sina huvuddrag.

En kortfattad och för barnen förståelig framställning av den kristna tros- och sedeläran bör ingå i läroboken och anknys till dess övriga innehåll, vilket i första hand lämpligen bör ske till de avsnitt, som behandlar Jesu lära och liv.»

Det är ett vanligt önskemål, att Gamla testamentets berättelser skola uppskjutas till ett högre stadium än tredje årsklassen. *Tornedalens förbundskrets* anför här om:

»Ett anmärkningsvärt förhållande råder beträffande läroängens i kristendoms-kunskap. Det är alldeles tydligt att barnen inte kan tillägna sig kunskap om den väsensfrämmande kulturen hos Israels folk på det åldersstadium där den nu läses, i folkskolans tredje klass. Kristendoms-kursen i folkskolan borde börja med valda stycken ur Jesu liv. Israels historia torde med större behållning kunna läsas, då barnens historiska sinne blivit mer utvecklat.»

Överhuvudtaget anses kristendomsämnet vara det i fråga om läroböcker mest missgynnade ämnet, särskilt på folkskolestadiet.

Läroverksstadiet.

B i b e l k u n s k a p.

Kristendomslärarnas förening hävdar, att läroboken, när det gäller bibelkunskap på realskolans lågstadium, bör eftersträva trohet mot bibeltexten, där så kan ske utan att andra, pedagogiskt berättigade krav åsidosättas:

»I praktiken betyder detta, att stoff ur evangelierna i allmänhet ordagrant bör återges, men att i fråga om Apostlagärningarna och i ännu högre grad i fråga om Gamla Testamentet ofta en refererande framställning är nödvändig. Principerna om trohet mot bibeltexten har särskilt vid behandlingen av profeterna i Gamla Testamentet lett till pedagogiskt otillfredsställande resultat. Här måste en berättande framställning med inriktning på konkreta, dramatiska situationer i profeternas verksamhet ersätta profettexterna själva, vilka oftast såväl till form som innehåll äro synnerligen svårtillgängliga för elever på detta stadium.»

Beträffande bibelkunskap på realskolans högstadium och gymnasiets lågstadium framhålles, att de historiska och religionshistoriska synpunkterna här måste få större betydelse än på lågstadiet.

»Särskilt i fråga om Gamla Testamentet är detta betydelsefullt. Läroboken liksom undervisningen måste konsekvent orienteras efter den historiska bibelforskningens synpunkter. Hänsyn till en fundamentalistisk bibelsyn får här ej ställa sig hindrande i vägen. Taktfullhet också gentemot en sådan är givetvis av nöden, men den får ej leda till att fakta utsuddas eller undanskymmas eller till att brännbara frågor kringgås. Endast genom en fullt objektiv, historisk framställning kan man ge konkret och levande föreställning om den gammaltestamentliga religionens historia, olika utvecklingsstadier och särart samt dess förhållande till Nya Testamentet.

I fråga om Nya Testamentet måste framställningen inledas med en grundlig genomgång av frågan om de olika bibelböckernas tillkomst. Speciell uppmärksamhet bör ägnas frågan om evangeliernas uppkomst och historiska värde. Därvid bör större hänsyn tagas till de senaste 25 årens forskning angående evangelietraditionens prelaterära stadium än hittills vanligen skett. — —

Fördomsfri historisk realism och nära anknytning till Jesu egna ord i evangelierna torde vara den väg, varpå problemet om det historiska och det aktuella kan lösas.»

K y r k o h i s t o r i a.

Beträffande kyrkohistorien på realskolestadiet anför *Kristendomslärarnas förening*:

»Konkreta skildringar av kyrkohistoriska personligheter böra som hittills utgöra huvudmassan av det kyrkohistoriska stoffet på detta stadium. Men sammanhanget i historien får ej tappas bort. Biografierna över religiösa personligheter få ej bli för subtila. Urvalet av stoff måste göras med största hänsyn till elevernas mognadsstadium. Det oförstådda uppfattas på detta stadium ej blott som obegripligt utan ofta som löjligt. All sentimentalitet i framställningen måste undvikas.»

Rörande undervisningen på gymnasiet i detta ämne påyrkas en genomgripande förnyelse, varav följer, att helt nya läroböcker bli erforderliga.

»De nu allmänt begagnade läroböckerna äro enligt en bland ämneslärarna spridd uppfattning mycket otillfredsställande. Disposition och periodindelning få ej stycka sönder framställningen, så att sammanhanget skymms bort. En hel del stoff i fråga om fornkyrkan och medeltiden torde kunna utrensas. Däremot bör urkristendomens historia få en utförligare behandling än i hittills gängse läroböcker. Större vikt än hittills bör läggas vid 1800-talets och 1900-talets kyrkohistoria, varvid den allmänna kulturutvecklingen och dess inflytande på den religiösa situationen ägnas särskild uppmärksamhet. Den anglosachsiska världens kyrkosamfund, särskilt läget i nutiden, bör bättre beaktas.»

Den kristna tros- och sedeläran.

Beträffande den kristna tros- och sedeläran anföres ingen skarpare kritik mot existerande läroböcker. En sammanfattning av önskemålen återfinnes i yttrande från *Sveriges kristliga bildningsförbund*:

»I fråga om den kristna tros- och sedeläran böra läroböckerna lämna en sådan framställning av de centrala kristna grundbegreppen, att eleverna erhålla en samlad och klar uppfattning av kristendomens väsen. Härvid är det angeläget undvika den abstrakta livlösheten och i möjligaste mån anknyta till konkreta exempel för att därigenom vinna en åskådlig och livfull gestaltning.»

Missionshistoria.

I fråga om missionshistoria framhåller *kristliga bildningsförbundet*, att läroböckerna böra ge en bild av de unga missionskyrkorna och kristendomens roll i de färgade folken i nutiden och icke få, som nu ofta sker, begränsas till de stora missionärgestalterna.

Modersmålet.

Önskemål ha här huvudsakligen framförts för folkskolestadiets vidkommande.

I fråga om *läseböckerna* anför *Medelpads förbundskrets* inom folkskolläraryrket förbundet, att en särskild läsebok behöves utarbetas för tredje skolåret för att i möjligaste mån överbrygga den skillnad som nu råder mellan folk- och småskolans arbetssätt.

Beträffande *rättskrivningslärorna* påyrkas vissa förändringar. *Stockholms stads förbundskrets* inom folkskolläraryrket anför:

»I rättskrivningslärorna bör språkets vanligaste ord och de ord som brukar visa största frekvensen i barnens skrivingar främst behandlas. Därav följer att det dubbeltecknade medljudet bör få större utrymme och mera framträdande plats än det nu har. Då barnen huvudsakligen lär sig stava genom övning, kan rättskrivningsreglerna till stor del slopas. Ett modernare språk i skrivövningarna är också ett önskemål.»

Från Uppsala län påyrkas, att texterna i läroböcker i skrivning och språklära skola göras mera intresseväckande, än vad som nu vanligen är fallet.

Beträffande språkläran anföres från Stockholm:

»När det gäller språkbyggnadsövningarna vore det önskvärt med en sådan ändring av undervisningsplanen att den egentliga språkläran uppskjuts till ett stadium, då eleverna nått en mognad som gör det möjligt för dem att lättare tillgodogöra sig den. I övningsböckerna bör ordklasser och satsdelar hållas strängt isär, då dessa för barnen så abstrakta begrepp annars lätt sammanblandas.»

Gentemot den nuvarande undervisningen i språklära anser *Gunnar Alvin* i folkskolläraryrket förbundet, att språklära som självständigt ämne bör avlägsnas från kursplanen. Vad barnen behöva känna till av språkets lagar och regler bör kunna meddelas i samband med uppsats- och rättskrivning.

Kullens lärarklubb anför:

»Vid inlärandet av satsdelar bör stycken med korta meningar på den aktuella satsdelen göras flera än vad fallet är i de gängse läroböckerna. Vad som nu saknas för de högre klasserna är några sidor med korta meningar med olika satsdelar. Det är avgjort bättre med ett antal satsdelar fördelade på ett flertal korta meningar än att tränga dem samman i komplicerade och tunga meningar.»

Från Dalarna efterlyses för skolformer av lägre typ (B2 och lägre) särskilda handledningningar eller arbetsböcker i uppsatsskrivning, så att boken kan hjälpa barnen till rättä utan lärarens ständiga handledning.

Ett speciellt problem uppmärksammas av *Tornedalens förbundskrets*, som påpekar behovet av särskilda läroböcker i svenska språket för finsktalande lärjungar samt föreslår, att några lämpliga läroböcker i modersmålet (svenska) *bearbetas* för användning i de finsktalande skoldistrikten. Finskan saknar många av de svenska språkljuden, varför nämnda läroböcker borde förses med talrika övningar i svensk ljudlära och med jämförelser med de finska språkljud, för vilka svenska motsvarigheter finnas.

Det framhålles även, att en handledning i svenska språkets metodik för lärare i de finsktalande skoldistrikten kan anses ofrånkomlig, allra helst som läraromsättningen i dessa distrikt är synnerligen livlig.

Historia.

Ett i uttalandena från folkskollärarna och andra håll ofta återkommande önskemål är, att man i läroböckerna skall lämna större utrymme åt kulturhistoria, än som hittills varit fallet, och att krigen behandlas mera kortfattat. Häri instämmer *Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet*, som erinrar om att i den allmänna diskussionen liksom vid arbetet i föreningarna Nordens läroboksnämnder flagranta brister i nu använda läroböcker ha påtalats. Förbundet anför:

»En minimifordran är att ur dessa böcker bortrensas uttryck för chauvinism, värdeomdömen, som strida mot demokratisk grundsyn samt sårande omdömen och ovederhäftiga generaliseringar om andra folk. Beträffande historieböckerna måste man därjämte kräva en radikal bearbetning, så att de nuvarande otillfredsställande proportionerna mellan fredlig utveckling och krigshistoria ändras. — Läroboken bör icke erbjuda underlag för glorifiering av krigiska bragder.»

Även *Syndikalistiska ungdomsförbundet* betonar, att i en modern historieundervisning tyngdpunkten måste läggas på de fredliga bragderna och kulturens landvinningar.

»Kungarna och krigen måste trängas i bakgrunden, vad som skiljer och splittrar folken från-skiljas, och som motsats härtill framhållas vad som enar och förbinder dem. Den gamla sedvanliga indelningen av lärobokens kapitel efter kungarnas regeringstid är ohjälpligt föråldrad. — Arbetar-rörelsen och socialismen måste också lämnas ett större utrymme i historieundervisningen.»

Liknande synpunkter framkomma ofta hos lärarna. Ett representativt uttalande från Kronobergs län anføres:

»Vi behöver mera än hittills söka lära ungdomen att det är just den fredliga utvecklingen som för mänskligheten framåt och att krig inte är något hjälteverk som bör glorifieras. De unga ska läras att vi alla behöver varandra oberoende av ras och nationalitet i gemensamt arbete för mänsk-lighetens bästa.»

Samma åsikter möta hos *Målsmännens riksförbund*, som vill reducera krigsskildringarna.

Stockholms stads förbundskrets inom folkskolläraryförbundet framhåller, att den allmänna kulturens och vetenskapens historia böra beredas större utrymme än hittills varit brukligt i folkskolans historieläroböcker och särskilt bör den sociala och ekonomiska utvecklingen belysas på ett helt annat sätt än hittills skett:

»Ska emellertid en dylik framställning gripa barnens uppmärksamhet och fånga deras intresse, så får den icke bestå i allmänna resonemang såsom hittills allt för ofta varit händelsen utan framställningen måste också på dessa historiens områden ha dramatisk flykt och spänning. Så ska för att anföra ett exempel på vad som åsyftas, berättelsen om Polhem icke bestå av en förkortad version av en för vuxna skriven biografi, utan den bör ge spännande interiörer ur hans liv, belysta med roliga teckningar, och med fotografier av hans uppfinningar och byggnadsverk.»

Västmanlands läns förbundskrets kommer med förslag till kapitelindelning för historieläroboken, och vill i slutet av historieboken ha kapitel om

»Jordbrukets utveckling genom tiderna, Husgeråd och redskap genom tiderna, Bostadens historia, Bostadsbelysningens historia, Födans historia, Låkekonstens historia, Naturkrafterna i människans tjänst, Transportmedlens historia, Levnadsstandarden under olika tider, Nöjeslivet under olika tider, Brott och straff genom tiderna», etc.

Denna uppläggnings återfinnes för övrigt ofta i engelskspråkiga läroböcker, av vilka *Göteborgskretsen* inom folkskolläraryförbundet rekommenderar som i vissa avseenden föredömliga: *The March of History*, *Little Folks through the Ages* och *The March of History, The Middle Ages to the end of the 17th Century*.

Bland övriga synpunkter, som framföres i detta sammanhang, må följande anföras från *Tunabygdens lärarklubb*:

»När det gäller stora historiska skeenden, bör dessa ges som problem, som förgrundsgestalterna brottas med, konkret och dramatiskt. — Kronologi och översikter presenteras lämpligen i illustrerade schemata eller bildserier. — Historieboken skall — särskilt i vissa avsnitt — mera vara en bilderbok med text än en textbok med inströdda bilder. Detta gäller särskilt lågstadiet.

Arbetsuppgifterna bör vare sig de är inarbetade i läroboken eller förekomma i särskilda häften vara ägnade att klargöra och i minnet inarbeta vissa historiska detaljer och sammanhang och i nya och intresseväckande sammanhang ge en ofta återkommande repetition.»

Medborgarkunskap.

Beträffande de gängse läroböckerna i medborgarkunskap anför *Tornedalens förbundskrets* inom folkskolläraryförbundet, att de äro alltför skelettartade och därför tråkiga. Läroboken i detta ämne bör, enligt *Tunabygdens lärarklubb*, innehålla moment, som fostra den unge till en god medborgare. Den skall lättfattligt och med hjälp av instruktiva illustrationer redogöra för våra förmåner, rättigheter och plikter. Framställningen av kommunalkunskapen bör göras under parollen »Lär känna din hemkommun». Arbetsuppgifterna böra vara väl avvägda.

Geografi.

I allmänhet konstateras, att det i ämnet geografi finns relativt goda läroböcker och att detta ämne bättre än något annat torde lämpa sig för arbetsskolemetodik.

Tunabygdens lärarklubb framför intressanta synpunkter på geografiläroböckerna för folkskolan:

»Inget ämne inbjuder till individualiserad undervisning så som geografi. Därför bör läroboken vara skriven med hänsyn härtill. Den bör innehålla fylligare skildringar av typområden, när de första gången förekommer i undervisningen. Egyptens, Iraks, Amerikas och kanske även några andra länders geografi kan knappast behandlas annat än i samband med dess historia. Den del av allmänna historien, som skildrar dessa länders historia, bör inrymmas i geografiboken. En läroboksförfattare kan lättare samordna historien med geografien än varje enskild lärare, om denne skall ha två läroböcker, och minnesforskningen har påvisat att det är förmånligare för minnet, om barnen får koncentrera sig på en bok. Främmande länders växter och djur bör skildras i geografiboken.»

Såsom i vissa avseenden föredömliga rekommenderar *Göteborgskretsen* av folkskolläraryförbundet följande engelska läroböcker i geografi: I. Lands & Life, People and children of wonderful lands; III. Lands & Life, Our own lands. The British Isles.

Kartor.

Av de inkomna utlåtandena att döma är kritiken mot gängse kartböcker avsevärt starkare än mot geografiläroböckerna, i varje fall på folkskolestadiet. Av *Stockholms läns förbundskrets* framhålles, att en god kartbok är av utomordentlig vikt för geografiundervisningen:

»Färgerna bör vara rena och klara, och kartan får ej vara överhopad med namn och därigenom svårläst. Man frågar sig emellertid, om inte tiden nu är mogen för något nytt och bättre på detta område. Undervisningsplanen säger, att geografiundervisningen bör syfta till att 'låta de fysiskt-geografiska och de kulturgeografiska företeelserna framstå i sitt sammanhang och inbödes beroende'. Vad kan ett barn utläsa härom ur en kartbok av gängse typ? Ingenting. — Felet är att undervisningen i geografi bygger på en karta av traditionell typ, höjdkartan. I stället borde den grundläggande undervisningen bygga på en naturgeografisk karta, där alltså olika naturtyper markeras av skilda färger. Då 'händer' det verkligen något, när kartan byter färg. Hur mycket mer kan inte utläsas av en sådan karta. Idealet vore en kartbok, där höjdkartan och den naturgeografiska kartan för samma land fanns sida vid sida.»

Från Södermanlands län framföres, att överensstämmelse bör råda mellan väggkartorna och barnens kartböcker. Likaså bör överensstämmelse naturligtvis finnas, framhålles det, mellan kartor över olika områden, så att inte en viss färg på en del kartor betecknar bebyggelseområden och på andra höjd över havet.

Furuskogs kartor omnämnas av *Solna lärarklubb* som ett steg i rätt riktning. Man anser det mellertid önskvärt för kartans läsbarhet med en perspektivisk karta, alltså landet tänkt sett *snett* uppifrån i stället för lodrätt.

Folkskolinspektören i Jämtlands norra inspektionsområde önskar förenklade kartbilder för tredje och fjärde årskurserna i folkskolan, då barnen i dessa klasser ha svårt att orientera sig på kartor av vanlig typ.

Hembygdskunskap.

Beträffande böckerna i ämnet hembygdskunskap anför *Solna lärarklubb*:

»För de delar av hembygdundervisningen som är gemensamma för alla delar av vårt land är en lärobok önskvärd. Arbetsövningarnas färläggningsovningar kan knappast ersätta en lärobok. En lärobok i hembygdskunskap bör omfatta t. ex.

- a) En någorlunda utförlig framställning om istiden och hur landisen bidragit att utforma naturen omkring oss.
- b) Isens avsmältningsskede och i samband därmed växternas, djurens och människans invandring.
- c) Människornas liv i vårt land under stenåldern.
- d) Landhöjningen och i samband därmed de geografiska grundbegreppen.»

Främmande språk.

Klassiska språk.

Härom har *Svenska klassikerförbundet* yttrat sig. Rörande *grammatiken* i latin och grekiska framhålles, att dess ändamål att tjäna översättningen från latin och grekiska till svenska under alla förhållanden måste konsekvent fasthållas. Bland moment, som borde behandlas utförligare än hittills varit fallet, nämnes: uppgifter om motsvarande företeelser i svenska och i andra i skolan lästa levande språk ävensom uttalets historia.

I fråga om *lexika* framhålles, att de borde vara avsevärt mer fullständiga än nu och uppta dels uppgifter om den period, under vilken varje särskild ord betydelse var vanlig, dels ock ett frikostigt tilltaget etymologiskt material. I högsta grad välbehöfligt är ett modernt grekisk-svenskt lexikon. Likaså uppges en ny handbok i realia vara synnerligen behöflig.

Moderna språk.

Riksförbundet för lärarna i moderna språk framför synpunkter på *nybörjarböckerna*:

»Nybörjarböckernas innehåll bör hämtas ur det dagliga livets förhållanden i skola och hem, under arbete och fritid, samt på ett enkelt och okonstlat sätt behandla förhållandena i det främmande landet, omväxlande med korta, roliga berättelser och dialoger, ägnade att verkligen roa eleverna. Några väsentliga anmärkningar torde i detta avseende knappast kunna riktas mot de numera allmänt brukade nybörjarböckerna i engelska och franska, medan däremot de tyska äro behäftade med brister. De berättande partierna böra ha en livlig och medryckande handling, så att de lämpa sig för återberättande. Ett önskemål, som förtjänar att beaktas i större utsträckning än hittills är, att nybörjarböckerna böra innehålla ett ganska rikligt urval av sångtexter med pigga, lätta melodier i icke alltför hög sättning.

Mot åtskilliga av de gängse nybörjarböckerna, särskilt i tyska och franska, kan riktas den anmärkningen, att det grammatiska stoffet införes i alltför snabbt tempo, vilket emellertid i viss mån är betingat av de nu gällande kursplanerna.»

Målmännens riksförbund återger efter *Vigbyholmsskolans vänner* vissa andra synpunkter på nybörjarböckerna i främmande språk:

»Ingen av oss bekant svensk lärobok i språk har använt sig av den i utlandet sedan länge erkända regeln att låta ordförrådet efter frekvensvärdet gradvis växa, med ständiga upprepningar av nytillkomna ord, för att därigenom vinna en förtrolighet med språket, som ensamt skapar en god språkkänsla. En kort blick på ordlistorna till våra nybörjarböcker torde övertyga om detta. Barn, som för varje nytt läsestycke skola inlära minst ett tjugotal nya ord, måste till slut känna sig som i en snårskog, och språkundervisningens främsta effekt har för vårt folk blivit en stark osäkerhetskänsla inför ett överväldigande minnesområde — medan all praktisk erfarenhet visar hän på att det finns ett centralt ordförråd i varje språk — som om det är erfarenhetsmässigt tillägnat i konversation, läsning och icke minst 'hörning' genom radio och film bildar den förnämsta grunden för både personlig och litterär kontakt med berörda språkområden. Man kan säga, att pressen från såväl grammatiken som ordlistan skymmer vad som är väsentligt i språktillägnet: förtroligheten med språket.»

Beträffande *textböckerna på mellanstadiet* påpekas av *Riksförbundet för lärarna i moderna språk*, att ett stort antal lärare föredrager originalböcker på det främmande språket avsedda för barn och ungdom:

»Dessa böcker med sin trevliga utstyrrel och sitt för ungdomen tilltalande innehåll stimulerar till läsning av andra originalböcker, vilket däremot ej kan sägas vara fallet med många av de på svenska förlag utgivna, ibland ganska tråkiga textböckerna.»

I fråga om *textböckerna på det högre mellanstadiet* framhålles särskilt nödvändigheten av att välja texter, som ej uteslutande intressera endast pojkar eller endast flickor.

Mot kommentarerna till textböckerna anmärkes, att de särskilt på högstadiet ofta synas vara alltför utförliga, mera avsedda för läraren än för eleverna. Kommentarerne böra vara kortfattade och pregnanta, framhålles det, samt inskränka sig till det för förståendet av texten nödvändiga. På gymnasiestadiet böra de vara avfattade på det främmande språket.

Beträffande *grammatiken* anför riksförbundet bland annat följande:

»*Grammatiken* bör vara så enkel och praktisk som möjligt. Den bör ej avse att ge en vetenskapligt uttömmande framställning av språkets uttrycksmedel, utan den bör vara en praktisk hjälpredda att bringa klarhet i begrepp och tankegång. Den bör ge en kortfattad och klar fram-

ställning av det väsentliga av formläran samt redogöra för de viktigaste skillnaderna mellan svenskans och det främmande språkets syntax. Många goda exempel på de viktigaste språkliga företeelserna bör ges, böjningsmönstren förenklas och göras översiktligare, föråldrade konstruktioner slopas. — —

Den förändrade ställning, som tyskan kommit att erhålla därigenom att engelskan blivit icke blott första språk utan även huvudspråk, nödvändiggör en genomgripande förändring av der tyska grammatiken. Utgallringen av oväsentligt stoff måste här genomföras med hård hand samtidigt som en långt gående koncentration måste präglä framställningen.»

Räkning.

Beträffande räkning på folkskolestadiet anför *Uppsala läns förbundskrets* inom folkskolläraryförbundet:

»Beträffande ämnet räkning vore det synnerligen önskvärt, om fastställandet av kursplanen och utarbetandet av den därav beroende läroboken föregingos av en på psykologisk-pedagogisk forskning grundad bestämning av vilket lärostoff, som är lämpligt eller möjligt att inlära på skolans olika stadier. Så t. ex. kan ifrågasättas, huruvida multiplikationstabellen bör föreläggas till inlärande i småskolan, eller om geometriska uppgifter, allmänna bråk samt mera komplicerade sortförvandlingar bör förekomma på ett så pass tidigt åldersstadium, som de nuvarande läroböckerna förutsätter.»

På läroboken i räkning framställes det kravet, att den skall vara åskådlig och följaktligen erbjuda konkreta uppgifter. I detta hänseende anses läroböckerna för skolans begynnelseklasser ha kommit längst. Läroböckerna i räkning för klasserna III, IV och V borde omarbetas med de nämnda böckerna som mönster, framhåller *Stockholms stads förbundskrets* av folkskolläraryförbundet. Det påpekas också, att ännu i femte klassen betyda goda bilder i boken ett avsevärt plus i fråga om att väcka intresse och iver inför uppgiften.

Om de nuvarande böckerna i räkning anmärkes, att s. k. blandade exempel förekomma i alltför ringa utsträckning. I stället förekomma långa kapitler med ett enda räknesätt, vilket inbjuder till tankelättja hos eleven. De blandade exemplen få inte, anföres av *Göteborgskretsen*, såsom nu ofta är fallet, samlas i en avdelning i slutet av läroboken, utan de böra fördelas i läroboken, så att de olika räknesätten hållas aktuella.

Samma organisation betonar, att räkneexemplen ej få vara verklighetsfrämmande och att de skola ta tillbörlig hänsyn till barnens tanke- och föreställningsvärld:

»Serier av exempel från samma ämnessfär med instruktiva illustrationer borde förekomma i större utsträckning i läroböckerna än vad för närvarande är fallet. Som exempel på sådana områden kan nämnas hemmet, speceriaffären, torget, idrottsplatsen, posten.»

Överhuvudtaget betonas vikten av att räkneuppgifterna tagas från det praktiska livet. Från *Stockholms stads förbundskrets* anföres:

»Härvid erbjuder sig många möjligheter till omväxling, och man behöver inte ensidigt hålla sig till handeln och arbetslivet. Sparverksamhet, livförsäkringsverksamhet, fackföreningsrörelse, nykterhetsrörelse m. m., erbjuder en mångfald exempel på räkneoperationer, som med fördel kan införas i räknebokens exempelsamlingar. På detta sätt stöder räkneundervisningen även andra ämnen, såsom historia, medborgarkunskap, naturkunnighet etc.»

Särskilt mot räkneläroböckerna för folkskolans högre avdelning — sjunde och högre klasser — anmärkes, att i dem för närvarande ingår ett alldeles för stort antal exempel, vilka sakna anknytning till det praktiska livets fordringar.

Från Älvsborgs län ifrågasätter man, huruvida ekvationer effektivt kunna inläras i folkskolan på den jämförelsevis korta tid, som står till buds. Man anser, att det bör övervägas, om inte ekvationsläran helt skall uteslutas.

Tunabygdens lärarklubb hävdar, att räknemetodiken bör vara mer enhetlig:

»Reda bör bringas i räknemetodiken och i räknesättens beteckning så att viss likhet kommer att råda över hela landet. Som det nu är, finns en hel djungel av knep och metoder.»

Från en förbundsrets av folkskolläraryförbundet i Östergötland anföres:

»För att vara lärobok och inte bara exempelsamling bör räkneboken på sådant sätt att barnens matematiska tänkande och förmåga att på egen hand lösa matematiska uppgifter uppövas, klarlägga nya kursavsnitt. Korta anvisningar eller lösta typexempel, som nu vanligen förekommer, skadar mången gång mer än de nyttar, då de gärna inleder till tankedödande formelräkning.»

Liknande synpunkter anföres av *Målsmännen riksförbund* m. fl.

I åtskilliga yttranden framföres önskemål om att läroboken i räkning utöver grundkursen skall innehålla en tilläggskurs för de mera begåvade eleverna. Denna kurs bör innehålla exempel av något större svårighetsgrad och i böckerna utmärkas på lämpligt sätt.

Geometri.

Beträffande läroböcker i geometri på folkskolestadiet framhålles av *Stockholms stads krets* av folkskolläraryförbundet, att böckerna böra uppta ett stort antal konkreta och för barnen närliggande exempel. Barnen böra så mycket som möjligt få öva sig med mätningar. Endast på så sätt kan, enligt uttalandet, geometrin i folkskolan göras verkligt åskådlig och instruktiv.

Naturkunnighet.

Beträffande läroböckerna i naturkunnighet framföres åtskilliga önskemål, bland annat rörande omfattningen av olika kursmoment. Från Stockholms län kan anföres:

»Innehållet i läroböckerna i naturkunnighet bör begränsas. Särskilt är optiken, mekaniken och elektricitetsläran ofta omständligt behandlade med för mycket teoretiserande, vilket gör att barnen finner ämnet svårbegripligt och tråkigt.»

I samma fråga yttrar *Skuruportens lärarklubb*:

»Kursen i fysik och kemi är i de flesta läroböcker för stor och kan avsevärt förkortas. Lärobokens framställning koncentreras på de företeelser, som har störst betydelse för det praktiska livet. Svårfattligt lärostoff, som inte lämpar sig för det egentliga folkskolestadiet, bör uteslutas. Försöken anordnas så att de kan utföras även i skolor med mindre rikhaltig undervisningsmateriel.»

Om den biologiska delen av ämnet framhåller *Tunabygdens lärarklubb*:

»Den biologiska delen av naturläran bör mer än hittills vädja till barnens erfarenheter och iakttagelseförmåga och innehålla anvisningar, hur de på egen hand och under lärarens ledning ska kunna ta reda på en del enkla fakta rörande växternas liv, typväxter och vanliga djur. De yttre beskrivningarna kan i många fall göras av barnen och behöver ej uppta utrymme i läroboken. Denna bör i stället innehålla förklaringarna. Skildringen av främmande länders växter och djur överföres till läroboken i geografi.»

Göteborgskretsen m. fl. framhåller behovet av instruktiva färgplanscher i läroboken. Illustrationerna till kursen i fysik böra inte, som för närvarande ofta är fallet, schablonmässigt överföras från gymnasiets läroböcker utan utarbetas med särskilt hänsynstagande till det lägre skolstadiet, där större och mera klarläggande bilder erfordras. Samma krets rekommenderar vissa engelska läroböcker såsom i vissa avseenden föredömliga:

First step in science, av Herbert Mc Kay

Book 1. Rain in the garden.

2. Sound and noise.

3. Candles and lamps.

4. The air and the wind.

5. Looking glasses.

6. The Sun and the Moon.

Fysik och kemi.

Föreningen för matematisk-naturvetenskaplig undervisning påpekar, att med den lättbegripliga benägenhet, de flesta lärare ha att följa den till bruk antagna läroboken och att anse kunskap om det däri meddelade lärostoffet i sin helhet nödvändig, har läroboken mången gång blivit i alltför hög grad normgivande för kursomfattningen. Föreningen förordar av denna anledning, att de i fysik och kemi använda läroböckerna uppdelas i en läroboksdel, omfattande det väsentliga och viktigaste, vilket bör kunna fordras av eleverna i kunskapsväg, och en kompletterande läseboksdel. Den senare delens inhämtande bör icke vara obligatoriskt. Den bör kunna ge en fullständigare inblick i ämnet — framförallt för mera intresserade elever. Det påpekas, att företagna försök med läroböcker av detta slag måste anses ha slagit väl ut.

3. Läroböckernas språk.

Med större eller mindre skärpa framhålles såsom ett allmänt och självklart krav från såväl lärar- och målsman- som folkbildningsorganisationer och folkskolinspektörer, att språket i läroböckerna bör anpassas efter fattningsförmågan hos de lärjungar, för vilka böckerna äro avsedda. I det övervägande antalet yttranden konstateras, att ett stort antal läroböcker för folkskole- och realskolestadiet äro otillfredsställande i detta avseende. Språket i läroböckerna ligger, enligt den bland annat inom *folkskolläraryförbundet* framförda kritiken, på ett alltför högt plan:

»Ordvalet är inte tillfredsställande, och satsbyggnaden är i allmänhet för invecklad. Det förekommer alltför många ord, som eleverna inte förstår innebörden av utan särskild förklaring. Även om läraren förklarar sådana ords betydelse, är det ofta omöjligt för barnen att hålla alla 'översättningar' i minnet.»

I fråga om läroböckerna för *småskolestadiet* framhålles av *småskolläraryförbundet*, att språket i nybörjarböckerna mer än vad som nu är fallet måste anpassas efter barnens utvecklingsstadium:

»Den bok som barnen skall lära sig läsa efter bör i början ha enkla ord, som barnen känner igen och förstår utan svårighet. Särskilt betydelsefullt anses det vara att läsläran uppbyggs med hänsyn till ljudens fonetiska svårighetsgrad och till nybörjarnas begränsade ordförråd. Man rekommenderar, att de erfarenheter, som vunnits av experter på talfel och läs- och skrivsvårigheter hos barn inhämtas och beaktas. Svåra och obekanta ord frestar till gissning och verkar hämmande på läsfärdigheten. Naturligtvis skall ordförrådet utökas genom läseboken men detta måste ske systematiskt och med tillräcklig övning för varje moment. Abstrakta ord och symboler bör undvikas liksom långa meningar och invecklade satsbyggnader. I de fortsatta läsövningarna bör språket vara lätt och roande samt närma sig talspråket samtidigt som det bör vara god svenska. Också övningsböcker i räkning och skrivning bör ha enklare text, så att barnen själva kan läsa uppgifterna och förstå meningen med dem.»

Rörande särskilt läro- och läseböcker för *folkskolans tredje och fjärde klasser* påpekas av *småskolläraryförbundet* följande:

»Ett allmänt önskemål är vidare att allt göres för att steget mellan småskolans läroböcker och närmast högre skolstadium inte förblir så stort som nu är fallet. Långsam stegring i svårighetsgrad måste krävas. Läro- och läseböcker för tredje och fjärde klassen har nu ofta ett språk, som närmast passar vuxna. Flagranta exempel härpå anses särskilt läroböckerna i kristendom och språklära vara.»

Liknande synpunkter återfinnas bland annat i yttrandena från *Städernas folkskolinspektörsförbund*, *folkskolläraryförbundet* och *överläraryförbundet*, vilken senare sammanslutning framhåller, att lektionerna i tredje och fjärde klasserna inte sällan nära nog få formen av översättning från ett främmande språk.

I yttranden såväl från lärarsammanslutningar, folkskolinspektörer som från folkbildningsorganisationer och Målsmännens riksförbund framhålles, att intet ämne uppvisar större brister i fråga om språkets anpassning efter elevernas förutsättningar än ämnet *kristendoms-kunskap*. Detta gäller läroböcker både för folkskole- och realskolestadierna.

Stockholms stads förbundskrets av folkskolläraryförbundet påpekar, att i ämnet kristendom lägger undervisningsplanens bestämmelse om att bibelns eget språk skall användas vid undervisningen hinder i vägen att åstadkomma en lärobok med naturligt språk. Här bör denna bestämmelse ändras, om inte en bibelöversättning med modernt språk kan åstadkommas. Det krångliga språket verkar inte högtidligt utan bara besvärligt för barnen.

Jönköping—Huskvarnatraktens lärarklubb inom samma förbund framhåller likaledes, att språksvårigheterna inte minst gälla läroböckerna i kristendom:

»Bibelns symboler och framställningssätt bereder stora svårigheter vid inlärandet av en läxa. Långa direkta anföringar, som berättelserna vimlar av, är omöjliga för en stor del av barnen att återberätta utan att förvanska innehållet. Sjätte klassens kurs torde vara särskilt besvärlig med sina långa citat ur profeternas skrifter. Utan tvivel skulle man utan att avlägsna sig från bibelns sanningar kunna omarbeta kristendomsböckernas berättelser i en mera för barn lämpad form. Kaj Munk i 'Jesu liknelser', Ester Salminen i 'Den underbara trädgården' m. fl. andra ha gjort lyckade försök i antydd riktning. — Bland de läroböcker, där slentrianen ohämmat fått fortsätta i gamla hjulspår, kunna kristendomsböckerna med fullt fog placeras i förgrunden.»

Rörande språket i läroverkens kristendomsböcker framför *Kristendomslärarnas förening*:

»Satsbildningen bör vara klar och kortfattad. Framställningen bör präglas av saklighet. Fromma talesätt och uppbyggliga vändningar måste helt utmönstras lika väl som sentimentalt färgade uttryck. Den religiösa pekpinnen bör ligga oanvänd. Teologisk vokabulär bör i möjligaste mån undvikas. Å andra sidan får språket ej förenklas så långt, att eleverna bli främmande för religiösa termer, som ingå i det religiösa språkbruket. Men sådana termer måste användas så, att deras innebörd i möjligaste mån framgår av sammanhanget och i annat fall särskilt förklaras.»

Av övriga läroämnen, i vilka läroböckernas språk gör innehållet ointressant och svår-tillgängligt, nämnas i yttrandena från Städernas folkskolinspektörsförbund, Målsmännens riksförbund, folkskolläraryförbundet, småskollärarynneförbundet och olika statliga folkskolinspektörer särskilt ämnena modersmålet, historia, medborgarkunskap, geografi, naturkunnighet och biologi.

I fråga om språket i *läseböckerna för folkskolan* anför *Göteborgskretsen* av folkskolläraryförbundet följande:

»Läseböckerna måste först och främst använda ett språk som motsvarar barnets utvecklingsstadium. Språket ska därför vara enkelt i ordval och satsbildning, konkret och målade samt äga förmåga att göra barnet aktivt deltagande i vad som berättas. De för närvarande mest använda läseböckerna vid Sveriges folkskolor ingår i serien »Folkskolans läsebok». Denna serie besitter vissa förtjänster, dels i det avseendet att den merendels väl ansluter sig till kursplanens innehåll, dels beträffande typografi och illustrering. Som allmän kritik mot serien ifråga måste starkt framhållas att den språkliga framställningen ligger på ett för dessa åldersstadier aldeles för högt plan. Sålunda är språket mångenstädes fyllt av för barnen främmande och svårfattliga ord, abstraktioner och allmänna teoretiska resonemang, vilket allt gör att barnen själva har mycket svårt att finna sammanhang i framställningen. Nya ord och begrepp ska naturligtvis inflyta i framställningen, men en anhopning som i denna serie ofta förekommer gör att läraren alltför ofta måste ingripa med förklaringar. Härav minskas barnens intresse för innehållet. Stora svårigheter uppkommer även härigenom att öva barnens förmåga till tyst läsning. Ett flertal läsestycken är mycket njutbara för vuxna människor men inte för dem för vilka de är avsedda. En genomgripande omarbetning av serien, framför allt i språkligt avseende, är därför nödvändig.»

I ett flertal yttranden framföras önskemål om att de läroböcker, som användas under en följd av år, skola i de delar som inläras på ett lägre stadium avfattas på ett enklare och mera lättfattligt språk än i de delar, som äro avsedda för ett högre stadium.

Följande allmänna krav på språket i läroböckerna uppställas av *folkskolläraryförbundet*:

»Språket bör successivt och utan skarpa övergångar samt om möjligt systematiskt utvecklas från de första skolårens enkla, åskådliga språk till att få alltmer likhet med de vuxnas. I texten ska ord och begrepp som eleverna inte tidigare lärt kunna infogas i ett för barnen naturligt sammanhang och utan anhopning. Språket bör vara enkelt i fråga om ordval och satsbildning. I allmänhet bör korta meningar användas, särskilt i text som är avsedd för de lägre klasserna. Verbets moderna flertalsformer bör alltid användas för att bidra till att göra språket naturligare och lättare för barnen. Språket bör vara levande och målande, så att det hjälper barnen att väcka och bibehålla intresset för det lästa. Det bör utgöra en god förebild för barnens egen muntliga och skriftliga behandling av sitt modersmål. Sådana ord som försvunnit eller håller på att försvinna ur språket bör utmönstras. Det mest brukade ordet för ett begrepp bör användas. En lärobok bör klass för klass uppvisa ett språk som är anpassat för åldersstadiet. Ett normalt begåvat barn kan då på egen hand fatta det väsentliga i lärobokens framställning. På läroboksförfattaren måste ställas det kravet att han har förmåga att språkligt behandla stoffet, så att ord och uttrycks sätt passar för det åldersstadium det är avsett för.»

Liknande önskemål återfinnas i yttranden från andra representativa lärarorganisationer samt från ett flertal folkskolinspektörer. En folkskolinspektör framhåller, att i alla läro- och läseböcker bättre bör iakttagas, att nya ord intagas i långsam takt och ofta återkomma i texten, innan nästa nyhet möter. Den överväldigande majoriteten av folkskolans representanter förordar, att verbets singularformer genomgående komma till användning i läro- och läseböckerna.

För att underlätta en metodisk utökning av ordförrådet föreslås i några yttranden, att läroböckerna, framförallt i modersmålet men även i andra ämnen, förses med *alfabetiskt ordnade ordlistor*, där lärjungarna vid behov kunna hämta ej alltför knapphändiga förklaringar på för dem främmande ord och uttryck.

4. Läroböckernas yttre skick.

Allmänna synpunkter.

Vittgående önskemål rörande läroböckernas yttre skick uttalas i de inkomna enkätensvaren. Som representativt för vad man i allmänhet fordrar i detta avseende i fråga om folkskolans böcker kan anföras följande uttalande av *folkskollärarynneförbundet*:

»Det är nödvändigt, att läroböckernas hela utseende, tryckstil, illustrationer, sidindelning, papper och band är sådana, att barnen får en lustbetonad inställning till läroboken. Inga rimliga kostnader bör skys, då det gäller att göra folkskolans läroböcker tilldragande. I åtskilliga svenska hem utgör de huvudparten av bokbeståndet. De borde utgöra bryggan till bibliotekets skatter.»

För läroverkens del framhålles av *Läroverkslärarynneförbundet*, att det i fråga om läroböckernas yttre skick synes rimligt, att en alltför snäv prispolitik ej får lägga hinder i vägen för en önskvärd förbättring:

»Tryck och papper böra vara goda, radavståndet även i finstilspartier sådant, att läsningen blir lätt. Belysande illustrationer med god bildtext samt diagram och bildstatistik böra rikligt förekomma.

Satsen att goda och effektiva arbetsredskap spara tid och arbetskraft och göra arbetet mera lustbetonat, gäller även för skolans arbete.»

Från olika håll framhålles, att de amerikanska läroböckerna ofta äro föredömliga i fråga om sitt yttre skick.

Kritiken mot de gängse läroböckerna framföres med ofta stor skärpa. Här om anför *överlärarynneförbundet*:

»Folkskolans läroböcker göra i allmänhet ett mycket torftigt intryck. Detta gäller såväl band och papper som böckernas allmänna typografi och inte minst deras illustrationer. På detta område äro väsentliga förbättringar av nöden.»

Även inom *folkskolläraryrkesförbundet* är kritiken mot böckernas utstyrsel kraftig:

»Stilen är oftast för liten, särskilt vid övergången från småskola till folkskola, sidorna tättryckta, illustrationerna föråldrade, små och dåligt reproducerade, papperet dåligt, banden tråkiga och ej tillräckligt hållbara. Här behövs genomgripande förändringar.»

Göteborgskretsen av folkskolläraryrkesförbundet påpekar, att teknikens landvinningar kommit till uttryck på ett helt annat sätt i många av skolbibliotekens pojks- och flickböcker än i läroböckerna:

»Dessa biblioteksböcker har förmåga att stimulera och väcka barnens intresse men gör dem på samma gång kräsna, varför deras läroböcker kommer att förefalla dem torftiga, färglösa och ointressanta. Endast i ringa utsträckning har boktryckarkonstens hittills vunna framsteg utnyttjats vid framställningen av skolböckerna. Vad det gäller läroböckernas yttre skick och typografiska utformning torde ingenting mindre än en fullständig nydaning vara av nöden.»

Kostnadsfrågan.

Det framhålles tämligen allmänt, att de ökade kraven på läroböckernas yttre skick givetvis måste medföra ökade framställningskostnader. *Överläraryrkesförbundet* påpekar sålunda, att den strävan efter att få fram billiga läroböcker, som hittills i viss mån karakteriserat inte bara förlagens utan också det allmännas åtgärder i denna fråga, tydligen har stor skuld till de påtalade bristerna. Det betonas, att sparsamhetssynpunkten för framtiden inte får bli den avgörande:

»Utgifterna för läroböckerna äro ganska ringa i förhållande till övriga kostnader för skolväsendet. En relativt obetydlig kostnadsökning för att åstadkomma förbättrade läroböcker kan medföra en avsevärt större förbättring av skolväsendet än kanske någon annan anslagsökning på detta område.»

Ett liknande betraktelsesätt återfinnes i yttrande från *Historieläraryrkes förening*:

»Kostnadssynpunkten kan enligt styrelsens mening icke i fortsättningen få dominera läroböckerfrågans behandling på det sätt, som hittills skett. I en tid då man på alla andra områden strävar att med effektivare arbetsredskap spara arbetskraft och tid, måste det framstå som särskilt irrationellt att offra elevers och lärares tid, arbetskraft och arbetsglädje för att på läroböckerna spara belopp, som i jämförelse med hennens och det allmännas kostnader för ungdomens undervisning och uppfostran i det hela äro relativt litet betungande. En jämförelse med Danmark är lärorik. Både i allmän och nordisk historia begagnas där läroböcker, som i fråga om papperskvalitet och bildernas antal och beskaffenhet — men naturligtvis också i pris — stå på en helt annan nivå än våra ganska torftiga historieböcker med tunt papper, få och dåliga illustrationer.»

Typografi.

Som framgår av redan återgivna yttranden har läroböckernas typografi utsatts för ett flertal kritiska anmärkningar, och ett stort antal detaljerade önskemål har framförts. Bland dessa må särskilt framhållas följande.

Beträffande *stilsorterna* uttalas allmänt, att dessa böra vara större. Framförallt betonar man, att större stilsorter behövas för tredje och fjärde årsklasserna i folkskolan mera än för de följande. Samtidigt påpekas det, att petitstilar alltjämt dominera i folkskolan. En rad kretsar inom Sveriges allmänna folkskolläraryrkesförening påyrkar sålunda, att läroböckerna i folkskolan sättas med större stilsorter än de, som nu användas. I detta sammanhang anföres, att en viss växling av stilsorter bör ske för att därigenom framhäva särskilt viktiga delar av lärostoffet. Från lekmannahåll i Norrköping påpekas, att läroboken aldrig bör få tryckas på utslitna stilar, stereotyper eller andra fällningar¹.

¹ Bestyrelsen för Hem och skola i Norrköping på uppdrag av ABF.

Vikten av lämpligt *radavstånd* understrykes av ett flertal lärarorganisationer och folkskolinspektörer. Det gäller att underlätta läsningen särskilt på lågstadiet och åstadkomma en mindre kompakt boksida.

I fråga om *satsytan* uttala sig åtskilliga organisationer för ej alltför långa sammanhängande stycken. När det gäller marginalens utnyttjande, föreslås i några fall *kant-rubriker*.

Både stilsorter, radavstånd, radlängd samt satsytans och sidans storlek böra enligt förslag från flera håll göras till föremål för vetenskapliga undersökningar. Av *folkskol-läraryrkesförbundet* framföres sålunda önskemål om att psykologer och ögonläkare skola samarbeta och göra undersökningar för att finna det för olika åldersstadier mest lämpliga i fråga om stilsorter, radavstånd och radlängd.

I vissa yttranden påyrkas, att i varje lärobok intages ett *alfabetiskt register*. Man påpekar härvid, hur ett dylikt register underlättar undervisningen i bokkunskap. Även väl uppställda *innehållsförteckningar* förordas.

Beträffande *nybörjarnas första läseböcker* uttalar *småskolläraryrkesförbundet*, att dessa gärna hos oss liksom i utlandet böra vara en brygga mellan bilderbok och lärobok. Korta textrader och stort radavstånd samt stora rediga bokstavstyper böra användas. Bokstävernas karakteristika böra framhävas, så att inte snarlika bokstäver t. ex. stort I och litet l förväxlas. I detta sammanhang uttrycka nästan alla kretsar inom förbundet önskemål om korta meningar — helst inte längre än en rad — och korta stycken.

Riksförbundet för lärarna i moderna språk förordar, att *grammatikorna* göras över-skådliga genom spatiös uppställning och vackert tydligt tryck:

»Fotnoter och alltför riklig användning av olika typsorter försvårar språkstudiet för de unga eleverna. Men å andra sidan bör det väsentliga och det mindre viktiga tydligt åtskiljas genom typografiska medel.»

Illustrering.

I fråga om läroböckernas illustrering framhålles betydelsen av att läroböckerna förses med rikhaltigt och förstklassigt bildmaterial. I *folkskolläraryrkesförbundets* yttrande återfinnas de flesta allmänna synpunkter, som inspektörerna och lärarorganisationerna anlagt på denna fråga:

»Bilderna ska vara aktuella och i nivå med det bästa, som kan åstadkommas. Bilder i färgtryck har därvid det största värdet. Den tecknade bilden är ofta att förorda framför fotografiet. Schematiska teckningar underlättar förståelsen av vissa delar av lärobokens framställning. Grafiska och bildstatistiska framställningar förordas i läroböckerna i geografi och naturkunnsighet och historia. Bildstatistiken är därvid den för barnen mest tilltalande formen. Färgtrycken ska finnas i böckerna och inte samlas i särskilda häften. Den enformiga textytan behöver nämligen avbrytas av tilltalande bilder, som givetvis på ett osökt sätt ansluter sig till texten.»

Genomgående framhålles, att tecknade bilder i många fall avgjort äro att föredra framför fotografier, som vid reproduktion ofta kunna bli otydliga. Denna synpunkt anses särskilt viktig för lägre stadier. *Överläraryrkesförbundet* rekommenderar, att man i fråga om illustrationerna tar lärdomar av de moderna bildalstren:

»Bildtidningar och reklamroschyrer av olika slag utnyttja på ett skickligt sätt människors naturliga benägenhet att med minsta möjliga ansträngning få del av en kunskap. Läroböckerna ha här mycket att lära och de måste helt enkelt på detta område något så när hålla jämna steg med de kunskapsförmedlare, som barnen dagligdags möta i hemmen. Sker ej detta är det ursäktligt om de unga låta skolböckerna ligga.»

I detta sammanhang framhåller *Stockholms stads förbundskrets* av folkskolläraryrkesförbundet, att läroböckernas teckningar kunna vara drastiska, okonventionella och ha humor. Som exempel nämner man teckningar av Bertil Almqvist. Bertil Almqvists trafik-

teckningar för de lägsta klasserna gjorde en mycket stor succé bland barnen. Det torde vara ställt utom allt tvivel, framhålles det, att exempelvis en historiebok, försedd med livfulla situationsbilder av här nämnt slag, kunde bli rolig och fantasieggande och i hög grad befodra ett varaktigt minnande.

Det understrykes från olika håll, att läroböcker i samtliga ämnen borde vara illustrerade. Särskilt har man framhållit, att läroböckerna i kristendom, modersmålet och främmande språk samt textböcker i främmande språk skulle vinna på att förses med rikligare illustrationer.

I ett flertal yttranden betonas önskvärdheten av att bilderna göras inte bara tydligare utan också i ett *större format* än vad som hittills vanligen varit fallet. Man framhåller vidare vikten av att varje illustration placeras så, att den kommer i det sammanhang, till vilket den hör. Större omsorg behöver nedläggas på formuleringen av *bildtexten*, så att denna blir tankeväckande och tillsammans med bilden bildar en helhet för sig.

På sina håll anser man det vara önskvärt, att bilderna skjutas ut i marginalen för att på detta sätt få större utrymme. »För att få plats med bilderna torde marginalutrymmet utan olägenhet kunna tas i anspråk», heter det i ett yttrande. Å andra sidan höjas ock röster för att marginalen skall vara fri från bilder.

Det övervägande antalet yttranden anser, att *färgtryck* bör förekomma i betydligt större utsträckning än vad hittills varit fallet, i synnerhet på lågstadiet. Särskilt framhålles, att läroböckerna i naturkunnighet (biologi) i större utsträckning behöva färgbilder.

I fråga om *kartbilder* framhålles av *Svenska klassikerförbundet*, att tydliga och inte med namn överlastade kartor behövas i textböcker och historieböcker. *Folkskolläraryörbundet* är också inne på denna fråga:

»När kartbilder förekommer i läroböckerna, såsom i historia och geografi, bör de tryckas i färg, vilket ger helt annan tydlighet än streck- och prickbeteckningar. Texten på sådana kartor får inte vara för liten eller svåräst. Den bör då hellre placeras under bilden och sifferhänvisningar användas.»

I fråga om *bildmaterialets aktualitet* framhålles av *Stockholms läns förbundskrets* av folkskolläraryörbundet, att bildmaterialet på intet annat område så fort torde förlora i aktualitet som när det gäller geografi. Före varje utgivande av ny upplaga av en lärobok, borde därför bildmaterialet granskas och föråldrade bilder utmönstras och ersättas med bättre. — Liknande krav ställas av andra organisationer.

För att råda bot på brister i fråga om bildmaterialet har av *folkskollärare Nils Nilsson*, Strömstad, framlagts förslag om inrättande av ett centralt bildarkiv:

»Enär den påtalade låga bildstandarden — mest framträdande i fråga om bilder i geografi och naturkunnighet — främst beror på bristen på gott källmaterial, gäller det i första hand att anskaffa och centralisera ett sådant. Museer, Svenska Turistföreningen, Svenska Naturskyddsföreningen, Samfundet för hembygdsvård och många enskilda samlare ha redan ett omfattande material, men det är för spritt och inte alls tillrättalagt för en uppgift av ifrågavarande slag. Det måste därför samlas, granskas och sorterar upp i lämpliga specialsamlingar samt förses med erforderliga sakkupplysningar. Befintliga brister borde fyllas genom nyanskaffningar. — — —

För att ett arkiv av ovannämnt slag icke skulle draga onödigt stora kostnader, kunde det förläggas till någon lämplig institution, exempelvis Nordiska museet, som genom sin verksamhet är intimt anknutet till undervisningsväsendet.»

Ett liknande förslag — med centralarkivets förläggning till skolöverstyrelsen — föreligger från *folkskolinspektören i Ångermanlands södra inspektionsområde*. Också en skolstyrelset är inne på denna tanke och föreslår upprättande av en bildförteckning, om ett bildarkiv skulle bli för omfattande.

Band, papper, format m. m.

Olika lärarorganisationer och folkskolinspektörer framföra bestämda men oftast inte närmare specificerade krav på att läroböckerna skola ha starka band och vara tryckta på kraftigt papper — bättre än det hittills varit i många fall. Klotband förordas. Behovet av starka helklotband gör sig särskilt gällande i fråga om läroböcker, som användas för mer än en årskurs. I två fall förordas omslag, som kan avtorkas, av vaxat papper eller plastic.¹

I fråga om *läroböckernas format* ha förslag framförts från olika håll om standardformat: »Ett rätt stort, enhetligt format på våra läroböcker bör genomföras, ty därigenom vinnes bland annat större möjlighet för bildplacering i texten. En lämplig storlek är standardformatet A 5. Även skriv- och räkneböcker kan lämpligen ges samma format», heter det i yttrande från en lärarklubb inom folkskolläraryförbundet. Bland annat allmänna folkskolläraryöreningen och överläraryförbundet framföra samma tanke, av förbundet motiverad med hänvisning till fördelarna ur distributions- och förvaringssynpunkt.

Önskemål ha framförts om *lärostoffets fördelning på flera böcker* än för närvarande. *Överläraryförbundet* anser, att läroböckerna skulle kunna bli mera intresseväckande för eleverna, om de uppdelades på flera band. En del inspektörer ansluta sig till denna synpunkt och framhålla, att man aldrig bör ha mer än två årskurser i en lärobok. *Göteborgskretsen* inom folkskolläraryförbundet har en utförlig motivering för sitt förslag om uppdelning av kurserna på flera böcker:

»Det nuvarande systemet att sammanföra ett ämnes lärostoff i en enda lärobok att användas under hela skoltiden är av olika skäl otillfredsställande. För att läroboken inte måtte bli alltför diger, har läroboksförfattaren tvingats att koncentrera framställningen på ett sådant sätt att den har blivit tung och svårförståelig för barnen och att alltför många fakta hopats i ett och samma avsnitt. Även bildmaterialet har av samma anledning måst inskränkas på ett för lärobokens användbarhet ofördelaktigt sätt. Enda lösningen på detta problem synes vara att frångå det gamla systemet och i stället fördela kurserna i respektive ämnen på flera böcker. Genom en sådan anordning skulle vinnas, att språket bättre kunde ansluta sig till barnens psykologiska utveckling, att framställningen kunde bli mera livfull och intressant, att nya fakta kunde få en större spridning och att plats kunde beredas för ett bättre och fyligare bildmaterial.»

Folkskolinspektören i Göteborg har emellertid ifrågasatt det lämpliga i en sådan uppdelning av kurserna på flera böcker och framhåller — utom de större kostnader, en sådan anordning skulle dra med sig — att det skulle bli ohanterligt och besvärligt för både barn och föräldrar med ett flertal böcker i varje ämne.

5. Läroboksgranskningen.

Allmänna synpunkter på hittillsvarande granskning.

Ett stort antal av de inkomna yttrandena uttalar sig erkännansamt om verkningarna av hittillsvarande läroboksgranskning genom läroboksnämnden. I regel äro emellertid svaren på denna punkt försiktigt formulerade, och svårigheten att mera exakt bedöma saken framhålles. I flera fall göres gällande, att nuvarande bestämmelser om läroboksgranskning äro tillfredsställande, men att de borde kunna utnyttjas bättre än hittills skett.

Folkskolläraryförbundet framhåller, att läroboksnämnden inte anses ha tillräckligt beaktat vare sig den psykologiska forskningens resultat eller den moderna boktryckarkonstens möjligheter:

¹ Småskolläraryförbundet och Skånes husmodersförening.

»I ett flertal yttranden tillerkänns den granskning som statens läroboksnämnd utfört sedan 1938 en viss betydelse däriigenom att nämnden dels förhindrat godkännandet av mindre goda läroböcker, dels att vetenskapen om förefintlig granskning medfört, att läroboksförfattarna sporrats till omsorgsfullare arbete än måhända tidigare varit fallet. I ett mindre antal yttranden framförs den uppfattningen att granskningsarbetet inte varit av något större värde eller inte haft något som helst inflytande på förbättringen av läroboksbeståndet.»

Folkskolläraryrkesförbundet har delvis framfört liknande synpunkter och anför:

»Nu gällande bestämmelser för granskning av läroböcker torde vara till fyllest för en effektiv granskning och utgallring av undermåliga läroböcker. Granskningen såsom den bedrivits har också verkat i rätt riktning men enligt lärarnas bestämda uppfattning dock inte varit tillräckligt effektiv. Man har inte i tillfredsställande utsträckning utmönstrat gammalt, värdelöst stoff, och de nya läroböckerna stå ofta inte i nivå med tidens fordringar.»

Överläraresförbundet anser inte, att läroboksnämndens granskning haft någon väsentlig betydelse för läroböckernas utformning:

»Ett antal helt undermåliga läroböcker ha väl utmönstrats, men dessa ha haft en så ringa användning att deras försvinnande knappast förmärkts. I stort sett äro de mest använda läroböckerna, deras innehåll, utstyrel, pris m. m. alldeles desamma som för 10 år sedan. Möjligen kan uppmärksammas, att priserna, trots penningvärdets fall inte blivit höjda, vilket kan tyda på att läroboksnämnden i detta hänseende varit av viss betydelse.»

Städernas folkskolinspektörsförbund konstaterar, att Statens läroboksnämnd genom sin verksamhet utövat ett gagnande inflytande på läroboksuppsättningen, och anser, att nämndens arbete bör fortgå efter samma riktlinjer som hittills.

Av *de statliga folkskolinspektörerna* framlägga 22 sina omdömen om granskningen, i regel mycket kortfattat. De allra flesta omdömena äro uppskattande.

Sålunda framhålles, att granskningsförfarandet tvevelsutan haft fördelaktiga verkningar, att nu gällande ordning synes vara ändamålsenlig, att läroboksnämnden fyllt en verklig uppgift, att granskningsförfarandet bidragit till en förbättring av läroboksbeståndet, att någon effektivare granskningsnämnd än Statens läroboksnämnd icke torde stå att uppbringa, att viss önskvärd enhetlighet vunnits genom den statliga granskningen, att granskningsförfarandet medfört utrensning av äldre otidsenliga läroböcker och ett större aktgivande på läroboksbeståndets kvalitet etc.

Mera reserverade eller direkt kritiska yttranden komma från 5 inspektörer. Sålunda anføres från Nordskånes västra inspektionsområde, att den statliga granskningen icke lokalt gjort sig synnerligen märkbar på läroboksbeståndet. Från Dalarnas östra inspektionsområde framhålles, att granskningsförfarandet icke synes ha nämnvärt inverkat begränsande på läroböckernas mångfald. Från Stockholmstraktens inspektionsområde framhålles, att inspektören ställer sig skeptisk inför granskningens inverkan på läroboksbeståndet och inte tror, att granskningen i någon större grad förbättrat böckernas kvalitet.

I nära sammanhang med lärarnas uttalanden stå *folkskolestyrelsernas* yttranden. Det finns anledning antaga, att dessa senare yttranden också i stor utsträckning avspeglar folkskolläraernas uppfattning. I regel äro skolstyrelserna föga benägna att avge omdömen om läroboksgranskningens resultat. Endast ett mindre antal yttrar sig i denna fråga.

8 skolstyrelser understryka mer eller mindre kraftigt fördelarna med den nuvarande granskningen. Bl. a. framhålles, att det nuvarande granskningsförfarandet bör tillämpas, om våra läroböcker skola bli av god kvalitet, att läroboksnämnden har utträtt mycket till undervisningens fromma, då en hel del mindervärdiga böcker försvunnit ur marknaden, att nämndens granskning med säkerhet medfört utmönstring av många underhaltiga alster o. s. v.

Klart kritisk är endast 1 folkskolestyrelse, Huskvarna, som anser, att det nuvarande granskningsförfarandet byråkratiserat läroboksfrågan och gjort den synnerligen tungrodd. Vidare framhålles, att läroböcker med originella uppslag och med nya principer nu framträda mera sällan och skälet torde i många fall vara osäkerheten att få dessa godkända av läroboksnämnden, vars nytta ifrågasättes.

De organisationer, som representera lärarna vid läroverk och därmed jämställda läroanstalter, äro mera försiktiga och delvis avgjort tveksamma inför den tillämpade läroboksgranskningen.

Läroverkslärarnas riksförbund hänvisar till yttrande från riksförbundet till Första kammarens tillfälliga utskott 1945. Härei framhålles, att det knappast kan hävdas, att läroboksnämndens granskningsförfarande har motverkat tillkomsten av nya och bättre läroböcker. Det anses sannolikt, att det arbete, som nämnden utfört för att höja läroböckernas typografiska standard, icke varit utan resultat, liksom nämnden förmodligen bidragit till att motverka prishöjningar på läroböcker.

Flick- och samskolelärarnas riksförbund hänvisar till uttalanden från vederbörande ämneskonferenser, vari omdömen om läroboksgranskningen avges. 5 ämneskonferenser anse granskningsförfarandet bra och lämpligt och framhålla, att viss enhetlighet är önskvärd ur ekonomisk synpunkt. I 2 yttranden yppas farhågor för nivellering och likriktning genom granskningen. I ämneskonferens önskar liberalare principer vid granskningen, medan 2 andra ställa sig kritiska i avseende på läroboksbeståndet i fråga om svensk skönlitteratur och hävda, att granskningen gjort läroboksbeståndet fattigare i fråga om svensk skönlitteratur och minskat lärarens fria initiativ. Svårigheter resas, sägs det, då det gäller att införa eleverna i svensk modern skönlitteratur.

Tre *ämneslärarföreningar*, som närmast representera läroverkens lärare, ha uttalat sig.

Klassikerförbundet anser, att granskningsförfarandet inte alls påverkat läroboksbeståndet i latin och grekiska.

Enligt *Riksförbundet för lärarna i moderna språk* synes granskningen icke haft något större inflytande på läroboksbeståndet i de moderna språken. Riksförbundet är av den uppfattningen, att skolöverstyrelsens sanktion av läroboksombyte utgör en fullt tillräcklig garanti för att olämpliga läroböcker ej införas. Som en nackdel vid nuvarande ordning påpekas särskilt, att den försvarar användningen av originalböcker på det främmande språket. Att inhämta tillstånd från läroboksnämnden för att få använda en i utlandet tryckt bok anses vara en så omständlig och tidsödande procedur, att de flesta lärare avstå därifrån. Ett allmänt önskemål bland språklärarna säges vara, att de få friare händer vid valet av textböcker och att det måtte anförtrös åt ämneskonferenserna att avgöra, vilka böcker, som äro lämpliga.

Föreningen för matematisk-naturvetenskaplig undervisning nöjer sig med att konstatera, att läroboksnämnden åtminstone hittills icke ställt hinder i vägen för en naturlig pedagogisk-metodisk nyverksamhet.

Målsman- och folkbildningsorganisationerna ha ej framlagt omdömen om läroboksnämndens hittillsvarande granskningsarbete utan nöjt sig med att understryka behovet av fortsatt och utvidgad granskning.

Sammanfattning.

I den övervägande delen av svaren synes man räkna med att en statlig granskning av läroböcker är önskvärd och lämplig, även om man i vissa fall har invändningar mot existerande granskningsförfarande. De flesta invändningarna innebära önskemål om effektiviserad och utvidgad granskning. Behovet av en central läroboksgranskning ifrågasättes icke och blir i regel icke föremål för uttalanden.

Önskemål om det framtida granskningsförfarandet.

Olika önskemål ha framförts i fråga om den fortsatta läroboksgranskningens beskaffenhet och uppgifter. De viktigaste och oftast framförda önskemålen kunna sammanfattas i följande huvudpunkter.

Strängare gallring.

Behovet av strängare gallring bland läroböckerna framhålles ofta och förenas i många fall med önskemål om utvidgning av granskningsorganisationen. Av 6 kretsar inom *allmänna folkskolläraryöreningen* betonas, att floden av nya upplagor behöver hämmas. Från *folkskolläraryörfbundet* framhålles, att utgallringen av de i läroboksförteckningen upptagna läroböckerna borde göras strängare, så att förteckningen upptog ett mindre antal böcker i varje ämne. Bland annat kräves från *Bjäre lärarklubb*, att de inkomna böckerna skola sovras mycket hårt, så att man slipper att som hittills förlora sig i en formlig ogräsflora.

Ovan har återgivits yttrande från *folkskolläraryörfbundet*, där man generellt konstaterar, att granskningen inte varit tillräckligt effektiv.

10 *folkskoleinspektörer* understryka behovet av strängare gallring, några i energiskt formulerade vändningar. Från *Dalarnas östra inspektionsområde* påpekas t. ex., att det finns ett hundratal läroböcker i räkning för folkskolan. Läroboksfloran börjar verka djungel, framhålles det, och en strängare restriktion i fråga om godkännande synes högst påkallad. Det föreslås, att läroboksnämnden skall erhålla mera vittgående fullmakter i syfte att begränsa den art- och variationsrikedom, som för närvarande kännetecknar den svenska läroboksmarknaden.

8 *folkskolestyrelser* framlägga kravet på strängare gallring. Ett typiskt yttrande kan anföras från *Valbo*, vars skolstyrelse anser det önskvärt, att läroboksfloden hålles inom rimliga gränser. De böcker, som ha något nytt att bjuda av värde för undervisningen, äro välkomna, men en lång rad läroböcker i samma ämne och sinsemellan tämligen lika bör helst undvikas. Från *Skellefteå landskommun* ifrågasättes, om inte förlagen i många fall bromsat utvecklingen genom att utge sina gamla pedagogiska bestsellers i nödtorftigt förbättrade upplagor i stället för att utge helt nya böcker.

Läroverksläraryrarnas organisationer ha i regel icke tagit upp önskemålet om strängare gallring. I stället framträda i några fall farhågor för att den centrala granskningen skall inskränka skolans frihet att välja böcker. Sådana synpunkter framhållas inom *Flick- och samskoleläraryrarnas riksförbund*, som hoppas, att friheten icke måtte bli beskuren genom någon likriktning eller stereotypisering av läroboksbeståndet. Liknande uppfattning möter i *Kristendomsläraryrarnas förenings* yttrande och antydes också av andra ämnesläraryöreningar.

Arbetarnas bildningsförbund, som uppmärksammat både begränsnings- och frihetskravet, stannar närmast för den förra synpunkten och framhåller, att granskningsförfarandet bör utvidgas till att icke endast godkänna hur många läroböcker som helst utan mera ta sikte på att auktorisera ett mindre antal verkligt goda läroböcker.

Positiva insatser.

Ett vanligt önskemål är att granskningsorganet skall få möjlighet till mera positiva insatser än för närvarande. Detta anses av många kräva en utökning av verksamheten. Bland annat föreslås, att lärare, läroboksförfattare och även förlag på ett tidigt stadium skola få kontakt med granskningsmyndigheten, som bör ge råd och ledning vid utformningen av läroböckerna och själv bör ta initiativ till nya böcker, t. ex. genom pristävlingar.

Av olika kretsar inom *allmänna folkskolläraryöreningen* framhålles sålunda, att lärarna böra få rätt att göra uttalanden till granskningsnämnden, att denna bör intressera sig för och uppmuntra till nya initiativ för skapande av moderna läroböcker och att läro-

boksnämnden bör få större ekonomiska resurser, så att den icke blott har att godkänna eller underkänna färdiga läroböcker utan även kan lämna råd och ledning vid manuskriptens slutliga utformning. Från en krets föreslås en förberedande instans av praktiserande pedagoger och teoretiska experter, där idéer och förslag till läroböcker skulle kunna genomdiskuteras och kritiserats, varefter förslag och referat över framkomna synpunkter skulle insändas till en central nämnd, som till sin hjälp skulle ha ett pedagogiskt och psykologiskt institut samt en försöksskola.

Inom *folkskolläraryförbundet* påpekas på liknande sätt, att det nu mera negativa granskningsförfarandet bör ersättas av en positiv, rådgivande institution.

Samma sak understrykes av *överböckförbundet* och av 8 *folkskolinspektörer*, av vilka de flesta nöja sig med att i korthet konstatera behovet av positiva åtgärder. Bland annat understrykes från *Medelpads inspektionsområde*, att läroboksnämnden bör på tidigt stadium vara rådgivande, så att icke goda idéer till följd av brister i utförandet aldrig komma till uttryck. Från *Värmlands mellersta inspektionsområde* påpekas behovet av viss sovring av granskningsmaterialet, innan ärendet överlämnas till läroboksnämnden, för att dennas granskning icke skall bli en alltför arbetstyngd uppgift. Det vore av betydelse, om vissa auktoritativa synpunkter kunde komma till uttryck till hjälp för vederbörande bokförlag och som riktlinjer för läroböckernas utarbetande.

Stockholmstraktens folkskolinspektör framför tanken på en läroboksnämnd av erkänt duktiga läroboksförfattare, som kunde tjäna som konsulterande byrå i stället för domstol.

7 *folkskolestyrelser* äro inne på liknande tankegångar. 2 styrelser önska pristävlingar för att stimulera till goda läroböcker, ett önskemål, som också går igen i flera andra yttranden. *Stockholms folkskoledirektion* anser det av betydelse, att läroboksnämnden får sina uppgifter och sina ekonomiska resurser utökade, så att den kan på förfrågan avgiva förhandsyttranden om en läroboks planläggning. En sådan konsultativ uppgift betonas bland annat av lärarkåren i *Sölvesborg*. Från *Borås* föreslås, att granskningsförfarandet utökas med en särskild delegation, som kontrollerar, att ord och uttryck, som ligga över barnens nivå, utmönstras. Böckerna för visst stadium böra skrivas inom ramen för efter psykologiska och pedagogiska synpunkter fastställd »Basic»-svenska.

Granskning på manuskriptstadiet.

I samband med de positiva insatserna framföras från åtskilliga håll önskemål om granskning på manuskriptstadiet. Inom *allmänna folkskolläraryöreningen* ha 43 av de 77 kretsar, som behandlat granskningen, föreslagit manuskriptgranskning. Samma önskemål framföres av åtskilliga kretsar inom *folkskolläraryförbundet*. Däremot har detta önskemål icke framförts från *folk- och småskolläraryöreningen*, ej heller från *överböckförbundet* och *läroverksläraryöreningarna*.

Bland *folkskolinspektörerna* framträda olika meningar i denna fråga: 5 inspektörer önska manuskriptgranskning, medan 3 vända sig mot sådan. De flesta ta inte upp saken, vilket kanske får tolkas så, att hos majoriteten intet önskemål finns i detta avseende. Av *folkskolestyrelserna* uttala sig 8 för manuskriptgranskning, medan de övriga inte beröra denna fråga.

De argument, som framföras till förmån för granskning på manuskriptstadiet, äro i huvudsak av tre slag. Ändringsförslag och råd komma författaren tillhanda, innan boken fått definitiv form. Granskningen kan bli mera rigorös, om hänsyn ej behöver tagas

till de ekonomiska engagemang, som förlag och författare åtagit sig. Nya initiativ få större möjlighet att komma fram.

Mot manuskriptgranskning ha anförts de svårigheter, som det måste innebära att bedöma en bok, innan den är färdig. En folkskolinspektör anser, att manuskriptgranskning skulle innebära en långt gående censur, som inte kan verka uppmuntrande för nya författare.

Granskningsorganets sammansättning.

I fråga om granskningsorganets sammansättning framhålles energiskt lämpligheten av att *psykologisk sakkunskap* får medverka, antingen så att psykologin blir representerad i själva granskningsorganet eller genom att böckerna bli föremål för granskning av annan psykologisk expertis. Dessa synpunkter framhållas särskilt av alla i enquêten deltagande *folkskolläroorganisationerna* samt *småskollärrinneförbundet*.

Flera *folkskolinspektörer* ha önskemålet om psykologisk representation i granskningsorganet.

Av *folkskolestyrelserna* äro 5 inne på denna tankegång, i ett par fall preciserad till önskemål om språkligt utbildad barnpsykolog i granskningsnämnden.

Ett förstärkande av *lärarnas representation* i granskningsnämnden påyrkas från vissa håll. Sälunda önskar en lärarklubb inom *folkskolläroförbundet*, att alla lärarkategorier skola företrädas i granskningsnämnden. Önskemål framläggas om att läroorganisationerna skola representeras i nämnden.

En del *folkskolinspektörer* och *folkskolestyrelser* ha liknande önskemål. *Uppsala folkskolestyrelse* föreslår en fördubbling av antalet lärarrepresentanter i läroboksnämnden. *Kalmar folkskolestyrelse* menar, att läroboksnämndens nuvarande sammansättning nästan antyder viss misstro mot lärarnas inflytande, och *Sölvesborgs folkskolestyrelse* anser, att den pedagogiska sakkunskapen bör vara dominerande i nämnden. Från *Brattfors* föreslås, att specialister på de flerklassiga skolorna skola tillkallas. *Skånes husmodersförbund* anser att lärarrepresentanterna borde vara flera för att kunna utträta något verkligt positivt.

Lekmännens representation ha lärarna och läroorganisationerna inte gått närmare in på, medan ett antal *skolestyrelser* här framlägga synpunkter. I 2 fall önskar man en förstärkning av lekmannainslaget i granskningsnämnden. Från *Göteborg* föreslås t. ex. en ökning från 3 till 5 lekmannarepresentanter. F. ö. framhålles, att lekmännen böra representera den aktuella föräldraopinionen och att de icke böra väljas efter politiska grunder. Samtidigt framhålles, t. ex. från *Madesjö*, att ingen bör diskvalificeras för att han är aktiv politiker — men han skall kunna redovisa speciella kvalifikationer för ledamotskap i granskningsnämnden.

Arbetarnas bildningsförbund framhåller, att det finns starka motiv för att *folkbildningsrörelsen* blir väl representerad i granskningsnämnden. En liknande inställning har *Söderhamns folkskolestyrelse*, som anser, att läroboksnämndens lekmannarepresentanter böra rekryteras mera med utgångspunkt från deras verksamhet som folkbildningsmän än politiker.

För övrigt önskar man i 2 fall, att representanter för bokkonst och boktryck och i 1 fall, att framstående författare av barnböcker skola vara ledamöter av granskningsnämnden.

Målsmännens riksförbund har med de flesta av dessa önskemål i sitt yttrande om granskningsorganisationen:

»Läroboksnämnden föreslås bestå av lekmän, pedagoger, en eller flera psykologiska fackmän samt representanter för skolöverstyrelsen. Pedagogerna böra utses med en representant för envar av de olika skolformerna, t. ex. gymnasiet, realskolan, flickskolan, den egentliga folkskolan och småskolan. Nämndens lekmannarepresentanter böra givetvis utses bland personer, som ådagalagt kännedom om och intresse för undervisningen.»

Granskningsorganets ställning.

I fråga om granskningsorganets ställning synes en övertvägande del av svaren anse, att granskningen bör förläggas till en fristående nämnd. Åtskilliga röster höjas emellertid för granskningens förläggning till skolöverstyrelsen. Det siffermässiga förhållandet mellan dessa uppfattningar kan ej exakt fastställas.

Sålunda anse 10 kretsar inom *allmänna folkskolläraryöreningen*, att läroboksgranskning bör ske genom skolöverstyrelsen, medan 17 kretsar uttala sig mera allmänt för en nämnd, utan att dess ställning närmare anges. Sannolikt torde en fristående nämnd avses. I de många svar, där denna fråga ej direkt beröres, synes man oftast räkna med en fristående nämnd även i fortsättningen — utan att man har invändningar mot en sådan anordning. I *folkskollärary- och folkskollärarynnesförbundens* yttranden beröres sålunda ej direkt frågan om granskningsorganets ställning, medan *småskollärarynnesförbundet* anser det lämpligt med en särskild statlig granskningsnämnd och hänvisar till uttalanden från 67 av förbundets kretsar, vilka direkt eller indirekt förorda en särskild central granskningsnämnd, medan ingen krets uttalar sig mot en sådan.

Av *folkskolinspektörerna* vilja 2 förlägga granskningen till skolöverstyrelsen, medan de övriga antingen räkna med och förorda en fristående granskningsnämnd (18 yttranden) eller också förbigå denna fråga.

Läraryorganisationerna för högre stadier uttala sig inte i denna fråga utom två ämnesläraryöreningar. *Riksförbundet för lärarna i moderna språk* anser sålunda, att skolöverstyrelsens sanktion av läroboksombyte utgör tillräcklig garanti för att olämpliga läroböcker ej införas. *Föreningen för matematisk-naturvetenskaplig undervisning* anser, att skolöverstyrelsen i sin egenskap av undervisningens närmaste övervakare borde ha anförtrots övervakandet av läroboksbeståndet.

Prövning och antagning av läroböcker.

Av övriga synpunkter, som framhållits i samband med granskningen, märkas särskilt förslag om prövning och antagning av läroböcker. En av *allmänna folkskolläraryöreningens* kretsar har sålunda föreslagit en försöksskola, som skulle stå till granskningsnämndens disposition, en annan att lärare inom ett skoldistrikt, som så önska, skola få pröva läroböckerna, innan de antas.

På samma sätt framhålls inom *folkskolläraryförbundet*, att säkra hållpunkter för bedömande av lärobokens värde föreligga först sedan den prövats en tid i praktiskt skolarbete. Det nuvarande granskningsförfarandet synes fördenskull böra kompletteras med en försöksverksamhet med syfte att praktiskt pröva en ny lärobok i ett ej alltför begränsat antal läraravdelningar, innan läroboken godkännes och upptages i läroboksnämndens läroboksförteckning.

Särskilt understrykas dessa synpunkter av *småskollärarynnesförbundet*, där 73 kretsar uttalat sig för ett- eller tvåårig praktisk prövning av nyttkomna läroböcker.

Några *folkskolinspektörer* önska någon form av officiell försöksverksamhet med prövning av nya uppslag till läroböcker. Dels anser man, att nya uppslag bättre tillvaratas genom prövning, dels bör praktisk prövning kunna leda till strängare gallring och

därmed färre läroböcker. I detta sammanhang framhålla flera inspektörer, att antagningen av läroböcker kan förenklas. *Inspektören i Nordskånes västra inspektionsområde* anser sålunda, att fastställelseförfarandet alltmera innebär en fortlöpande katalogisering av det faktiska läroboksbeståndet. Mera sällan torde en inspektör vilja vägra fastställelse på en föreslagen lärobok, som är vederbörligen granskad och godkänd. Man kan diskutera, om resultatet motiverar det arbete, fastställelseproceduren försäkrar. — *Inspektören i Nordsmålands östra inspektionsområde* framhåller, att skoldistrikt, som önskar införa ny lärobok, själv skulle kunna besluta i ärendet, om boken är upptagen i läroboksnämndens förteckning. En anmälan till folkskolinspektören kunde vara nog.

Av *folkskolestyrelserna*, som i regel inte gå in på dessa frågor, föreslår en styrelse praktisk prövning av läroböcker, en annan att antagningsförfarandet skall förenklas, så att inspektörens godkännande skall inskränkas till vissa speciella fall.

Flick- och samskolelärarnas riksförbund understryker i allmänna ordalag, att de enskilda lärarnas möjligheter att pröva nya läroböcker och nya principer för läroböckers avfattande inte böra inskränkas mer än nödvändigt.

Utländska läroböcker.

Innehållsförteckning.

Historia, lågstadium och mellanstadium	101
Norska läroböcker s. 101. Schweiziska och holländska läroböcker s. 102. Läroböcker från Förenta staterna s. 103. Sammanfattning s. 103. Bokförteckning s. 104.	
Historia, högre stadium	104
Norska och danska läroböcker s. 104. Allmän historia s. 104. Nordisk historia s. 106. Schweizisk lärobok s. 107. Amerikansk lärobok s. 108. Bokförteckning s. 108.	
Ryska läroböcker i historia	108
Medborgarkunskap	109
Schweiziska läroböcker s. 109. Sammanfattning s. 112. Bokförteckning s. 113.	
Geografi	113
Schweiziska och franska läroböcker s. 113. Läroböcker från Förenta staterna s. 114. Bokförteckning s. 116.	
Ryska läroböcker i geografi	117
Biologi, amerikanska läroböcker	117
Inledning s. 117. Utredning s. 118. Sammanfattning av allmänna tendenser s. 124. Bokförteckning s. 124.	
Harold Ruggs läroboksserie i »Social Science»	125

1945 års lärobokskommitté har låtit införskaffa ett urval representativa läroböcker från Frankrike, Förenta staterna, Holland, Norge, Schweiz och Sovjetunionen. De ämnen, som representeras i detta urval, äro historia, medborgarkunskap och geografi samt biologi, där läroböckerna ställts till förfogande av filosofie doktor Georg Borgström. I övrigt har urvalet verkställts genom vederbörande svenska beskickningar, som anmodats att anskaffa de nyaste och mest representativa läroböckerna i respektive ämnen.

Avsikten har icke varit att företa någon allsidig undersökning av utländska läroboksförhållanden. Något sådant har ej ingått i kommitténs uppdrag. Kommittén har endast velat pröva, om man genom att studera ett mindre urval utländska läroböcker, närmast att uppfatta som ett stickprov, skulle kunna få fram uppslag och synpunkter av värde för svenska läroboksförhållanden. Materialet är sålunda för litet och för ojämnt för att tillåta mera generella slutsatser.

Att ämnena historia, medborgarkunskap och geografi uppmärksammats, sammanhänger med att den svenska kritiken vänt sig särskilt mot dessa ämnens böcker. Urvalet av ämnen är alltså tämligen godtyckligt. Olika stadier representeras också högst olika i det inkomna materialet.

Synpunkter av värde ha emellertid framkommit, och kommittén vill därför redovisa resultatet av det granskningsarbete, som skett med de inkomna böckerna, väl medveten om att detta arbete sålunda endast kan ha begränsat värde.

Bearbetningen av det utländska läroboksmaterialet har verkställt av svenska pedagoger med vana att bedöma läroböcker. Deras utlåtanden ha i regel återgivits i den form, de själva gett dem. Följande experter ha medverkat: *Historia*: läroverksadjunkten John Berg, lektorn Wilhelm Tham; *medborgarkunskap*: överläraren John S. Ericson; *geografi*: läroverksadjunkten Birger Wendin. Beträffande *ryska läroböcker* har av språkskäl anlåtats läroverksadjunkten Hilmer Nilse, som emellertid ej är att betrakta som ämnesexpert på ifrågavarande områden (historia, geografi). Detta arrangemang har varit nödvändigt, då det visat sig svårt att få kontakt med ämnesexperter, som samtidigt behärskat ryska. Därjämte har filosofie doktorn Georg Borgström lämnat en översikt över nyare amerikanska läroböcker i *biologi* och filosofie magistern Gustaf Mattsson har bifogat en redogörelse för en amerikansk läroboksserie i »social science».

I vissa fall har granskningen givit vid handen, att ifrågavarande böcker inte varit av större intresse, varför utlåtandena i dessa delar förkortats och vissa utslutningar skett. Bedömarna ha haft frihet att efter eget val lägga upp sina utlåtanden, som därigenom sinsemellan äro ganska olikartade. I övrigt gäller, att nedanstående uttalanden återge experternas egna synpunkter och inte äro att betrakta som uttryck för kommitténs mening. Efter varje utlåtande lämnas en förteckning över granskade böcker.

Ifrågavarande utländska läroboksmaterial skall efter utredningsarbetets slut överlämnas till 1946 års skolkommision.

Historia.

Lågstadium och mellanstadium.

Norska läroböcker.

Vad *utstyrseln* beträffar, gör de norska läroböckerna ett mera tilltalande intryck än de svenska, men vad kvaliteten beträffar, torde det inte i fråga om band och papper vara stor skillnad på standarden. Stor och tydlig stilsort har använts, större än den som i allmänhet möter i de svenska läroböckerna. Illustrationsmaterialet är knappast rikare, men bilderna är i regel större och tydligare än i flertalet svenska böcker, som synes ha förkärlek för små bilder. Illustrationerna är såväl teckningar som reproduktioner av målningar och fotografier. Vägledande text, som man numera anser böra åtfölja illustrationerna och som åtminstone Toldners svenska lärobok har, saknas.

Beträffande *form* och *framställningssätt* utmärker sig de norska böckerna för en långt driven enkelhet såväl i fråga om ordval som satsbyggnad och meningsbildning. I detta avseende kan de betecknas som förebildliga och står i regel före de svenska läroböckerna. Språket står talspråket mycket nära och bör inte välla de unga läsarna några svårigheter.

Vad avser *innehållet* är främst att märka det stora utrymme, som ägnas 1800-talet på bekostnad av äldre tider. Förhållandet kan vara naturligt, när det gäller Norges historia, men är dock värt att observera. Även om Sverige har en händelserikare historia än Norge under tidigare århundraden, bör denna ändå inte få dominera i så hög grad, som fallet är i flertalet svenska läroböcker. En motivering för denna åsikt torde i detta sammanhang vara överflödig. Följande jämförande siffror ger en föreställning om proportionerna i de norska läroböckerna och i de mest använda svenska:

	tiden t. o. m. 1814	tiden efter 1814	pro. av bokens hela sidantal
Fagerjord	195 s.	95 s.	33
Stokke	138 s.	62 s.	31
Morén	173 s.	26 s.	13
Hagnell-Olander	113 s.	20 s.	15
Bergström-Greiff	134 s.	30 s.	18
Häggman	241 s.	53 s.	18
Grimberg	249 s.	60 s.	19 (drygt)
Toldner	192 s.	107 s.	36 (nära)

Om man undantar Toldner, är skillnaden mellan de norska och svenska läroböckerna påtaglig, och 1800-talet måste i de svenska läroböckerna sägas ha blivit alltför styvmoderligt behandlat. Toldner har med sin lärobok — ännu föga använd — visat, att det är möjligt att ge det utrymme åt den moderna tiden, som bör krävas, utan att kändedom om äldre tider eftersättes.

Ett lyckligt grepp är enligt min mening, att Danmarks och Sveriges historia framställs i sammanhang med Norges, så att säga är inarbetad i denna och inte som i regel i de svenska läroböckerna får ett kapitel för sig i slutet av varje tidsskede. Sammanhanget blir då inte så naturligt och kunskapsresultatet blir mindre, varjämte Nordens samhörighet och enhet blir mindre markant.

En mycket intressant uppläggning möter hos Fagerjord, i det att den allmänna och den norska historien är given i ett sammanhang, med den allmänna som bakgrund till den norska. I kapitlet Medeltiden t. ex. redogöres först för folkvandringarna, därefter för det frankiska riket under Karl den store och för arabernas välde, varefter framställningen naturligt går över till vikingatågen — de norska, danska och svenska — och fortsätter med en redogörelse för den nordiska gudaläran, varefter Norges historia under den tidigare medeltiden behandlas.

Ytterligare observeras det förhållandevis stora utrymme, som det rent kulturhistoriska stoffet upptar. Detta är inarbetad i den fortlöpande framställningen och har givits en konkret och livfull form. Norska folkets levnadsförhållanden omkring 1800 skildras t. ex. hos Stokke i form av besök hos »fiskene i Nordland, samene på vidda, bonden og husmannen, skipperen på Sørlandet, Bergenskjøpmannen og den rike brukseieren i Christiania» samt hos »presten Nils Hertzberg, Ullenvang, Hardanger».

Beträffande frågor och arbetsuppgifter är Fagerjords bok den intressantare. Arbetsuppgifterna är här placerade efter varje avsnitt och är dels gruppuppgifter, dels individuella uppgifter.

Schweiziska och holländska läroböcker.

Dessa har i stort sett samma karaktär som de svenska böckerna och torde knappast ha några väsentliga uppslag att bjuda på för oss. Tydliga illustrationer och goda kartor observeras hos Troxler, Schweizer Geschichte, liksom hos Grandjean et Jeanrenaud, Histoire de la Suisse. Hos den senare är varje illustration försedd med en förklarande text, ofta avslutad med en uppgift i anslutning till bilden. Ett intressant uppslag bjuder sistnämnda bok i sin första del, som är avsedd att läsas av 10-åringar och som med åskådliga exempel söker hos dem väcka idén om gångna tider och ge dem vissa begrepp om utveckling, alltså bibringa dem sinne för det historiska skeendet.

Läroböcker från Förenta staterna.

Den tilltalande *utstyrelsen* gör, att de amerikanska böckerna helt saknar den tråkiga prägel av lärobok, som ofta kännetecknar våra svenska skolböcker. Stora stilsorter används, och trycket är tydligt och klart. Bilderna är genomgående tecknade, enkla och tydliga samt i stor utsträckning återgivna i flerfärgstryck. Placeringen är i regel den från modernt reklamtryck kända, d. v. s. bilderna går ut till sidans kanter.

Språket är mycket enkelt och livfullt med en personlig prägel. Författaren vänder sig direkt till läsaren och uppfordrar honom härigenom att följa med i framställningen. Skildringarna har genomgående en konkret prägel. Redogörelsen för livet på en sydstatsplantage t. ex. ges i form av en skildring av ett besök där; präriernas uppodling skildras så, att läsaren får följa en familj, som med sin oxvagn bryter upp från de östra staterna och efter en mödosam färd bygger upp ett nytt hem i västern.

Det väsentliga av världshistorien är inarbetat i framställningen av Förenta staternas historia.

Det kulturhistoriska stoffet dominerar. Såväl den materiella som den andliga kulturen och det dagliga livet i olika trakter och olika samhällsskikt ägnas utförliga skildringar.

Böckerna har i det hela en annan karaktär än de svenska. Efter svensk syn är de amerikanska böckerna snarare läseböcker än läroböcker. Det är knappast möjligt att på vanligt svenskt sätt »ge läxor» och »förhöra» med läroböcker av denna typ. Givetvis är detta inte heller meningen, då ju böckerna är skrivna för en arbetsskola, där eleverna i stor utsträckning arbetar på egen hand under lärarens ledning. Sedan ett parti genomgåtts, har eleverna att gripa sig an med de arbetsuppgifter, som följer efter varje avsnitt. Dessa, som dels är individuella, dels avsedda för en grupp, uppvisar en rik variation och påminner om den moderna frågesporten. De är ofta roande och verkar säkert stimulerande på intresset för ämnet, liksom de bör bidra till kunskapernas befastande och fördjupande. Arbetsuppgifter är ju ingen nyhet för svenska läroböcker, men säkert finns det åtskilliga uppslag att hämta i fråga om dylika i de amerikanska läroböckerna.

Som helhet betraktad torde den amerikanska typen av lärobok i historia knappast lämpa sig för de svenska skolorna i allmänhet, då undervisningen där knappast drivs i den utpräglade arbetsskolans form. Huruvida det är önskvärt, att så blir fallet, ligger utanför min uppgift att yttra mig om. Sannolikt ger emellertid en dylik lärobok inte det fasta och redovisningsbara kunskapsstoff, som väl i regel eftersträvas i svenska skolor, men detta hindrar inte, att svenska läroboksförfattare kan hämta uppslag och idéer från de amerikanska läroböckerna.

Sammanfattning.

Vad som vid en modernisering av våra läroböcker i historia främst vore att taga fasta på i ovan anförda läroböcker, framförallt de norska och amerikanska, synes mig kunna sammanfattas i följande punkter:

1. Utstyrelsen bör — även om böckernas pris måste bli högre — lättas upp, så att boken mister sin prägel av »tråkig lärobok» och mera får karaktären av en vanlig bok.
2. Illustrationerna bör vara större och tydligare, än vad fallet är i flertalet svenska läroböcker, åtminstone en del tecknade och för det lägsta stadiet gärna i flerfärgstryck samt genomgående försedda med beskrivande eller introducerande text och särskilda uppgifter.
3. Språket bör — i varje fall för det lägsta skolstadiet, d. v. s. för folkskolan och motsvarande klasser i nuvarande femåriga realskolan — förenklas genom att närmas till tal-

språket. Svåra ord och historiska termer och fackuttryck bör efter hand, som de möter i framställningen, förklaras eller förtydligas.

4. Ett försök borde för folkskolans stadium göras att till en enhet sammansmälta allmän, nordisk och svensk historia.

5. 1800-talet bör ägnas ett betydligt större utrymme, än vad fallet är i nu använda läroböcker — undantag Toldners — och det rent kulturella stoffet framhävas mer, och på ett mer intresseväckande sätt, än som vanligen sker.

6. Arbetsuppgifter bör förekomma i större omfattning och med rikare variaton, än vad som i regel är fallet.

Johr Berg.

Följande böcker ha granskats:

Fagerjord, Oden: *Norges historie med verdenshistorie for folkeskolen*. Oslo 1940.

Stokke, Bernhard: *Folket vort gjennom tidene*. Norges- og verdenshistorie med bilder, kort og oppgaver. 3. oplag. Oslo 1945.

Grandjean, Henri och Jeanrenaud, Henri: *Historie de la Suisse*, I—II. Lausanne 1941—1944.

Michaud, Georges: *Histoire de la Suisse*. Lausanne 1939.

Troxler, J.: *Illustrierte schweizer Geschichte für Sekundar- und Mittelschulen*. Einsiedeln 1943.

Schlunegger, H.: *Die Schweiz für den Geschichtsunterricht gezeichnet*, 2:a uppl. Bern 1946.

Langedijk, D.: *Leerboek der algemene geschiedenis*. Ten gebruike van gymnasia, lycea en hogere burgerscholen, Deel I—II. Groningen 1946, 1939.

de Jongh, J. W., en Otte, J.: *Lesstof voor het geschiedenisonderwijs op de lagere school*. I. Groningen 1932.

Barker-Alsager-Webb: *The story of our country*. New York—San Francisco 1943.

Mc Guire, Edna: *A full-grown nation*. New York 1937. (Tredje delen av historia för »the elementary school», innehållande USA:s historia från 1787).

Historia.

Högre stadium.

Norska och danska läroböcker.

Allmän historia.

Med hänsyn till *plan och uppställning* följa de norska läroböckerna i stort sett samma system som de svenska, medan Holts danska lärobok visar flera avvikelser. Avsnitten om den italienska renässansen och de geografiska upptäckterna äro sålunda behandlade under medeltiden, till vilken de ju också kronologiskt höra. Beträffande Nya tiden har Holt övergivit den traditionella periodindelningen 1500—1648, 1648—1715, 1715—1789, 1789—1815 etc. och i stället kluvit nya tiden i två stora epoker med gränsen lagd vid 1700-talets mitt. Motiveringen är, att upplysningens idéer och den industriella revolutionen i England då satte in och i grunden omgestaltade det samhällsliga livet, och indelningen svarar sålunda mot de sociala och ekonomiska synpunkter, som han genomgående söker anlägga på det historiska skeendet. Denna periodindelning har onekligen mycket fog för sig; även om man behåller franska revolutionens begynnelseår, 1789, som skilje gräns mellan två huvudskeden, bör de nämnda företeelsernas epokbildande karaktär säkerligen framhävas bättre, än vad som nu sker i svenska läroböcker.

Vad angår skildringen av de olika historiska tidevarven är att märka, att det utrymme, som samtliga ovannämnda läroböcker ägna medeltiden och nya tiden fram till 1870, proportionsvis är avsevärt snävare, än vad som hos oss är vanligt, och att omvänt den moderna historien fått en proportionsvis fylligare behandling. Medan sista upplagan av Jakobsson-Söderlund, Lärobok i allmän historia för gymnasiet, sålunda ägnar ungefär tre gånger så mycket utrymme åt perioden 1500—1870 som åt perioden 1870—1940, använder exempelvis Raeder i sin lärobok endast dubbelt så stort utrymme. Det torde väl knappast råda något tvivel om att de granskade läroböckerna äro inne på rätt väg, då de därigenom tillmötesgå ett även inom svensk historieundervisning ofta framställt krav, att den moderna historien bör tillmätas ett väsentligen vidgat studium.

I fråga om *innehållet* ha de norska läroböckerna i allmän historia mer än de svenska inskränkt skildringen av den rent politiska historien till förmån för »fortellinger om arbeids- och kulturlivet» (Skard-Midgaard), men några större avvikelser kunna dock knappast sägas föreligga. Större skillnad företer då Holts lärobok, i vilken kulturhistorien fått ett vida större utrymme än i t. ex. Jakobsson-Söderlunds lärobok, dock utan att den politiska historien därför blivit vanlottad. Framför allt har emellertid Holt låtit den sociala och ekonomiska historien komma till bättre rätt än i svenska läroböcker. Som exempel kan nämnas kapitlet om »Det medeltidslige Samfund», omfattande icke mindre än 19 sidor, i vilket de medeltida samhällsförhållandena fått en utförlig behandling. Det kan måhända diskuteras, huruvida Holt icke gått för långt och något överbetonat de sociala och ekonomiska aspekterna, men framställningen präglas dock av flera goda uppslag och idéer och är avgjort intressant.

Arbetsuppgifter. Främmande läroböcker börja i allt högre grad att förses med arbetsuppgifter för att tillgodose de krav, som den moderna arbetsskolan ställer. — I de svenska läroböckerna i historia för den högre skolundervisningen har detta ännu icke börjat tillämpas. Uppgifterna kunna såsom hos Raeder taga formen av »Oppgaver» eller på högsta stadiet av »Spørsmål», placerade efter varje avslutat avsnitt av framställningen, eller såsom hos Skard-Midgaard under rubriken »Arbeidsoppgaver» sammanställas i slutet av läroboken. Typografiskt sett synes den senare utvägen vara att förorda. I båda fallen äro uppgifterna givetvis försedda med litteraturanvisningar, med vilkas hjälp eleverna anses kunna gå i land med arbetet. Uppgifterna äro onekligen, sedda ur den svenska gymnasieundervisningens synvinkel, relativt enkla, men metoden kan givetvis utbyggas; för organiserandet av individuellt eller gruppvis bedrivet arbete under historielektionerna torde det i alla händelser vara oundvikligt att införa dylika arbetsuppgifter i våra läroböcker i historia.

Register, illustrationer, kartor. I motsats till svenska läroböcker äro de norska i regel försedda med person, Orts- och sakregister. Särskilt det senare torde vara av ett visst värde, när det gäller för eleverna att överblicka en företeelses historiska utveckling.

Ur illustrationssynpunkt äro de norska böckerna icke anmärkningsvärt bättre än de svenska, medan däremot Holts lärobok i detta avseende är utomordentligt förträfflig. Som exempel kan nämnas, att hans framställning av Forntiden, som omfattar 147 textsidor, belyses av 15 kartor, 40 bildplanscher utom texten samt 143 bilder i texten; en jämförelse med Jakobsson-Söderlunds lärobok visar, att illustreringen i svenska historiska läroböcker står på en avgjort låg ståndpunkt både med hänsyn till bildernas kvantitet och kvalitet. De mycket förklarande bildtexterna i Holts framställning och de ofta återkommande anspelningarna i texten på förefintliga illustrationer bidra också till att bilderna på ett lyckligt och effektivt sätt berika denna. Det bör emellertid påpekas, att Holts lärobok är avsevärt dyrare än motsvarande svenska och kostar 25—30 kronor.

Smärre historiska skrifter till hjälp vid gymnasieundervisningen. Vid sidan av de egentliga läroböckerna användas vid undervisningen i allmän historia i våra grannländers gymnasier också serier av småhäften, avsedda att på vissa betydelsefulla avsnitt utvidga eller fördjupa genomgången. Av dessa har jag till granskning haft följande i de norska serierna »Historisk epokelesning for gymnasiet» och »Historisk lesning for gymnasiet» ingående häften:

E. Skard: *Atens storhetstid* (3. uppl., 1945).

» : *Hellenismen* (1941).

» : *Fra Graccherna till keiser Augustus* (1939).

» : *Den romerske keisertid* (1943).

A. Mohr: *Kolonipolitikk og sjøhandel på 1700-tallet* (1943).

K. Moen: *Den industrielle revolusjon* (1945).

Th. Lange: *Dokumenter fra vår egen tid* (1939).

Av dessa utgöra de sex förstnämnda skildringar och ha sålunda närmast karaktären av läseböcker. Ehuru de både ur fackligt historiska och pedagogiska synvinklar synas vara förtjänstfullt utförda, torde dock idén med dylika »läshäften» ha mindre framtid för sig inom modern historieundervisning, då de knappast äro lämpade för de arbetsmetoder, som man önskar se tillämpade även inom detta ämne. Det kan i detta sammanhang påpekas, att Svenska historiska föreningen sedan 1943 utger en liknande serie, som dock mera undantagsvis torde komma till användning i den direkta skolundervisningen.

Annorlunda förhåller det sig med det ovannämnda sjunde häftet av Th. Lange, som innehåller direkta utdrag ur historiska källskrifter, och som därför på ett helt annat sätt kan vara användbart i historieundervisningen. De utdrag av dokument och andra källor, som ingå i häften av denna typ, äro väl ägnade att utgöra underlag för genomgång och diskussioner. Hos oss finnas redan en del dylika häften, berörande problem inom den moderna historien; åtskilligt fler äro dock önskvärda.

Den uppfattning om dessa källskrifters användbarhet i historieundervisningen, som här hävdats, har också kommit till uttryck i den liknande serie, som utgivits av den danska Historielærerforeningen. Även där stod man till en början famlande inför utgivningsprinciperna och publicerade dels utdrag av berömda historieverk (t. ex. Burckhardts *Renaissancens Kultur i Italien*), dels rena skildringar (t. ex. P. Colding, *Den fransk-tyske Krigs Forhistorie*) men kom mycket snart in på utvägen att endast utgiva direkt källstoff (t. ex. *Kilder til Danmarks Historie I—II*). En blandning av dessa två principer, som kanske kan ha något fog för sig, betecknar Th. A. Müller, *Fredrik den store*, som dels innehåller en liten monografi över konungen och dels en samling källor vilka belysa väsentliga sidor av hans liv och regering.

Nordisk historia.

Vad som tidigare sagts rörande de norska läroböckerna i allmän historia gäller i tillämpliga delar i allt väsentligt de granskade läroböckerna i norsk historia, dock med undantag av O. A. Johnsens, som uppenbarligen representerar en något äldre lärobokstyp. Det gäller sålunda disponeringen av utrymmet, som förskjutits till förmån för den moderna historien, det gäller stoffet, vilket påtagligt mycket är hämtat från den ekonomiska, sociala eller kulturella historien, det gäller vidare bruket av arbetsuppgifter med litteraturanvisningar, förekomsten av användbara register, etc. Därutöver kan vidare framhållas följande.

a. I *Øverås-Midgaards* lärobok ha författarna uppenbarligen strävat efter att i så stor utsträckning som möjligt ge samlade och sammanhängande framställningar av de olika sidorna i den historiska utvecklingen under skilda epoker. Uppläggningsmedför — särskilt evad det rör ekonomiska, sociala eller kulturella förhållanden — vissa fördelar, i det att utvecklingens gång bättre kommer till sin rätt inom skilda sidor av samhällslivet. Å andra sidan måste uppmärksammas, att en sådan disponering icke drives för långt, emedan de kronologiska sammanhangen och samspelet mellan olika faktorer i utvecklingen eljest löpa fara att försvinna.

b. I *Scheel-Wildhagens* lärobok har man provat en ny metod att i samband med det egna landets skilda grannländernas historia. I andra norska liksom i svenska och danska läroböcker framställas grannländernas historia oftast i särskilda kapitel, som epokvis följa efter skildringen av det egna landets. *Scheel-Wildhagen* har för perioden 1319—1815 sökt ge en mera samlad nordisk historia, där de tre rikenas utveckling skildras jämsides med varandra och i sitt inbördes sammanhang. Metoden har onekligen sina förtjänster, då den ger en bättre uppfattning av grannländernas utveckling.

Schweizisk lärobok.

Burkhard-Jaggis bok *Welt- und Schweizergeschichte* erbjuder stort intresse, då den i flera avseenden avviker från svenska läroböcker i historia.

Redan *typografiskt* — i fråga om läroböcker en icke oviktig synpunkt — gör den ett mycket tilltalande intryck. Ett spatiöst utrymme underlättar läsningen, talrika rubriker och underrubriker skänka reda och klarhet åt framställningen, schematiska teckningar, tabeller och skisser (däremot inga bildillustrationer) bidra till att belysa texten. I slutet av varje del finns en serie mycket upplysande kartskisser (i första delen i färg, i andra delen i svart och vitt), vilket gör det onödigt för eleverna att skaffa en särskild historisk atlas — ett mycket praktiskt arrangemang.

Stilistiskt och *innehållsmässigt* har framställningen mycket stora förtjänster ur pedagogiska synpunkter, då den konsekvent söker anpassa sig efter det åldersstadium, till vilket den riktar sig. Första avsnittet, som läses i de lägsta årskurserna med relativt omogna elever, är hållet i en mycket enkel, berättande stilart och skildrar på ett konkret sätt episoder, händelser och historiska minnesmärken. Påtaglig är också de ofta förekommande anknytningarna till moderna företeelser, som av eleverna kunna sättas i samband med det historiska stoffet och underlätta förståelsen av detta. Allt eftersom framställningen skrider framåt, förändras sedan stilen och även innehållets art för att till sist nå fram till de sista årskursernas mera resonerande och problemställande skildring.

Även i ett annat avseende avviker framställningen från den i svenska läroböcker vanliga, nämligen genom sin relativa fyllighet. Denna fyllighet avser egentligen icke att utöka skildringen med flera fakta och mera historiskt stoff utan vill endast göra den mera läsvärd genom att medtaga för det historiska händelseförloppet belysande eller för de ledande personligheterna karakteristiska episoder. Enligt min uppfattning har denna skildringsmetod stora förtjänster framför den i en svensk lärobok, i vilken eleverna tvingas att begrunda så gott som varje ord i den starkt koncentrerade texten.

Metoden att skildra det egna landets historia i samma lärobok som den allmänna historien är utan tvivel ett intressant experiment och har säkert vissa fördelar. Den nationella historien, i ett litet land ofta i fara att bli överskattad, får, på detta sätt insatt i sitt vidare sammanhang, riktigare proportioner; det egna landets prestationer och dess andel i den allmänna utvecklingen bli onekligen reducerade till sina rätta mått. Å andra sidan erbjuder en sådan framställning onekligen vissa dispositionella svårig-

heter; det kan också tänkas, att den inre samhälleliga utvecklingen i det egna landet icke får sin rättmätiga belysning. Dessa svårigheter torde väl dock icke vara omöjliga att övervinna; i alla händelser kan det sägas, att det vore intressant att se, hur en sådan kombinerad allmän och svensk historia skulle komma att ta sig ut.

Amerikansk lärobok.

Becker-Duncalfs lärobok *Story of civilization* företer i väsentliga avseenden stora skiljaktigheter från våra svenska och även övriga europeiska länders läroböcker. Framför allt gäller det stoffet, i det att ett ur våra synpunkter mycket stort utrymme ägnas åt antikens och medeltidens kulturhistoria samt åt den politiska och kulturella utvecklingen efter 1789, medan däremot de mellanliggande århundradena (1500—1789) behandlas ytterligt knappt. Framställningen är på sina ställen mycket bred, och boken torde väl tjänstgöra både som läro- och läsebok. Med hänsyn till dess allmänna uppläggning torde den väl knappast vara föredömlig för svenska läroböcker. Goda uppslag finnas dock att peka på; här skall endast framhållas de talrika och mycket belysande illustrationerna med bilder, kartor, tabeller och schematiska teckningar, vilka på ett icke sällan drastiskt sätt tala till ungdomars fantasi;

de talrika arbetsuppgifter och frågor av olika slag, avsedda för individuellt arbete eller gruppstudier, vilka åtfölja varje avsnitt;

den punktvis gjorda sammanfattning, som följer efter skildringen av varje epok, och som vill fastslå de viktigaste fakta och de väsentligaste dragen i utvecklingens gång.

Wilhelm Tham.

Följande böcker ha granskats:

Holt, P.: *Verdenshistorie*, I—III. Köpenhamn 1936—38.

Ræder, A.: *Verdenshistorie*, 16 uppl. Oslo 1945.

Skard, E. — Midgaard, J.: *Verdenshistorie*. Oslo 1939.

Schjøth, H. — Lange, Chr.: *Lærebok i Verdenshistorie*, II, 9 uppl. Oslo 1937.

Johnsen, O. A.: *Lærebok i Norges, Danmarks og Sveriges Historie for gymnasierne*, 10 uppl. 1944.

Scheel, Fr. — Wildhagen, F.: *Norges og de andre nordiske rikers historie*, 2 uppl. 1940.

Øverås, A. — Midgaard, J.: *Norges Historie for gymnas og lærerskoler*, 2 uppl. 1945.

Pederssen, T.: *Norge i 1814*, I—II, 5 uppl. 1944.

Hougen, Fr.: *Norge i 1905*. 1945.

Burkhard — Jaggi: *Welt- und Schweizergeschichte*, I—II. 1942—44.

Becker—Duncalf: *Story of civilization*. 1942.

Ryska läroböcker i historia.

I en lärobok om nyaste tidens historia (1870—1918) är tyngdpunkten lagd på revolutionshistoria och sociala problem. Så förekommer t. ex. en mycket grundlig och ingående framställning av Pariserkommunen, vars praktiska efterverkningar i realiteten blevo skäligen ringa. Ibland skildras händelseförloppet dag för dag, vilket åtminstone för västerländsk uppfattning verkar alltför omständligt och utdraget. Likaså behandlas en del avgjort oväsentliga gatukravaller väl utförligt.

Personer och händelser värdesätts ur marxistisk-kommunistisk synpunkt mera än utifrån då föreliggande problem och synpunkter, varför objektiviteten ofta blir lidande. Då och då citeras Lenins omdöme. Boken verkar propagandabok mera än allsidig historisk skildring.

Beskrivningen av agitationsformer och valsystem är bred och fyllig, men man kan fråga sig, om den kan anses mäلتbar för skolpojkar.

Hela tidevarvet skildras mycket brett (170 sidor), och boken påminner snarast om en kandidatkurs i historia hos oss.

Historia S. S. S. R. (Sovjetunionens historia) är i bredd och omfång vida överträffande vår framställning av svensk historia. Den verkar ibland chauvinistisk. Bildmaterial och papper är ej av särskilt god kvalitet.

Hilmer Nilse.

Medborgarkunskap.

Schweiziska läroböcker.

H. Huber: Was der Schweizerbürger von seinem Vaterlande wissen muss.

Hubers bok är en lärobok i geografi och historia och samhällskunskap med huvudvikten i samhällskunskapen lagd vid det rent juridiskt-konstitutionella.

Geografiavsnittet behandlar landet och folket. En så utförlig framställning hör inte hemma i en svensk lärobok i samhällskunskap. Däremot vore det önskvärt, att svenska läroböcker — även om våra läroböcker i geografi mer eller mindre knapphändigt, mer eller mindre ofullständigt behandlar dessa moment — på ett fåtal sidor (2 à 4) talade om *landet* och *folket*. Vad landet beträffar, skulle då utom storlek, läge och dylikt huvudsakligen talas om olika slags indelning: geografisk, historisk, kyrklig och borgerlig eller administrativ indelning. Vad folket beträffar, borde bland annat språk och religion, åldersfördelning, folktätthet och dylikt behandlas. Beträffande svenska böcker, där ovan nämnda moment berörts mer eller mindre utförligt, nämner jag följande:

Herlitz: *Svensk samhällslära II: 1. Folket.*

Rydén-Thomson: *Medborgarkunskap: Vårt folk.*

Hildebrand-Kraft: *Svensk stats- och samhällskunskap: Befolkningsförhållanden.*

Men ingen av dessa tre böcker har vad jag avser här vad jag ovan: Korta geografiska notiser och så en översikt av Sveriges indelning i olika avseenden.

Historieavsnittet utgör en hel liten lärobok i schweizisk historia. Våra nu gällande kursplaner och skolutredningens förslag till nya kursplaner föreskriver en historisk lärogång med betoning av den historiska utvecklingen. Det är också det rätta. Den historiska utvecklingen skall komma fram i samband med behandlingen av våra nuvarande samhällsförhållanden. Historiska och geografiska notiser, återblickar, sammanfattningar skall vara kompletterande moment, men läroboken skall behandla först och främst den rena samhällsläran med det ekonomiska stoffet som en mycket viktig del. Vill man dessutom som komplement till den delvis historiskt lagda framställningen ge en översikt eller tabell med viktiga årtal och utvecklingslinjer, kan man göra detta ungefär så som

Thurén-Lindholm i Den unge medborgaren: XIV. Tidstavla,

Hildebrand-Kraft: Kronologisk översikt,

Rydén-Thomson: Vårt folk.

Det historiska skall alltså vara ett komplement, inte en huvuddel i läroboken i samhällskunskap.

Samhällskunskapen i Hubers bok upptar ungefär halva utrymmet. Den första lilla sidan om medborgaren och samhället är utmärkt. Ett sådant avsnitt *skall* stå främst i en lärobok i samhällskunskap. I våra svenska böcker kommer oftast detta moment sist under olika rubriker, sådana som Medborgarplikter och medborgarförmåner, Frihet och medborgaranda m. fl. Svenska böcker har för övrigt ofta behandlat detta moment all-

deles ypperligt om också inte alltid i så lättillgänglig form. Jag tar som exempel kapitlet Svenska medborgares rättigheter och skyldigheter i Herlitz' bok, Frihet och medborgaranda i Rydén-Thomsons bok, Medborgaren och samhället i Rosén-Jonssons Känn ditt samhälle! Men ingen av dessa böcker (Hildebrand-Kraft har förtjänsten att ha klarat detta kapitel på $1\frac{2}{3}$ sida) har samma grepp som den schweiziska. Här heter avsnittet Die Einzelperson und die Gemeinschaft och börjar så här: Der Mensch wird in den Staat hineingeboren och så följer en förträfflig liten sida. Herlitz' inledning är också bra men ger ändå inte lika mycket som den lilla sidan i Hubers bok. Huber fortsätter omedelbart med Der Verein. Utmärkt! Föreningslivet med funktionärer, rättigheter och skyldigheter, parlamentariska former, skrivelser, protokoll, sammanträden o. s. v. Praktiska uppgifter i anslutning härtill sådana som på sid. 61. En svensk bok börjar också med föreningslivet, nämligen Malmgrens Ungdomens medborgarkunskap, där föreningslivet behandlas på 12 sidor mot 2 hos Huber. I skolutredningens förslag till nya kursplaner borde föreningslivet ha satts främst, före hemmet. Familjen är en förening för övrigt. Huber övergår sedan till kommunen med den kända framställningen av verkställande och beslutande myndigheter o. s. v. Därefter kommer Der Bezirk, som är ett mellanled mellan Gemeinde och Kanton i Schweiz. Kantonen kommer, och så Der Bund eller staten, varefter boken slutar med ett litet avsnitt om internationellt samarbete.

Observeras bör de utmärkta arbetsuppgifterna, som sätter eleverna i arbete och lär dem att själva ta reda på en hel del.

Vad vi kan lära av Hubers bok för våra kommande nya läroböcker i samhällskunskap är följande:

1. Utgångspunkten i familjen och föreningslivet och i anknytning därtill
2. Meddelandet av kunskaper i kommunala frågor och därefter övergång till
3. Statskunskap.
4. Utnyttjandet av praktiska arbetsuppgifter, som sätter eleverna i självverksamhet och fostrar dem till ansvarskännande medborgare.

Karl Bürki: Kleine Bürgerkunde für Volks- und Fortbildungsschulen.

Här är en bok, som har mycket att lära författarna till läroböcker i samhällskunskap för folk- och fortsättningsskolor och realskolor. *Utgångspunkten* tages alltid i *hembygden* och i *nutiden*. Man skulle kunna säga, att hembygdskunskapen såsom en princip i all undervisning förverkligats här. Endast på detta sätt kan det nya växa in i barnets och den unges värld, endast på så sätt kan också den historiska bakgrunden och utvecklingen ges på ett naturligt sätt. Bürki vill inte sträva efter att ge en i möjligaste mån »fri från luckor framställning». Åtskilligt av samhällskunskapen är eleverna i denna ålder inte mogna att smälta. Undervisningen i samhällskunskap på detta stadium skall ge de unga så mycket kunskap och förmåga att läsa och tänka, att de sedan ute i livet skall kunna fortsätta själva. Läroboken blir mera en läsebok än en lärobok. Det viktigaste är samtalen och uppgifterna.

I 12 kapitel eller bilder ger Bürki allt vad som behövs i folk- och fortsättningsskolan.

Föreningen behandlas i första kapitlet. Ett typiskt schweiziskt företag bildar utgångspunkten: mejeriet! Alla schweizerbarn förstår, att det inte skulle löna sig för en ensam lantbrukare att hemma på sin gård tillverka ost och smör. Ett bolag, ett mejeri, måste bildas. Och genast får man fram *ändamålet*, syftet, betydelsen. Man får också genast anledning att tala om, att det finns en mängd olika föreningar och sällskap och organisationer, och alla har ett syfte, ett ändamål, ett mål. Om många personer skall lösa en

gemensam uppgift, behövs det en viss ordning. Redan i barnens lekar är det så. Ordningensreglerna vid lekarna t. ex. förhindrar stridigheter. Ett mejeri måste ha *stadgar*. Medlemmarna måste *sammanträda* för att besluta och välja *styrelse* o. s. v. Styrelsen *leder* arbetet. Så kommer olika funktionärer o. s. v. Byggnader behövs. I en förening sker *uttaxering*. Medlemmarna i en mejeriförening får betala sina avgifter genom avdrag på mjölkpengarna. Medlemmarna måste prestera något i en förening.

När författaren med utgångspunkt i hembygdens mejeri fått fram olika kännetecken på en förening och människornas gemensamma strävanden, uppgifter och plikter och sättet för dessas lösning, går han direkt på en kommunal myndighet, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige säger vi i Sverige. Genast framhålles, att anslutningen till t. ex. en sångförening är frivillig, under det att anslutningen till kommunen är obligatorisk. Och så går det lätt att få fram — för att nu använda svenska beteckningar — kommunalfullmäktige, kommunalnämnd, folkskolestyrelse, barnavårdsnämnd, reglemente, revision, ordförande, byggnader, skatt, kommunallagar o. s. v.

Kantonen behandlas på samma sätt, och nu införes ordet författning bland annat.

Lika lätt går det att tala om förbundsstaten Schweiz. Först då kommer sådana moment som krigsväsen, kommunikationer, sjuk- och olycksfallsförsäkring m. m. med.

Rättsväsendet har ett eget kapitel.

Ett par kapitel skildrar åskådligt, hur det går till vid ett sammanträde med kommunal myndighet och vid domstolsförhandlingar.

Schweizarens plikter och rättigheter har fått ett eget kapitel.

Nationernas Förbund har uteslutits i denna upplaga, men sista kapitlet behandlar folk-rätten.

Efter denna breda, åskådliga skildring (där stoffet dock sovrats i hög grad) har boken en bilaga på ett blad, som motsvarar tre sidor, och där finns allt »vad jag skall minnas», för att citera en svensk arbetsbok i historia.

Bürkis bok ger anledning till den reflexionen, att realskolans läroböcker inte skall vara nedkopierade efter gymnasiet, och folkskolans inte skall vara nedkopierade efter realskolans. En lärobok för folkskolan och för realskolan skall skrivas för respektive skolform, skall förverkliga kursplanens innehåll på ett förnuftigt sätt. Skolutredningens förslag till kursplan för realskolan kan inte anses helt lyckligt. Skillnaden mellan eleverna i folkskolans 7:e och 8:e klasser och eleverna i realskolans fjärde klass är inte så stor. Även för realskolan skulle en bok av typen Bürki passa bra. Många lärare vid realskolor har betygat, att de inte »hinner med» kursen i samhällslära. Varför? De sätter likhetstecken mellan lärobokens sidoantal och kursen! Längre har vi inte hunnit ännu. Då måste lärarna ha hjälp. Läroboksförfattarna måste hjälpa dem. Kortare läroböcker med det allra väsentligaste, dock utan att språket blir »paragrafartat», och utförliga, trevliga läseböcker, urkundssamlingar o. s. v., arbetsuppgifter. Eller också en lärobok med utförliga skildringar såsom i Bürki men skriven efter principen non multa sed multum, med stoffet i hög grad sovrat men i fördjupad form och med syfte att få fram de stora linjerna och *viktiga* detaljerna och så till sist en lärobok i slutet på några sidor med inpräglingsstoffet sammanfört. Detta är en utväg.

Den svenska bok, som mest liknar Bürkis, är E. Malmgrens Ungdomens medborgarkunskap. Malmgren skulle bara börjat boken med kapitlet Ett fotbollslag och sedan låtit kapitlet Hur en förening arbetar följa, kanske.

Ett antal andra schweiziska böcker ha också granskats men ge inte anledning till viktigare synpunkter.

Sammanfattning.

Schweiziska läroböcker i medborgarkunskap synas vara överlägsna de flesta andra, både svenska, danska, norska och tyska.

Följande synpunkter borde vara dominerande för såväl kursplan som lärobok i medborgarkunskap:

1. Utgångspunkten i *föreningslivet* och möjligen familjen.
2. Exempel från *nutiden*, helst från den egna kommunen. Exempel från hemkommunen kan dock inte stå i någon lärobok alltid. Här har vi ännu ett exempel på att *lära* *ren* är det viktigaste vid all undervisning.
3. Allmängiltiga begrepp och fakta kommer fram: ändamålet, stadgar (lagar), sammanträden, protokoll, funktionärer, styrelse, revisorer, ansvar, samarbete, ledning (regering), uttaxering.
4. Övergång till kommunal självstyrelse.
5. Riksstyrelse (Statskunskap).
6. Som övergång till 4 och 5 ett litet avsnitt om den enskilde och samhället.
7. Praktiska arbetsuppgifter och studiebesök.
8. Ingen strängt systematisk framställning utan bilder, typexempel, från föreningslivet, från den kommunala självstyrelsen i landskommun, stadskommun och län, från kyrkan, från riksdagen, från regeringen, särskilt avsnitt om rättsväsendet, särskild avdelning om försvaret.
9. Sådant stoff som vägvett, bordsskick, oskrivna lagar synes vara överflödigt. Skall man i böckerna behöva tala om sådant som hör till uppfostran i alla ämnen och som måste ta sin början, i n n a n barnet börjar skolan? Att man skall vara artig, hälsa, äta ordentligt, borsta tänderna, rätta sig efter trafikreglerna?

Inte fullständighet men djup och bredd, konkretion och åskådlighet.

Jag skulle vilja föreslå följande *disposition* till en lärobok i samhällslära för *folkskolan*.

1. En förening (vilken som helst), åskådligt skildrad, brett, med konkreta exempel, livfull framställning, bilder, populär framställning med accentuerande av bland annat följande: föreningens syfte, arbetsordning, stadgar, sammanträden, styrelse, funktionärer, förvaltning, inkomster och utgifter, protokoll, justering, revision, ansvarsfrihet m. m.
2. Den enskilde och samhället. En medborgares skyldigheter och rättigheter.
3. En bild från en landskommun.
4. En bild från en stadskommun.
5. Landstinget sammanträder.
6. Ett kyrkoherdeval.
7. Ett riksdagsmannaval.
8. Ett sammanträde i riksdagen.
9. En konselj.
10. En dag vid häradsrätten.
11. N. N. skrives in som värnpliktig.
12. Ett barnavårdsärende.
13. N. N. får folkpension.
14. Internationella förhållanden.
15. Schematisk översikt över organisation och förvaltning enligt Bürki.
16. Register.

Anm. Punkterna kan komma i annan ordning, och under de olika avsnitten kan placeras in åtskilligt.

Arbetsuppgifter är självskrivna.

Litteraturhänvisningar är mindre viktiga.

Huvudsaken är, att läraren blir handledare och alltid anknyter till hembygden och nutiden.

Det historiska bör få plats i läroboken i historia och bör inte tynga framställningen i en lärobok i samhällslära.

För realskolan synes följande typ vara lämplig i anslutning till Bolle-Diacons bok. Inledning om familj, sammanhållning, organisation, lagar.

Den enskilde

A. Rättigheter

B. Plikter

Medborgaren

A. Medborgaren

B. Partierna

C. Valrätt och valbarhet

D. Värnplikt

Kommunen

Staten

Rättsväsendet

Kulturella förhållanden

Sociala och ekonomiska förhållanden

Översikt enligt Bürki

Register.

John S. Ericson.

Följande böcker ha granskats:

Ackermann, Walter: *Eiserne Ration des staatsbürgerlichen Wissens*. Luzern 1942.

Bolle, Arnold-Diacon, Max: *Pour devenir citoyen*. Neuchâtel 1944.

Bürki, Karl: *Kleine Bürgerkunde*. Bern 1941.

von Greyerz, Walo: *Bilderbuch unserer Demokratie*. Bern 1945.

Huber, H.: *Was der Schweizerbürger von seinem Vaterlande wissen muss*. Zürich 1945.

Sauser-Hall, Georges: *Guide politique suisse*. Lausanne 1937.

Weiss, Otto: *Volk und Staat der Schweizer*. Zürich 1941.

Geografi.

Schweiziska och franska läroböcker.

Nedanstående uttalanden gälla endast för såvitt de granskade böckerna kunna anses representativa för respektive länders läroboksbestånd.

Beträffande böckernas pris, papperskvalitet, inbindning etc. synes det mig svårt att nu göra någon jämförelse med svenska förhållanden (i allmänhet saknas för övrigt uppgifter om priset). Känt är ju att andra länder under krigsåren haft större svårigheter än Sverige med papperstillgång etc., och de flesta böckerna äro just från krigsåren.

De *schweiziska* läroböckerna sakna uppgift om det stadium i skolan, för vilket de äro avsedda, även om man kan sluta sig till att det motsvarar de svenska läroverkens. Ehuru de snarast innehålla mer i fråga om topografiskt minnesmaterial, äro de kortfattade och

rätt schematiskt hållna i jämförelse med svenska arbeten av motsvarande slag. Lärarens muntliga undervisning måste tänkas komplettera dem i vidsträckt omfattning. Förmodligen sammanhänger detta med att skolväsendet i Schweiz ordnas av var och en av de 25 kantonerna för sig, varför läroböckerna, åtminstone för högre stadier, för att få tillräckligt stora upplagor måste skrivas så, att de passa för ett flertal kantoner. Beträffande främmande länder, t. ex. Sverige, förekomma en del fel och föräldrade uppgifter. I viss utsträckning efterföljansvärt synes vara det vidsträckta användandet av tecknade bilder i stället för fotografiska reproduktioner. Särskilt Schluneggers verk, som uteslutande består av teckningar med korta förklaringar, är intressant och saknar, så vitt jag vet, motsvarighet i Sverige, åtminstone för läroverksstadiet.

De *franska* läroböckerna frappera genom sitt stora omfång, vilket tyder på fordringar i geografi, som åtskilligt överstiga de svenska läroverkens. Det egna landet läses t. ex. i två klasser med ett års mellanrum. Vardera året omfattar kursen en volym, lika stor som läroboken för hela realskolan i Sverige. Även övriga länder behandlas rätt utförligt. I sakligt hänseende stå de franska läroböckerna högt. Framställningen är klar och redig, men fordringarna på eleverna synas ingalunda små. I pedagogiskt hänseende synas de gå i rätt gammal stil. Illustrationsmaterialet är gott i de fall, då det består av tecknade bilder eller kartor, medan reproduktionerna efter fotografier äro ganska bristfälliga. Kartor användas flitigt, vilket bör framhållas som en förtjänst.

Som ett allmänt intryck av läsningen av dessa franska och schweiziska böcker vill jag framhålla, att så mycket av nyheter för oss ej synes vara att hämta från dem. Enskilda ting av intresse kan en pedagog naturligtvis finna i dem, men i det stora hela äro de våra svenska läroböcker tämligen lika.

Läroböcker från Förenta staterna.

Syftet med följande utlåtande har ansetts vara icke att nå fram till ett omdöme om amerikansk läroboksstandard i ämnet geografi i allmänhet utan att undersöka, vad det föreliggande urvalet av böcker kan ge av goda uppslag, då man eftersträvar en förbättring av de svenska läroböckerna. Men det synes mig lika påkallat att framföra de invändningar, vartill en svensk pedagog då och då kan känna sig uppfordrad vid läsningen av dem.

Vad först *utstyrelsen* beträffar, synes standarden på amerikanska skolböcker vara ungefär som den svenska, måhända något högre i vissa fall. Man skulle kunna peka på den större och mera lättlästa tryckstilen, särskilt för de tidigare åldrarna, där sådant nog kan ha en viss betydelse. Bilderna äro oftast av mycket god kvalitet; klara kartsquisser och grafiska figurer inta stor plats bland dem. Amerikanska författare ha ofta god förmåga att välja bilder som »slå». Här skulle man vilja gissa på inflytande från reklamen, för vilken delvis torde gälla samma lagar som för pedagogiken. Under varje bild finns i regel ej blott ett kort angivande av vad den föreställer utan en utförligare text, ibland avslutad med en fråga. Det sista synes mig vara en särskilt god idé, då därigenom framtingas ett bättre tillägnande av bildens innehåll.

I fråga om *innehållet* uppvisa de amerikanska läroböckerna vissa egendomligheter. En sådan synes vara det mindre noggranna åtskiljandet av de olika kunskapsgränarna i skolarbetet. De föreliggande geografiböckerna innehålla sålunda åtskilligt stoff ur historien, statskunskapen, nationalekonomien o. s. v. Det är ett slags hembygds kunskap, vidgad till att omfatta hela det egna landet och så småningom hela världen. I synnerhet Ruggs arbeten utmärka sig för detta slags hopförande av stoff från olika vetenskaper. De torde dock gå ovanligt långt i detta liksom i andra avseenden även för amerikanska

förhållanden, så att en del diskussion uppstått kring dem. Emellertid synes denna ringare respekt för vetenskapernas inbördes gränser vara värd att begrunda för svenskt skolfolk, då vi utan tvivel gå för långt åt det motsatta hållet. I folkskolan, där samma lärare undervisar i alla ämnen, blir kanske åtskillnaden mellan de skilda läroämnena ej så markerad som i våra läroverk med deras utpräglade facklärarsystem. Där äro ämnena särdeles skarpt isolerade från varandra, så att undervisningen i dem löper parallellt med liten eller ingen inbördes beröring, vilket väl sammanhänger med lärarnas alldeles övervägande på förvärvandet av fackkunskaper inriktade utbildning. Man löper hos oss rent av risk, att kunskaperna även i elevernas hjärnor bli delade genom »vattentäta skott». En erfarenhet man icke sällan gör på lektionerna är, att eleverna äro tröga med att taga fram och använda sina kunskaper i ett annat ämne än det, varåt lektionen är ägnad.

I fråga om *stoffurvalet* lägger man vidare märke till en utpräglat praktisk inställning i de amerikanska läroböckerna. Fakta och förhållanden av rent vetenskapligt intresse komma helt i skymundan. Här anser jag amerikanerna vara ett gott föredöme, medan man hos oss nog har en viss benägenhet att göra skolgeografierna till små kompendier i geografisk vetenskap i stället för orienteringshjälpmedel i den värld, som omger oss. Skolämnet geografi har enligt min mening sin största betydelse genom den kunskap om fakta och förhållanden det ger, icke som en introduktion till den geografiska vetenskapens metoder och betraktelsesätt.

Framställningen är i de amerikanska läroböckerna mer utförlig, mindre schematisk än i de svenska. Som exempel må nämnas de förträffliga små redogörelser för amerikanska medborgares liv och villkor, som bilda inledningen till Rugg, Our country and our people. Folk från olika delar av Förenta staterna och i olika samhällsställning få här komma till tals och redogöra för sin levnadsförhållanden. Detta synes mig vara ett lyckligt grepp i en bok för barn i detta land, där befolkningen genom invandringen blivit så heterogen och där landets stora utsträckning gör miljön, som människorna leva i, så olika i olika trakter. Sådant skrivsätt kräver gott utrymme: en termins kurs enligt Ruggs lärobokserie omfattar en volym om cirka 500 sidor. Dessa böcker äro ej avsedda att inlärans läxvis (härför synas de närmast oanvändbara) utan meningen är tydligen, att de skola erbjuda material, som eleven har att bearbeta under lärarens ledning. Arbetsböcker äro ett nödvändigt komplement till dem. De finnas också utarbetade till varje volym.

I det hela liknar framställningssättet i de amerikanska läroböckerna mera det som hos oss brukas i *läse-* än det som förekommer i *läroböcker*. Böckerna bli därigenom mera lättlästa och tilltalande vid den första bekantskapen, men fråga är, om de passa för det arbetssätt, som ännu är det vanliga i svenska skolor, med läxläsning som ett viktigt led i arbetet. Under den malande läxläsningen blir det andra, mera hållbara egenskaper hos läroboken, som få betydelse, såsom klarhet, lättbegriplighet och ett ytterst omsorgsfullt utvalt innehåll, som det lönar sig att plugga in.

Man synes mig böra betänka, att läroboken icke är det enda undervisningsmedlet, vilket kanske gäller geografien mer än många andra ämnen. Där finns ju läraren, vars muntliga framställning i detta som i övriga ämnen har en oerhörd betydelse som kommentar och komplement till läroboken, där finns kartan, där finns radio, ljusbilder, både levande och stillastående, exkursioner o. s. v., alltsammans mera lättillgängligt nu än förr. Det synes mig med tanke på alla dessa möjligheter, som om man snarast borde tänka på en boskillnad mellan läroboken och dessa andra undervisningsmedel, så att läroboken finge specialiseras till att vara enbart ett redskap för läxläsningen och ingenting annat.

Som slutomdöme om de amerikanska läroböckerna i geografi vill jag framhäva på förtjänstsidan deras lättfattlighet och i regel goda anpassning efter elevernas fattningsförmåga på de olika stadierna, deras praktiska syn på tingen och frihet från kammarr-

lärdom. Goda pedagogiska uppslag äro också ibland att finna i desamma, särskilt bildmaterialet är därvid att nämna. Utstyrseln är tilltalande.

Å andra sidan skulle man kunna peka på en viss ytlighet, särskilt vid behandlingen av främmande länder, samt ett underskattande av minneskunskapens värde. Vad som stannar i elevernas minne av geografiska namn torde ej vara mycket. Dessa böcker lämpa sig ej för plugg. Bland svenska pedagoger torde det däremot vara en ganska utbredd mening, att en lämpligt tillmätt fond av minneskunskap har ett särskilt värde just i ämnet geografi. Till stor del beror nog olikheten mellan svenska och amerikanska läroböcker just på denna skillnad i målsättningen för skolarbetet. Här i landet fästes, åtminstone ännu så länge, större vikt vid fasta och redovisbara kunskaper som resultat av skolgången.

De principer, som varit vägledande för amerikanska läroboksförfattare, äro därför kanske icke utan vidare överflyttbara till vårt land, såvida icke en djupgående omläggning av studiesättet skall ske. I detta sammanhang må påpekas, att det icke saknas kritik i Förenta staterna mot det egna skolväsendet. Mycket av det som frapperar i amerikanska läroböcker är dessutom icke så oprövat i svenska dito, som man kanske tror, fast det haft svårt att slå igenom på grund av den nämnda skillnaden i arbetsmetod.

Birger Wendin.

Följande böcker ha granskats:

Holtz, Rudolf — Vosseler, Paul: *Leitfaden für den Geographie-Unterricht*. Basel 1945.

Schlunegger, H.: *Die Schweiz, für den Geographieunterricht gezeichnet*. Bern 1943.

— *Die Länder der Erde, für den Geographieunterricht gezeichnet*. Bern 1943.

Vosseler, Paul: *Die Schweiz*. Basel 1945.

Allix, A. — Leyritz, A.: *Géographie générale*. Paris 1945.

— — et Merlier, A.: *Les principales puissances économiques du monde*. Paris 1945.

Cholley, A. — Clozier, R.: *Géographie générale*. Paris.

Gallouède, L. — Maurette, F.: *Géographie de la France*. Paris 1932.

Hallynck, P. — Ferré, A.: *La France*. Paris 1940.

— — *Le monde*. Paris 1938.

— — *Géographie générale*. Paris 1938.

Boucau, H. — Petit, J. — Leyritz, A.: *Géographie, la France métropolitaine et la France d'outre-mer*. Paris 1945.

Brunhes, J. — Boucau, H. — Bruley, E. — Leyritz, A.: *L'Europe et l'Asie russe*. Paris 1945.

Grosdidier de Matons, M. — Bruley, E. — Leyritz, A.: *Le monde*. Paris 1945.

Legaret, G.: *Géographie générale*. Paris 1938.

Weulersse, G. — Vergez-Tricom, G.: *Le monde*. Paris 1938.

Atwood, W. — Thomas, H.: *Neighborhood stories*. 1935.

Hay, E. — Dudley, D.: *Our home and our world*. Chicago 1943.

Lawrence, C. — Ramsey, R.: *New world horizons*. 1942.

Niver, H.: *The new geography by grades*. 1929.

Rugg, H.: *Changing countries and changing peoples*. Boston 1938.

— *Our country and our people*. Boston 1938.

— Kreuger, L.: *Peoples and countries*. 1936.

— — *First book of the earth*. 1936.

Van Cleef, E.: *This business world, an economic and commercial geography*. 1937.

— *Global geography*. 1943.

Ryska läroböcker i geografi.

Läroböckerna i fysisk geografi verka trevliga och omväxlande med målande skildringar, en lycklig kombination av läro- och läsebok. Uppställningen är överskådlig. Instruktiva bilder förekomma ofta, t. ex. rörande klimatet, moln, regn o. s. v., vilka böra göra det lättare för eleverna att förstå innehållet och vilka saknas i våra läroböcker.

I läroböckerna i politisk geografi är bildmaterialet gott med återgivande av folket i dessa olika yrken och jämförelser mellan förr och nu. Därjämte förekomma en hel del djurbilder.

Hilmer Nilse.

Amerikanska läroböcker i biologi.

Inledning.

En förutsättning för att på rätt sätt bedöma de amerikanska läroböckerna i biologi är förtrogenhet med de grundläggande strömningarna i modern amerikansk pedagogik. Då jag ej är fackman, kan jag ej redovisa dessa, men har icke desto mindre dristat ett försök att påpeka vissa tendenser.

Man betraktar skolundervisningen icke enbart som inhämtande av kunskaper. Den skall därutöver ha till uppgift att träna och utveckla tankeförmågan men också ge övning i att tillämpa kunskaperna att göra generaliseringar och använda inlärd fakta i nya sammanhang. Slutligen är man också angelägen, att skolundervisningen skall skapa en saklig livsinställning. Den elev, som har lärt sig tillräckligt med fakta, som lärt sig handskas med dessa fakta i ett logiskt, eller om man så vill vetenskapligt tänkande, och som har utvecklat förmågan att generalisera sitt tänkande till den grad, att han ständigt gör bruk härav i sin konfrontation med egna personliga eller samhällsliga problem, som möta honom i det dagliga livet, måste också, menar man, utforma ett sakligt sätt att reagera — en livsinställning som är av oskattbart värde för kulturutvecklingen.

Denna uppfattning av skolundervisningens uppgift återverkar helt naturligt på urvalet av kunskapsstoff och förklarar den starkt samhälleliga inriktning, som präglar kursinnehållet. Dessa frågor komma att behandlas mer konkret i ett senare sammanhang. Kravet på en grundlig övning i logiskt tänkande tar sig uttryck i en avsiktlig attack mot allt önsketänkande och auktoritetstro. Denna anda präglar i hög grad läroböckernas framställning. Man undviker om möjligt kategoriska påståenden. Man eftersträvar att låta varje redogörelse peka vidare mot nya problem eller mot fortsatta studier. Eleven skall helst känna ett oavvisligt behov att få veta mer att gå vidare. Man söker också om möjligt påvisa, att varje företeelse har många viktiga yttringar — olika sidor, för vars bedömning olika kategorier av fakta behövas.

Även den pedagogiska metodiken tyckes befinna sig i en stark evolutionär period. Man söker nya vägar för kunskapskontrollen och har rent av ställt fråga-svarsmetoden under debatt. Frågan kommer nog att behålla sin centrala roll, men man provar modifieringar, nya sätt att formulera frågorna, som mindre accentuera svarets memoriserande sida. Den enklaste varianten är trots sin bristfällighet provskrivningen. Bedömningen av svaren kan vara vansklig, liksom frågornas formulering innebär vanskligheter. Man har därför försökt mera »objektiva» metoder. Man anordnar prov av väsentligen tre slag. Det enklaste tillvägagångssättet är framläggandet av en rad påståenden (»true-false method») — varav några äro korrekta, andra felaktiga. För att eliminera gissningar

beläggas felaktiga svar med negativa poäng. Det är sålunda säkrare att ange, att man ej vet, vilket som är rätt eller fel, än att gissa. En annan metod är att ange ett flertal svar på en fråga (»multiple choice»), varvid det gäller att utmärka det rätta — härigenom elimineras minnesfaktorn. Även i detta fall beläggas felaktiga svar med negativ poäng. Ett tredje förfarande är kombinationsprov (»matching»). Läraren uppgör en förteckning av ord (termer t. ex.) och därjämte en serie definitioner och begär att eleven skall kombinera dessa på ett rätt sätt. I ett annat fall ges bilder och diagram jämte text och termer, varvid även här gäller att göra en riktig hopsättning. Ifyllnadsprov begagnas också. Ofullständiga meningar skola i en avgörande punkt förses med svaret. Samtliga dessa metoder anses motverka subjektivitet från läraren-bedömarens sida och alltså förverkliga en mera objektiv kontroll av elevernas kunskapsnivå. Givetvis finnas flera varianter av dessa prov, av vilka somliga äro betydligt mera avancerade, men i stort sett kunna ovan angivna fyra slag av »frågor» täcka de principer, som härvidlag tillämpas.

Utredning.

Icke mindre än trettiofem läroböcker har jag kunnat registrera som utkomna under åren 1937—1945 enbart för högre läroverksstadiet i biologi. (Se den särskilda förteckningen i slutet.) Tretton av dessa ha genomgått och resultatet av denna granskning redovisas i det följande, varvid samtidigt ett försök göres att sammanfatta vissa gemensamma tendenser i uppbyggnaden av dessa läroböcker.

För svensk biologisk pedagogik mest överraskande är sannolikt det förhållandet, att samtliga dessa läroböcker — utan undantag — presenterar hela lärostoffet under enhetlig *biologisk* aspekt. Den klassiska indelningen i botanik och zoologi söker man i görligaste mån undvika. Man accentuerar mera likheterna mellan växt- och djurvärlden än skiljaktigheterna. Man eftersträvar i första hand att belysa olika yttringar av livets stora naturkraft och att fastslå livsprocesserna. Endast i den anatomiska och systematiska karakteristiken framträda växter och djur åtskils. Biologin har genom detta pedagogiska tillvägagångssätt blivit ett enhetligt och självständigt ämne — inte enbart summan av vissa vetenskapliga discipliner såsom botanik, zoologi, genetik, bakteriologi och hälsolära.

Det är vidare ytterst betecknande, att de gängse läroböckerna medtaga ett högst varierande lärostoff. Man är på intet sätt bekajad av någon oro, att kursen ej blivit fullständig. Överhuvud tror man inte på en biologiundervisning, som består av en enda »riktig» kurs. Frånsett det självklara förhållandet, att lärokursernas innehåll bli beroende på, under vilken årstid undervisningen bedrives, på skolornas belägenhet på land eller i stad, i stora eller små städer, i skogsbygd eller jordbruksområde, vid kust, sjö eller vattenfattiga områden, elevernas ålder och sociala härkomst etc., så är för den amerikanska pedagogiken fakta underordnade problemen. Fakta äro ej självändamål utan ett medel att förstå ett orsakssammanhang. Denna grundinställning återverkar i hög grad på läroböckernas disposition. Allmänt tillämpas en redovisning av lärostoffet centererat kring vissa grundläggande problem. Man erhåller på detta sätt en kapitelindelning, som radikalt avviker från den formallogiska, som våra läroböcker så gott som undantagslöst följa. För att någon missuppfattning ej skall uppstå om innebörden av en sådan kapiteldisposition och för att markera dess speciella karaktär har jag valt att i denna översikt bibehålla den amerikanska benämningen på dessa kapitel, nämligen units.

I vissa fall närmar sig denna unit-indelning till den sedvanliga uppställning av biologiläroböckerna, som vi äro förtrogna med. Unitproblemen ha hos sådana mera tra-

ditionellt inställda läroboksförfattare fått en formulering, som endast genom sin frågeform skiljer sig från gängse beskrivande sammanfattningsrubriker i vanlig kapitelindelning. Innehållet förblir vid det gamla, endast kapprocken blir ny. Det är konservatismens anpassningsmetod. En boks innehåll ändras som bekant ej genom att på detta sätt förses med nya band. Det stora flertalet amerikanska läroböcker ha dock genomfört en unit-indelning, som motsvarar metodens syften. Dessa kunna sammanfattas så, att de å ena sidan vilja knyta an till frågor och spörsmål, som kunna beräknas falla inom elevernas intressesfär och å andra sidan vilja ta fasta på orsakssammanhang, väsentliga för förståelsen av biologins skeenden.

Varje unit är i sin tur disponerad på särskilt sätt. Huvudproblemet uppdelas i ett flertal delproblem, i regel cirka 3—5. Efter analysens genomförande kommer sammanfattningen. Denna får ofta formen av ett särskilt avslutande avsnitt (t. ex. »chapter summary», »unit review», »in brief»), gemensamt för alla delproblemen och som syftar tillbaka till unitens huvudfråga. Understundom inledes uniten med en liknande översikt, »the story of unit x», »questions this chapter answers». I några av de granskade läroböckerna har denna unit-inledning fått karaktären av s. k. »preliminary exercises». I överensstämmelse med de allmänna pedagogiska principer, för vilka ovan redogjorts, ha dessa inledande övningar eller prov karaktären av kombinationsprov, ifyllnadsövningar med givna ord eller termer, dels utan angivna ord urval av tillämpliga företeelser inom en given förteckning samt bedömning av ett påståendes biologiska korrekthet.

Några exempel klagöra bättre vad som avses. En förteckning lämnas över djur samt specifika kroppsdelar, varvid eleven har att kombinera de rätta djuren med de kroppsdelar, som tillhöra dem. I en serie påståenden är ett ord — t. ex. ett djurs föda — angivet med flera alternativ, varvid uppgiften är att ifylla det rätta, eller också anges inga alternativ, utan eleven har att själv fylla i, vad djuret livnär sig av. En förteckning över organ lämnas, och uppgiften för eleven är att ange, vilka organ, som nyttjas för att skaffa föda. Slutligen kan lämnas en serie påståenden rörande djurens födupptagning, varav somliga äro korrekta, andra felaktiga, varvid det är elevens uppgift att avgöra, vilka påståenden som äga full giltighet. Detta kan te sig som en originell metod att inleda en behandling av ett biologiskt grundproblem, men kommer ofta till användning i amerikanska läroböcker. Avsikten är i alla fall att bena upp frågorna och närmare klagöra eller motivera nödvändigheten att behandla just de delproblem, som sedan ingå i respektive unit.

Varje unit avslutas, som redan påpekats, med en särskild sammanfattning, men därtill kommer nästan alltid en grupp frågor, som i första hand vill tjäna inlärandet av det framlagda kunskapsmaterialet (»self-test», »questions», »learning aids», »unit comprehension test», »self testing exercises»). Därtill kommer ofta en samling spörsmål, vilkas uppgift är att uppöva tillämpningen, men där man genom logiskt resonemang utifrån vad ifrågavarande unit velat lära bör nå fram till en lösning — det är nötter att knäcka. Dessa frågor återfinnas under olika rubriker, såsom

- a) »questions for study and discussion»
- b) »problems»
- c) »problems in scientific thinking»
- d) »exercises on scientific attitudes»
- e) »using what you have learned».

Denna kategori av frågor vill sålunda vidga perspektivet från de detaljfakta, som just behandlats, till en allännare sfär och därigenom bidra till självständig tankeverksamhet. Vissa läroböcker innehålla rent av förslag till ämnen för klassdiskussion. Genom dessa problemavdelningar understrykes ständigt vikten av att nå från kunnande till begripande, från inläring till användning av sitt vetande. Denna strävan söker man också

främja på andra vägar. Man förser en unit med tillämpande utblickar, s. k. »sidelights», »special reports» eller »social implication», som givetvis välja att behandla något synnerligen intresseväckande, praktiskt epokgörande eller vardagligt viktigt. En lärobok har givit dessa sidoblickar formen av tillämpade redogörelser för biologiska företeelser, som kan möta under sommarsemestern (»vacation-time biology», »biology for vacations»).

Ett annat tillvägagångssätt, som allmänt brukas, är utarbetade hänvisningar till annan litteratur, populärvetenskaplig, fackvetenskaplig eller allmän (»references», »books you might enjoy reading», »readings for pleasure and profit»). Det är dock att notera, att dessa hänvisningar förekomma mycket rikligare än vad som någonsin tillämpats i svensk lärobokslitteratur. Detta sammanhänger givetvis också med den betydligt rikare fond av sådan litteratur, som står till förfogande i en stor kulturnation. Men därtill eftersträvar man att göra hänvisningarna effektiva genom att eleven erhåller anvisning om vilka sidor, som direkt behandla respektive units problem. Ofta kompletteras referenserna med en kort vink om vilka frågor, som behandlas i varje upptagen hänvisning. Ibland disponeras litteraturhänvisningarna helt efter ämnesprincipen, så att ett avsnitt upptar böcker, som behandla kväveomloppet, ett annat djuphavsliv, ett tredje naturskydd etc. såsom djurträning, parasitdjur, biografier, speciella biologiska industrier och yrken. Detta underlättar det för en elev med särskilda intressen att snabbt få tag i den läsning, som han helst skulle önska. Läroboken blir på detta sätt också en fyndgruva för den som senare i livet söker en upplysning eller vill vidga sitt vetande.

Mycket viktigt är också, att varje unit förses med en rikhaltig sortering av studieuppgifter:

- a) »suggested activities and application»
- b) »additional exercises»
- c) »explorations and projects»
- d) »things to do»
- e) »hobbies for leisure time»
- f) additional activities that you may enjoy.

I vårt land, där man har så svårt att intressera ungdomen för annat än växt- eller djursystematiska frågor, vore en dylik inventering av möjliga »enskilda» uppgifter av största betydelse för den biologiska undervisningen. Man skulle behöva att komma ifrån det vetenskapliga chronsougeriet inom de s. k. enskilda arbetena och lära sig att bekräftandet och kontrollerandet av kända, rent av välkända, fakta minst lika mycket uppövar det »vetenskapliga» logiska tänkandet som någonsin ett tidsödande famlande efter nya fakta, som i regel på skolstadiet måste företas med otillräckliga resurser och framför allt otillfredsställande kunskaper.

I de allra senaste läroböckerna finnes också för varje unit anvisning på tillgängliga filmer, som anknäta till de i respektive unit behandlade frågorna.

Efter vilka grunder sker då urvalet av kunskapsstoffet? För biologins vidkommande är man synnerligen välorienterad i detta hänseende, då en särskild avhandling föreligger härom (Margaret McKibben: Objectives in the teaching of biology, Thesis U. Sc. Univ. of Pittsburgh, juni 1946). Det är belysande, att urvalsprinciperna äro så rikhaltiga, att en särskild undersökning varit möjlig i detta stycke. Författarinnan har kommit till det resultatet, att målsättningen för biologiundervisningen, som sålunda bestämmer urvalet av fakta, kan sammanfattas i följande ledmotiv, vilka här nämnas i den ordning, som de haft betydelse för respektive läroboksförfattare:

1. Den ekonomiska räckvidden
2. Tillämpligheten på vardagslivets problem
3. Hälsovården
4. Den sociala anpassningen
5. Riktlinjer för verksamhet utanför yrket (hobby)
6. Estetiska värderingar
7. Yrkesrådgivningen
8. Direkta förberedelser för framtida verksamhet och studier.

Det är synnerligen belysande, att i sista rummet bestämma de fortsatta studierna urvalet. Det torde anses ostridigt, att svenska läroböcker satt dylika överväganden främst, då det gällt att bestämma kursernas innehåll. Sammanfattande kan fastslås, att anknytningen till vardagslivet och de praktiska tillämpningarna i övervägande grad bestämma valet av unit men också dess innehåll. Denna nyttointställning är dock icke starkare än att det elementära naturstudiet ges en framträdande plats, som framgår av punkterna fem och sex. Hela grundinställningen till lärostoffet och de bestämmande urvalsprinciperna framgår också mycket tydligt av de särskilda boktitlar, med vilka flertalet läroböcker äro försedda.

Hur dessa urvalsprinciper gestalta sig i praktiken, torde bäst konkretiseras genom att påvisa vissa allmänna tendenser, som utmärka flertalet läroböcker. Mest frapperande är sålunda den breda anknytningen till lantbruk, skogsbruk och hälsovård. Bland exempel på företeelser, som av denna anledning få ett betydande utrymme i framställningen kan nämnas:

- a) ogräsen — deras roll och bekämpning
- b) mejerihanteringen
- c) utfodringen av husdjur samt konstgödslingen inom lantbruk och trädgårdshantering
- d) kampen mot kulturväxternas och husdjurens sjukdomar
- e) konservindustrins metoder och möjligheter
- f) kyllagringens innebörd
- g) lantbrukets och skogsbrukets produktionsförhållanden
- h) konsumentbiologin.

Den del av biologin, som rör människans relationer till den levande naturen, får härigenom stark aktualitet. Enbart detta bidrar till att på ett alldeles särskilt sätt levande-örganologin som skolämne. Den levande naturen är icke enbart den vilda. Man resonerar i regel så, att det är viktigare att väcka intresse för biologin överhuvud än att dra fram en mängd detaljer och fakta från den vilda naturen, som ändock måste bli dött vetande utan att särskilt intresse har väckts till liv. Om insekterna behandlas, blir det i första hand de ekonomiskt viktiga och vardagliga, som tas i betraktande såsom husflugan, myggan, getingen och gräshoppan. Bland ämnesområdena, som ingå i de svenska lärokurserna, men som oftast ej äro medtagna i amerikanska läroböcker i biologi märkas

- a) den jämförande anatomin
- b) detaljsystematiska klassificeringar.

Morfologiska och systematiska detaljer framläggas vanligen i form av åskådliga diagram och mera sällan i deskriptiv form. Sålunda klargöras djur- och växtsystemen, vissa växt- eller djurfamiljer, deras komponenter och inbördes släktskapsförbindelser — genom figurdiagram. Men är vidare angelägen att morfologiska egenheter insättas i ett funktionellt sammanhang. Olika typer av fågelnäbb och fågelfötter redovisas i överskådliga teckningar i samband med en redovisning av levnadsvanorna.

Läroböcker av traditionell typ domineras av den deskriptiva morfologien. Den står i förgrunden och funktionerna — om de överhuvud medtagits — behandlas först, sedan

en grundlig redogörelse givits för alla former. Gäller det människokroppen, lämnas en ingående framställning av alla organ, deras namn, utseende, läge och sist deras uppgift. Lång blir vägen genom en torr öken av till synes döda fakta. Den amerikanska pedagogiken väljer i regel metoden att utgå från funktionerna och i sitt rätta sammanhang medta de organbeskrivningar, som behövas för förståelsen av funktionen. Dessa detaljfakta bli enligt detta tillvägagångssätt intresseväckande.

En betydelsefull detalj i de amerikanska läroböckerna är, att bilderna ej enbart komplettera texten utan bringas att ha en självständig pedagogisk uppgift. Bildtexterna äro mera sällan endast en bildbeskrivning, utan texten är i regel försedd med tankeväckande frågor — i vissa fall sträcker sig frågan rent av så långt, att den gäller: Vad visar denna bild? Vad skall denna bild visa? Illustrationerna få på detta sätt en vidgad uppgift. De bidra att stimulera den egna tankeverksamheten samt egga vetgirigheten.

Man må ha skilda meningar om detta tillvägagångssätt, och sådana existera även i U. S. A., men på en punkt förefaller man vara ense, att det är olyckligt och helt onödigt att presentera lärostoffet i de logiska kategorier, som forskarna behöva för sin överblick av det tillgängliga materialet av fakta och iakttagelser. Skolkurserna få aldrig bli blott miniatyrkopior av universitetskurserna. Pedagogik skiljer sig principiellt från forskning däri, att för den senare äro alla fakta principiellt lika viktiga. För pedagogiken gäller det att göra ett urval och ett ändamålsenligt sådant. Därför skär man ut i bitar, som i en unit, den där liksom en mosaik sättes ihop till en gripbar bild med klart samband med vardagslivet, det egna eller samhällets. Fakta äro desamma, men deras inlärande underlättas därav, att de äro inordnade i ett lättfattligare orsakssammanhang. Varje elev vet vad mat är och hans behov därav, men har föga förståelse för assimilation och näringsupptagning. Han har säkerligen funderat på hur barn och djurungar bli till men står främmande för att närma sig denna fråga under aspekten fortplantningen och dess principer. Exempelen kunna mångfaldigas.

Med denna allmänna strävan att i konkret form framlägga biologins lagar och regler följer också kravet att till ett minimum begränsa antalet termer. För den, som skall fortsätta studierna för ett högre stadium, är kunskap om termerna en oundgänglig förutsättning, men för flertalet bli de hinder för en rätt förståelse. Att helt undvara dessa är dock ej möjligt, ej ens pedagogiskt ändamålsenligt, men i de flesta läroböcker söker man underlätta deras användning genom att förklara deras innebörd — definiera dem — ej i lärotexten utan i ett särskilt avsnitt anslutet till respektive unit eller också i särskild termförteckning, ett lexikon (»glossary», »vocabulary») i slutet av läroboken. Även detta är givetvis till stor fördel för läroböckernas användning senare i livet. Ibland klargöras termerna icke genom beskrivande definitioner, vilkas innebörd trots all strävan till stringens förblir oklar, utan genom åskådliga ritningar. Ett exempel härpå är redovisningen av växtrikets skilda bladtyper. Detta klarlägges genom fyra serier teckningar, som åskådliggöra olika slags a) form, b) bladpetsar, c) bladbasar, och d) bladkanter. Termavsnitten äro i vissa läroböcker försedda med inlärningsfrågor (»self-test on important biological terms»).

En synnerligen överskådlig bild av särdragen i de amerikanska läroböckerna får man genom att studera, hur de bedömas. De grundtankar, som äro bestämmande, komma därvid fram mycket tydligt. Den biologiska skolfackpressen representerad av en publikation sådan som *The American Biology Teacher*, som är organ för den amerikanska biologiläraresammanslutningen, innehåller regelbundet mycket utförliga analyser av de nya läroböckerna i biologi.

I regel bedömes läroboken ingående efter följande recensionsschema:

- a) den litterära stilen (literary style)
- b) dess psykologiska komposition (psychological soundness)
- c) unit-valet jämte dispositionen
- d) det sakliga innehållet (subject matter)
- e) bokens utförande (mechanical make-up)
- f) valet av tillvägagångssätt för inläring samt övningsuppgifter
- g) litteraturhänvisningarna
- h) anvisningarna åt lärarna.

Den språkliga framställningen värderas både med hänsyn till sin lättfattlighet samt till sin välvärdade karaktär. Sättet att redogöra för lärostoffet blir med unit-metoden av fundamental betydelse. Orden måste vägas vida mer till sin innebörd. Det är ej möjligt att från handböcker klippa ihop eller kompilera en lärobok.

Bedömningen av det sakliga innehållet är ju självklar. Svenska recensioner se ofta som sin enda uppgift att granska läroböcker från denna synpunkt.

Mera överraskande är den vikt, som man i U. S. A. fäster vid bokbandets rent mekaniska hållfasthet, dess format, dess motståndskraft mot regn, bandets estetiska utförande, papperets kvalitet, format och tjocklek, klichéernas typografiska standard och storlek, teckningarnas utförande samt slutligen lärobokens totala vikt.

Inlärningsfrågorna granskar man ur synpunkten, om de ta fasta på det väsentliga och ej det perifera eller kuriösa. Vid bedömningen av övningsuppgifterna fäster man stort avseende vid att de tillgodose skilda läggningar hos elever. Man sätter som mål, att olika slags uppgifter äro medtagna; sådana som kunna lösas med enbart litteraturstudier (bokläsning), sådana, som kräva experimentellt laboratoriarbete eller sådana, som lösas genom fältiakttagelser. Somliga uppgifter skola lämpa sig för en enda elev att på egen hand klara upp, andra vara av denna karaktär, att de förutsätta ett samarbete mellan flera — ett lagarbete. Somliga kunna basera sig på iakttagelser under kortare tid, andra på sammanhängande registrering under längre period (en hel termin).

Vad gäller litteraturhänvisningarna fäster man sig vid att de äro rikhaltiga men kanske framför allt av den art, att de stimulera till ett fortsatt studium — ett djupare in-trängande.

Man tycks vara synnerligen medveten om att den moderniserade biologiundervisningen kräver en grundlig omskolning och framför allt fortbildning av biologilärarna. Häri ligger säkerligen förklaringen till den stora vikt, man fäster vid de hjälpmedel, som ställas till lärarnas förfogande. Härmed tangeras ett annat problem, som intimt sammanhänger med läroboksfrågan, nämligen arbetsböckerna. De ledande läroboksförfattarna utge i regel arbetsböcker jämsides med läroboken. Dessa arbetsböcker kunna användas av lärarna antingen som en handledning för undervisningens uppläggning eller också — vilket som bekant praktiseras delvis i U. S. A. — direkt för en undervisning enligt arbetsskoleprincipen. Dessa arbetsböcker ha som en tredje synnerligen viktig uppgift att utgöra ett värdefullt hjälpmedel för självstudier. Anmärkningsvärt är också, att för varje kapitel, som däri behandlas, sker i regel hänvisning icke blott till den av författaren själv utarbetade läroboken utan även till flertalet övriga i landet förekommande läroböcker. Detta har den stora fördelen, att arbetsböckerna bli användbara tillsammans med ett flertal läroböcker.

Flera arbetsböcker ha försetts med utarbetade prov, som kunna användas för att pröva elevens kunskapsnivå och biologiska omdömesförmåga.

Flertalet av de genomgångna läroböckerna avse det amerikanska high-school-stadiet motsvarande vårt gymnasium och högsta klasserna i realskolan. Läroböcker för lägre stadier har jag dessvärre ej haft tillgång till och de ha, lika litet som de granskade arbetena, funnits tillgängliga i svenska bibliotek.

Sammanfattning av allmänna tendenser.

Man strävar bort från läroböcker, som endast äro skelett, mot intresseväckande redogörelser, som samtidigt underlätta kunskapsinhämtandet. Man undviker, menar man, på detta sätt en själlös memorering. Fakta och definitioner, som ej kunna inordnas i ett sammanhang, slopar man saklost. Döda minneskunskaper bannlysas. Man söker alltid nå fram till en grundläggande princip, som är av betydelse för att förstå, vad som sker i naturen. Både det induktiva och deduktiva tänkandet kommer att spela stor roll i ett dylikt pedagogiskt tillvägagångssätt. Samtidigt undviker man som regel att framlägga slutgiltiga påståenden. Man eftersträvar att hos eleven grundlägga en prövande attityd till kunskapsstoffet. Studier skola alltid smaka mera, vilket också är i god överensstämmelse med biologins starkt dynamiska karaktär, betingad av livets egen stora mångformighet och varierande yttringar. Detta förklarar säkerligen den bestämda front, som möter mot all död klassificering, mot statisk systematisering. Man frågar ej först, vart en växt eller ett djur hör, utan hur det lever, hur dess organ fungera, och vilken roll det spelar för människan.

Slutligen fäster man stor vikt vid att läroböckernas framställning psykologiskt ansluter till barnens och elevernas erfarenhetsvärld och deras betraktelsesätt. Överhuvud söker man undvika, att universitetsandans manér och termer få sätta sin prägel på framställningen. I detta hänseende fullfölja läroböckerna på ett utmärkt sätt den förnäma populärvetenskapliga tradition, som varit den anglosaxiska världens, utan att exakthet och fakticitet blivit eftersatta.

Georg Borgström.

Förteckning över nyare amerikanska läroböcker i biologi.

a) läroböcker

- Adell, James C. — Dunham, Olive, O. — Welton, Louis E.: *Explorations in biological science*. Ginn & Co., Boston 1937.
- Baker, Arthur O. — Mills, Lewis H.: *Dynamic Biology*. Randelle Nelly & Co., Chicago 1938.
- Bayles, Ernest E. — Burnett R. Will: *Biology for better living*. Silver Bendett Co., New York 1944 (high school).
- Benedict, Ralph C. — Knox, Warren W. — Stone, Georg K.: *High School Biology*. Macmillan, New York 1938.
- Benedict, Ralph
— *High School Biology. Life science*. Macmillan, New York 1941.
- Brother, Charles: *Biology*, Bruce Publ. Co., Milwaukee 1939 (katolsk av traditionell typ).
- Bush, George L. — Dickie, Allan — Runkle, Ronald C.: *A biology of familiar things*. American Book Co. New York 1939.
- Cole, Elbert C.: *An introduction to biology*. New York 1933 (äldre typ).
- Curtis, Francis, D. — Caldwell, O. W. — Sherman, Nina W.: *Biology for today*. Ginn & Co., Boston 1940.
- Curtis, Francis D. — Caldwell, O. W. — Sherman, Nina W.: *Everyday biology*. Ginn & Co., Boston 1946.
- Downing, Elliot R. — McAtee, Veva M.: *Living things and you*. Lyons & Carnahan, Chicago 1941.
- Fitzpatrick, Frederick L. — Horton, Ralph: *Biology*. Houghton Mifflin Co., Boston 1940.
- Gruenberg, Benjamin C. — Bingham, Eldrea N.: *Biology and man*. Boston 1944.
- Hunter, George W.: *Problems in biology*. New York 1939.
- Hunter, George W.: *Life Science*. American Book Co., New York 1941.
- Kinsey, Alfred C.: *New introduction to biology*. Lippincott Co. Chicago 1938.
- Kroeber, Kenneth — Wolff, Walter H.: *Adventures with living things*. Heath & Co. Boston 1938.
- Manke, Helen Gardner: *The living world*. Sanborn & Co. Boston 1937.

- Meier, W. H. D. — Shoemaker, Louis Meier: *Essentials of biology*. Ginn & Co., Boston 1938 (secondary school).
- McDougall, Mary Stuart — Hogner, R.: *Biology the science of life*. McGraw-Hill.
- Moon, Thurman J. — Mann, Paul B.: *Biology*. Holt & Co., New York 1938.
- Newman: *Vitalized General Biology*. College Entrance Book Co., New York 1943.
- Payne, Sister Mary Anthony: *Biology season by season*. American Book Co., New York 1942 (katolsk av modern typ).
- Peabody — Hunt: *Biology and Human welfare*. Macmillan, New York 1939.
- Pieper, Charles J. — Beauchamp, Wilbur L. — Frank, Orlin D.: *Everyday problems in biology*. Scott Foresman & Co. 1936.
- Ritchie, John W.: *Biology and human affairs*. World Book Co. New York 1941.
- Smallwood, W. M. — Reveley, Ida L. — Bailey, Guy A.: *New biology*. Allyn & Bacon, Boston 1937.
- Smith, Ellen Thea: *Exploring biology*. Harcourt, Brace & Co. New York 1943.
- Stanford, E. E.: *Man and the living world*. New York 1940.
- Strausbaugh, P. P. — Bernal, R. W.: *Elements of biology*. Wiley & Son, 1944.
- Vance, B. B. — Miller, D. F.: *Biology for you*. Lippincott Co. Chicago 1946.
- Weymouth, Clinton G.: *Science of living things*. H. Holt & Co, New York 1941.
- Wood, Georg C. — Carpenter, Harry: *Our environment, the living things in it*. Allyn Bacon, Boston 1938.

b) arbetsböcker.

- Bagby, G. — Cope, H. — Hann, C. S. — Stoddard, M. B.: *Discovery problems in biology*. College Entrance Book Co., New York 1943.
- Burnett, Will R. — Blackwood, Paul E.: *Laboratory and work book units in biology*. New York 1946.
- Day, Chapin — Ritchie, Margaret: *Studies and activities in biology*. New York 1942.
- McAvoy, Blanche: *A study guide for biology*. Burgess Publ. Co. Minneapolis 1939.
- Meier, W. H. D. — Meier Shoemaker, Louis: *Notebook*. Boston 1938.
- Pieper, Charles J. — Beauchamp, Wilbur L. — Frank, Orlin D.: *Teacher's Guidebook*. Chicago 1936.
- Pieper, Charles J. — Beauchamp, Wilbur L. — Frank, Orlin, D.: *A studybook in Biology*. Chicago 1936.
- Vance, B. B. — Barker, C. A. — Miller, D. F.: *Biology activities*. Lippincott Co., New York 1941.

Harold Ruggs läroboksserie i »Social Science».

Harold Ruggs »Social Science Course», omfattande sex voluminösa textböcker (*reading books*) och sex arbetsuppgiftsböcker (*workbooks of directed study*), är ur ett flertal synpunkter väl värd att särskilt uppmärksammas, då man söker omsorgsfullt prövade uppslag till förbättring av läroböcker i historia och geografi för realskolestadiet.

Frågan om läroböckerna bära vara kortfattade eller utförliga har här lösts på så sätt, att en textbok om 500—600 sidor och en arbetsuppgiftsbok om 100 sidor tillsammans bilda ett organiskt helt, täckande ett halvt års kursavsnitt i ämnet Social Science. För att inhämta ifrågavarande kursavsnitt uppges 130 45-minuterslektioner vara erforderliga. Som bekant är ämnet Social Science en sammansmältning av lärostoff från ett flertal vetenskaper, främst geografi, historia och samhällslära, i någon mån även nationalekonomi. Denna avsiktliga integrering av lärostoff från ett flertal discipliner motiveras därmed, att ett stort antal grundläggande samhälleliga företeelser och problem kunna förstås endast med hjälp av fakta och begrepp, hämtade från såväl geografien som historien och samhällsläran.

Arbetsuppgiftsboken (the workbook of directed study) bildar ryggraden i det kursavsnitt, som är avsett att inhämtas på ett halvt läsår. Den innehåller en utomordentligt väl planlagd serie dynamiska och tankeväckande arbetsuppgifter, uppdelade i från varandra skilda grupper, av vilka varje grupp på det närmaste anknyter till ett bestämt kapitel i textboken (the reading book). I arbetsuppgiftsboken finner man även ett stort antal extra uppgifter och problem för särskilt begåvade och intresserade elever, den innehåller också förslag till diskussioner, debatter och dramatiseringar.

På grund av textböckernas för svenska förhållanden mammutlika omfattning får man lätt den uppfattningen, att ett studium av desamma som regel ej kan resultera i fasta och redovisningsbara kunskaper. Denna slutsats torde dock vara felaktig. Författaren skiljer bestämt mellan ett mera begränsat antal fakta och begrepp, som böra fast inpräglas samt klart begripas, och sådana, som ej behöva anförtros åt minnet. För att uppnå denna fasta inprägling återkomma i textböckerna enligt en noggrant uppgjord plan dessa centrala fakta och begrepp gång på gång i skiftande sammanhang. Dramatiska episoder, statistiska och grafiska framställningar, illustrationer och kartor ha utvalts med särskild tanke på att ge skärpa just åt de grundläggande delarna av föreliggande kursavsnitt. Det lärostoff, som är av väsentlig betydelse, framhäves ytterligare dels genom självverksamhetsbefrämjande arbetsuppgifter i »the workbook», dels genom den sammanfattning, som avslutar varje särskilt kapitel. Genom arbetsuppgifterna lär sig eleven att använda de i textboken inhämtade kunskaperna vid lösningen av de problem, som ställas i »the workbook». Han övar sig i att tänka. Stor omsorg har även nedlagts på att finna träffande och stimulerande huvud- och underrubriker.

Den språkliga framställningen i dessa böcker bygger bland annat på vetenskapliga undersökningar rörande ordförrådet på olika åldersstadier och är avpassad efter det åldersstadium, för vilket respektive lärobok är avsedd. Hela denna läroboksserie grundar sig på inte mindre än 22 olika undersökningar, avseende framför allt att ge svar på frågorna om vilket lärostoff, som bör inläras på olika åldersstadier i ifrågakvarande ämne, och hur det mest effektivt skall inläras.

Ruggs »Social Science Course» är resultatet av nio års försöks- och forskningsarbete. Serien utgick först i tre experimentupplagor, var och en olik de övriga. Mer än ett tusental lärares uppfattningar om önskvärda förändringar hade inhämtats, och mer än 50 000 lärjungetests hade granskats, innan serien fick sin nuvarande utformning.

Gustaf Mattsson.

Läroboksgranskningens tidsutdräkt.

Då det gäller att uppskatta den tid, som ett ärende rörande uppförande av lärobok på läroboksförteckningen kräver i läroboksnämnden, måste viss hänsyn tagas till det förhållandet, att nämnden på grund av olika skäl icke håller sammanträde oftare än var tredje eller var fjärde vecka, varvid är att märka, att inga sammanträden hålls på sommaren; det första under arbetsåret hålls i slutet av augusti och det sista i början av juni. Under hösten 1946 har endast hållits fyra sammanträden.

Vidare bör man skilja på olika slags ärenden, nämligen ansökningar om godkännande av prishöjning, ansökningar om uppförande av ny, omarbetad upplaga av förut uppförd lärobok samt ansökningar om uppförande av ny lärobok.

1. Ansökningar om godkännande av prishöjning avgörs merendels på förstkommande sammanträde. Ett sådant ärende kräver således högst en månad för avgörande, i regel kortare tid, givetvis beroende på hur långt efter föregående sammanträde ärendet inkommit. I de fall, då nämnden är tveksam beträffande en prishöjning, förfares på olika sätt: nämnden kan träda i underhandling med utgivaren om ett lägre pris, fordra en närmare motivering för prissättningen eller slutligen anmoda sin tryckerisakkunnige att avge ett yttrande. Ärendet kommer då att ligga till nästa sammanträde, d. v. s. ytterligare tre eller fyra veckor.

2. I fråga om omarbetade upplagor av förut godkända läroböcker beror tidsutdräkten på ändringarnas omfattning. Anser sekreteraren, att dessa är mindre omfattande, sändes boken inte ut till granskare utan kommer upp till behandling på förstkommande sammanträde, då nämnden under själva sammanträdet tar kännedom om ändringarnas art och omfattning samt fattar beslut. I sådant fall tar ärendets behandling inte längre tid än en prisfråga.

Är ändringarna mer genomgripande, utsändes boken till ämnessakkunnig, varvid ärendets handläggande kommer att förlöpa, som om det gällde en ny lärobok.

3. Nya läroböcker utsänds omgående efter det bok och ansökan inkommit till i regel endast en ämnessakkunnig — därjämte dock till ämnets representant i nämnden och ofta till ordföranden — varvid den ämnessakkunnige anmodas inkomma med utlåtande snarast möjligt och senast inom en månad. (Erfarenheten har visat, att det knappast är möjligt att få fram ett utlåtande på kortare tid än en månad. De ämnessakkunniga är alla lärare och ofta mycket upptagna, varför de inte har möjlighet att sträckläsa en bok.)

Hur lång tid ett sådant ärende kräver, beror på flera omständigheter. Har ansökan inkommit ungefär en månad före ett sammanträde och granskaren i behörig tid insänder sitt utlåtande och detta är av sådan art, att nämnden icke tvekar om sitt beslut, så har ärendets behandling i nämnden dragit en tid av fyra eller fem veckor.

Ej sällan händer dock, att ett sådant ärende blir bordlagt. Nämnden kan önska höra ännu en sakkunnig eller för egen del närmare granska boken. Om ärendet då, såsom i regel är fallet, avgörs vid nästkommande sammanträde, har det alltså legat hos nämnden i två månader eller något mer.

Expeditionen av nämndens beslut till skolöverstyrelsen kräver genomsnittligt en vecka eller något mer, beroende på att handlingarna utskrivs av sekreteraren vid sidan av det löpande arbetet och på att de därefter sänds till ordföranden i Västerås för underskrift. (Denna tid för expeditionerna är dock inte längre, än den skolöverstyrelsen måste taga ut för sina expeditioner.) Samtidigt med expeditionen sändes meddelande till sökande om beslutet, varvid ofta avskrift av utlåtande biläggs.

Följande exempel från hösten 1946 må illustrera det sagda (sammanträden har hållits den 22 augusti, den 23 september, den 25 oktober och den 28 november):

Smedberg, Våra minsta: ansökan 7 september, utlåtande 20 oktober, beslut 25 oktober, expedition 6 november (ny bok);

Salomonsson-Lingegård, Språklära (ny bok): ansökan 17 september, utlåtanden, två sakkunniga, den 10 och 11 oktober, behandling och bordläggning med krav på vissa ändringar den 25 oktober, slutgiltigt beslut den 28 november, expedition den 9 december;

Walín-Schager, Kokbok (fullständigt omarbetad upplaga): ansökan 17 juni, den ämnes-sakkunnige returnerade boken på grund av bristande tid efter ett par veckor, varpå den sändes till annan sakkunnig och kom upp till behandling den 23 september, då ärendet bordlades för närmare övervägande och behandlades slutgiltigt den 25 oktober med expedition den 6 november;

Ahlberg, Latinsk språklära (fullständigt omarbetad upplaga): ansökan 8 november, utlåtande 14 november (pensionerad lektor!), beslut 28 november, expedition 9 december;

Klefbeck-Wijkmark, Kristendomskunskap (fullständigt omarbetad upplaga): ansökan 4 oktober, utlåtande 6 november, beslut 28 november, expedition 9 december;

Waldenström, Handbok för stakning av kurvor (gammal bok, känd av granskaren): ansökan 19 november, utlåtande 23 november, beslut 28 november, expedition 9 december.

Den tid ett ärendes behandling hos skolöverstyrelsen kräver, växlar rätt mycket. I några undantagsfall har ärenden, som påpekats vara av brådskande natur (föregående upplaga utgången, skolorna i behov av bok vid ett läsårs början), behandlats inom 10 dagar, men den genomsnittliga tiden kan uppskattas till omkring en månad. I ganska många fall — det gäller då nya läroböcker — kräver ett ärende två månader men endast undantagsvis den i författningen stadgade maximitiden av tre månader. Följande exempel på lång behandlingstid må anföras från senaste verksamhetsår:

Nämndens beslut rörande Bladin, Fransk radiokurs, fattades den 8 februari 1946 och expedierades den 19 februari; överstyrelsens beslut fattades den 24 september och expedierades den 25 oktober 1946;

nämndens beslut rörande Nyhlén, Lärobok i geometri, fattades den 22 mars 1946 och expedierades den 29 mars; överstyrelsens beslut fattades den 28 juni och expedierades den 7 juli; på sitt nästa sammanträde, den 22 augusti, påfordrade nämnden ärendets hänskjutande till Kungl. Maj:t, vilket överstyrelsen blev färdig med den 25 november, varpå nämnden fick ärendet i remiss den 2 december;

nämndens beslut rörande Hassler-Göransson, Rättskrivningslära, fattades den 13 juni och expedierades den 18 juni; överstyrelsens beslut fattades den 14 september och expedierades till nämnden den 26 september.

Om det anses önskvärt, att tiden för nämndens handläggning av ärendena förkortas, torde detta kunna ske genom att nämnden sammanträder oftare, t. ex. varannan vecka, och genom att skrivbiträde ställes till sekreterarens förfogande. Tiden för granskning av böckerna kan däremot säkerligen inte nedbringas.

Under här nämnda verksamhetsår, som anföras som exempel, har följande antal ärenden på läroboksnämndens begäran hänskjutits till Kungl. Maj:ts avgörande och följande antal beslut av nämnden föranlett besvär av sökanden hos skolöverstyrelsen:

1 juli 1941—30 juni 1942

Till Kungl. Maj:t:	Sök:s besvär hos SÖ:
1	4

1 juli 1943—30 juni 1944

Till Kungl. Maj:t:	Sök:s besvär hos SÖ:
2	5

1 juli 1945—30 juni 1946

Till Kungl. Maj:t:	Sök:s besvär hos SÖ:
2	11

John Berg.

Förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse angående granskning av vissa läroböcker.

(Senaste lydelse SFS 1938:630 med ändr. SFS 1942:418.)

§ 1.

I allmänna läroverk, kommunala gymnasier, kommunala flickskolor, kommunala mellanskolor, praktiska mellanskolor, högre folkskolor, folk- och småskolor, folk- och småskoleseminariernas övningsskolor, nomadskolor, fortsättningsskolor, under skolöverstyrelsens inseende stående privatläroverk samt läroanstalter, som stå under inseende av överstyrelsen för yrkesutbildning, må endast sådana av trycket utgivna läroböcker antagas till användning vid undervisningen, som finnas uppförda å en i enlighet med bestämmelserna i denna kungörelse upprättad läroboksförteckning. Detsamma gäller försvarets läroverk samt arméns, marinens och flygvapnets underbefälsskolor (stamskolor) utom i avseende på militära läroböcker. Vad nu sagts gäller jämväl ny, omarbetad eller utökad upplaga av lärobok.

Med läroböcker förstås i denna kungörelse tryckalster av nedan angivna slag, som äro avsedda att, sedan de i därför stadgad ordning antagits, åläggas eleverna till användning vid undervisningen, nämligen

egentliga läroböcker och läseböcker i läsåmnen,
läroböcker i praktiska läroämnen och i övningsämnen,
ordböcker och ordlistor,
översättningsövningar,
textböcker i främmande levande språk,
kartböcker,
räkne- och andra tabeller,
arbetsanvisningar med kartor, illustrationer, sifferuppgifter eller
utförligare text,
föreskrifter för välskrivning och textning samt
sångböcker.

Vid provärläroverk samt folk- och småskoleseminariernas övningsskolor må dock läroböcker utan hinder därav, att de icke finnas uppförda å läroboksförteckningen, antagas till användning vid undervisningen under iakttagande av vad i § 3 mom. 2 första stycket stadgas.

I utlandet framställd textbok i främmande levande språk må liksom utan hinder därav, att den icke finnes uppförd å läroboksförteckningen, under iakttagande av vad i § 3 mom. 2 andra stycket stadgas, antagas till användning vid undervisningen.

§ 2.

En av Kungl. Maj:t tillsatt nämnd, läroboksnämnden, har att taga den befattning med upprättandet av omförmälda läroboksförteckning, som i denna kungörelse angives. Genom lämpliga åtgärder bör nämnden främja tillkomsten av goda läroböcker samt bör med uppmärksamhet följa utvecklingen på läroboksområdet i utlandet. I övrigt åligger det nämnden att till Kungl. Maj:t avgiva yttranden i sådana ärenden, som remitteras till nämnden, ävensom i erforderliga fall opåmint hos Kungl. Maj:t göra framställningar i frågor, som falla inom nämndens verksamhetsområde .

Läroboksnämnden äger att av vederbörande myndigheter erhålla det biträde och de upplysningar, som för nämndens verksamhet erfordras och av myndigheterna kunna lämnas.

§ 3.

1. Ansökning om uppförande av lärobok å läroboksförteckningen skall med angivande av den skolform och det skolstadium, för vilka läroboken är avsedd, ingivas till läroboksnämnden.

Vid ansökningen skola fogas tio exemplar av läroboken eller, därest läroboken vid den tidpunkt, då ansökningen göres, ännu icke utgivits av trycket, tio provexemplar av densamma.

Med provexemplar förstås, såvida icke nämnden annorlunda bestämmer, tryckfärdigt korrekturavdrag, utan ändringar eller tillägg, åtföljt av prov på papper, bindning och illustrationsmaterial.

Avser ansökningen ny, omarbetad eller utökad upplaga av lärobok, som tidigare godkänts av nämnden, skola vid ansökningen fogas fem exemplar av den närmast föregående upplagan samt förslag till ändringar i två exemplar, antingen i maskinskrift eller i tryckfärdigt korrekturavdrag. I det senare fallet skall förteckning över ändringarna bifogas.

Vid ansökning, som ovan avses, skall sökanden till läroboksnämnden erlægga en granskningsavgift av 25 kronor för varje med ansökningen avsedd lärobok.

Vid ansökning om uppförande på läroboksförteckningen av lärobok eller ny upplaga av sådan skall lärobokens bokhandelspris angivas.

2. Förslag om antagande till användning vid undervisningen av lärobok, som enligt § 1, tredje stycket, ej är uppförd å läroboksförteckningen, skall, åtföljt av minst två exemplar av boken, underställas läroboksnämnden för prövning och avgörande.

Likaledes skall förslag om antagande till användning vid undervisningen av textbok, som avses i § 1, fjärde stycket, åtföljt av minst två exemplar av boken, underställas läroboksnämnden för prövning och avgörande.

§ 4.

1. Efter den granskning av läroboken, som i de särskilda fallen finnes påkallad, avgör nämnden, om läroboken skall uppföras å läroboksförteckningen.

Vid sådan granskning skall särskilt iakttagas,

a) att läroboken, vad angår papper, tryck och format samt bandets beskaffenhet och kvalitet, lämpar sig för det avsedda ändamålet;

b) att lärobokens typografiska uppställning, illustrationsmaterial och stilsorter uppfylla de anspråk, som kunna ställas i såväl oftalmologiskt som psykologiskt, pedagogiskt och estetiskt avseende;

c) att lärobokens innehåll, omfång och disposition stå i överensstämmelse med vederbörande undervisningsplan;

d) att överensstämmelse råder mellan de kursmoment, som i läroboken behandlas, och dem, som äro föreskrivna för de kurser eller klasser, för vilka läroboken är avsedd;

e) att eventuellt förekommande illustrationsmaterial ansluter sig till de kursmoment, det avser att belysa;

f) att lärobokens innehåll är objektivt och vederhäftigt och såvitt möjligt överensstämmande med den vetenskapliga och pedagogiska utvecklingen på ifrågavarande område;

g) att läroboken är lämpad efter lärjungarnas ålder och mognad såväl i fråga om innehåll som i språkligt och formellt hänseende;

h) att lärobokens pris är skäligt samt

i) att läroboken är av behovet påkallad och i väsentliga avseenden utgör en självständig insats på det pedagogiska området.

Prövas behov därav föreligga, skall nämnden i de ovan angivna hänseendena inhämta yttrande från särskilda ämnessakkunniga, vilka utses av nämnden, samt jämväl från en av nämnden tills vidare för viss tid utsedd sakkunnig rörande tryckeri- och förlagsärenden.

2. Lärobok må, om så anses erforderligt, uppföras å läroboksförteckningen med visst förbehåll i avseende å lärobokens användning.

3. Ny, omarbetad eller utökad upplaga av lärobok må å läroboksförteckningen uppföras antingen vid sidan av eller i stället för föregående upplaga.

§ 5.

Om så anses påkallat, äger läroboksnämnden besluta, att ny lärobok skall bli föremål för praktisk prövning, innan beslut fattas om dess uppförande å läroboksförteckningen. Sådan prövning skall begränsas till viss tid och verkställas i enlighet med nämndens anvisningar. Efter framställning från nämnden skall skolöverstyrelsen eller i förekommande fall överstyrelsen för yrkesutbildning bestämma, till vilken skola prövningen skall förläggas och vilka lärare, som skola deltaga däri. Efter utgången av den för prövningen bestämda tiden skall redogörelse för erfarenheterna av ifrågavarande läroboks användning vid undervisningen insändas till nämnden ävensom avskrift därav tillställas vederbörande överstyrelse.

§ 6.

Finner nämnden å läroboksförteckningen uppförd lärobok vara föråldrad eller av annan anledning icke böra användas vid skolundervisningen, äger nämnden utesluta läroboken ur sagda förteckning. Innan nämnden avgör sådan fråga, skola, där så anses påkallat, yttranden inhämtas i enlighet med föreskrifterna i § 4 mom. 1.

§ 7.

1. Där ej nedan i mom. 2 eller i § 9 mom. 6 annorlunda sägs, skall nämndens beslut om uppförande av lärobok å läroboksförteckningen så snart ske kan delgivas sökanden. Likaledes skall under enahanda förutsättning beslut om uteslutande av lärobok ur förteckningen så snart ske kan delgivas vederbörande förlag.

2. Har skolöverstyrelsen eller överstyrelsen för yrkesutbildning i yttrande, avgivet enligt § 9 mom. 6, gjort erinran mot nämndens beslut, skall nämnden upptaga ärendet till förnyad prövning. Nämndens i anledning därav fattade beslut skall tillställas vederbörande överstyrelse, som inom fjorton dagar efter det beslutet inkommit till överstyrelsen äger hänskjuta ärendet till Kungl. Maj:t för prövning och avgörande, varom överstyrelsen har att inom samma tid underrätta nämnden. Jämväl för det fall, att

överstyrelsen icke hänskjuter ärendet till Kungl. Maj:t, har överstyrelsen att inom samma tid underrätta nämnden härom. Därest ärendet icke blir föremål för Kungl. Maj:ts prövning, har nämnden att delgiva vederbörande sitt beslut i enlighet med vad ovan i mom. 1 sägs.

3. Part som icke åtnöjes med nämndens beslut, äger hos Kungl. Maj:t söka ändring genom besvär, vilka skola hava inkommit till ecklesiastikdepartementet å trettonde dagen efter den, då klaganden erhållit del av beslutet.

§ 8.

1. Läroboksförteckningen, som skall av nämnden upprättas på grundval av nämndens och i förekommande fall Kungl. Maj:ts beslut, skall genom nämndens försorg utgivas av trycket. I sagda förteckning, som skall vara översiktligt uppställd och innehålla uppgift om den tidpunkt, från vilken förteckningen skall tillämpas, skall för varje lärobok angivas författarnamnet, bokens benämning, sidantalet, tryckorten, tryckåret, förlagets namn, priset samt andra erforderliga uppgifter ävensom eventuellt förbehåll i avseende på lärobokens användning.

2. Läroboksförteckningen skall genom nämndens försorg i erforderligt antal exemplar tillställas dels ecklesiastikdepartementet, ärkebiskopen, skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, statens folkskolinspektörer samt nomadskolinspektören, dels rektorer och föreståndare för allmänna läroverk, kommunala gymnasier, kommunala flickskolor, kommunala mellanskolor, praktiska mellanskolor, folk- och småskoleseminarier, högre folkskolor, under skolöverstyrelsens inseende stående privatläroverk, läroanstalter stående under inseende av överstyrelsen för yrkesutbildning samt de i § 1 angivna militära läroanstalterna, dels rektorer och föreståndare för de i § 14 angivna anstalterna, dels ock skoldistriktet.

Genom nämndens försorg skola sagda myndigheter och befattningshavare underrättas om beslutade ändringar i läroboksförteckningen. Nämnden äger, då behov därav prövas föreligga och medel finnas för ändamålet tillgängliga, verkställa omtryckning av förteckningen.

§ 9.

1. Läroboksnämnden består av elva av Kungl. Maj:t tills vidare för en tid av tre år förordnade ledamöter. Av ledamöterna skola fyra ledamöter representera de allmänna intressena, fyra ledamöter skola vara lärare, två ledamöter skola representera skolöverstyrelsens läroverks- och folkskolavdelningar och en ledamot skall representera överstyrelsen för yrkesutbildning. Av lärarna företräder en ledamot den lägre och en ledamot den högre undervisningen vid under skolöverstyrelsens inseende stående läroanstalter, en ledamot under överstyrelsens för yrkesutbildning inseende stående läroanstalter och en ledamot särskilt den psykologisk-pedagogiska sakkunskapen.

Bland de fyra ledamöter, som representera de allmänna intressena, utser Kungl. Maj:t en att vara nämndens ordförande.

I enahanda ordning utses suppleanter för envar av ledamöterna. Därvid skall iakttagas, att suppleant för ledamot, som är lärare och representerar under skolöverstyrelsens inseende stående läroanstalt, skall företräda annat undervisningsstadium inom den lägre respektive inom den högre undervisningen än ledamoten närmast företräder. På motsvarande sätt skall suppleant för ledamot, som representerar under överstyrelsens för yrkesutbildning inseende stående läroanstalt, företräda annat undervisningsstadium eller annan skoltyp än ledamoten närmast företräder. Vid förfall för ordinarie ledamot har dennes suppleant eller efter ordförandens bestämmande suppleant för annan ledamot,

som representerar samma eller liknande intressen som förstnämnde ledamot, att inträda såsom ledamot i nämnden i den ordinarie ledamotens ställe med samma skyldigheter och befogenheter som ordinarie ledamot.

2. Nämnden sammanträder på kallelse av ordföranden, så ofta förhållandena det påkalla. Nämndens sammanträdesort är Stockholm. Vid nämndens sammanträden föres ordet av den av Kungl. Maj:t förordnade ordföranden eller, vid förfall för honom, av den till levnadsåldern äldste bland de övriga ledamöter, som representera de allmänna intressena.

3. I nämndens beslut äga deltaga:

a) beträffande ärenden, som röra lärobok för den lägre undervisningen vid under skolöverstyrelsens inseende stående läroanstalter eller i § 1 angivna militära läroanstalter: de fyra representanterna för de allmänna intressena, representanten för skolöverstyrelsens folkskolavdelning, representanten för den psykologisk-pedagogiska sakkunskapen samt den lärare, som närmast företräder ifrågavarande undervisningsstadium. Därför bör den sistnämnde ledamotens suppleant närvara och deltaga i överläggningarna;

b) beträffande ärenden, som röra lärobok för den högre undervisningen vid under skolöverstyrelsens inseende stående läroanstalter eller i § 1 angivna militära läroanstalter: de fyra representanterna för de allmänna intressena, representanten för skolöverstyrelsens läroverksavdelning, representanten för den psykologisk-pedagogiska sakkunskapen samt den lärare, som närmast företräder ifrågavarande undervisningsstadium. Därför bör den sistnämnde ledamotens suppleant närvara och deltaga i överläggningarna;

c) beträffande ärenden, som röra lärobok vid läroanstalter, som stå under inseende av överstyrelsen för yrkesutbildning: de fyra representanterna för de allmänna intressena, representanten för överstyrelsen för yrkesutbildning, representanten för den psykologisk-pedagogiska sakkunskapen samt den lärare, som företräder ifrågavarande läroanstalter. Därför bör den sistnämnde ledamotens suppleant närvara och deltaga i överläggningarna;

d) beträffande övriga ärenden: de fyra representanterna för de allmänna intressena.

Nämnden är beslutsmässig, när minst fem eller i fall, som under d) ovan sägs, tre ledamöter, som äga deltaga i besluten, eller suppleanter för dem äro tillstädes. Alla beslut fattas med enkel röstövertikt. Vid lika röstetal äger ordföranden vid sammanträdet utslagsröst.

4. Ledamot och suppleant äga deltaga i överläggningarna rörande visst ärende, ändock att de icke äga beslutanderätt i sagda ärende.

5. Skolöverstyrelsens representanter i nämnden samt representanten för överstyrelsen för yrkesutbildning skola beredas tillfälle att, om de så påkalla, före beslutsfattande samråda med vederbörande överstyrelse. Sådant samråd skall äga rum inom av nämnden förelagd tid i regel ej överstigande fjorton dagar.

6. Därest ledamot av nämnden har från nämndens beslut avvikande mening, äger han påkalla, att yttrande i ärendet inhämtas av skolöverstyrelsen eller i förekommande fall av överstyrelsen för yrkesutbildning. Sådant yttrande skall avgivas snarast möjligt och senast inom fjorton dagar efter det ärendet inkommit till vederbörande överstyrelse.

§ 10.

Vid nämndens sammanträden skall föras protokoll, angivande vilka ledamöter som närvarit, förhandlingarnas ämne samt besluten.

Nämndens utgående expeditioner undertecknas av ordföranden och kontrasigneras av sekreteraren. I skrivelse eller utlåtande, som avlättes till Kungl. Maj:t, skall angivas, vilka ledamöter som deltagit i nämndens beslut i ärendet.

Därest vid nämndens sammanträde närvarande ledamot, som ägt deltaga i beslut i viss fråga, har från beslutet avvikande mening, skall densamma antecknas i protokollet och vidfogas den utgående expeditionen, där sådan förekommer.

§ 11.

Nämnden äger inom ramen av därför anvisade medel bestämma arvoden för de i § 4 mom. 1 angivna sakkunniga.

§ 12.

Nämndens expedition förestås av en av Kungl. Maj:t för sex år eller kortare tid förordnad sekreterare. Sammanlagda förordnandetiden bör i regel ej överstiga sex år. Sekreteraren åligger bland annat:

- a) att mottaga och diarieföra till nämnden inkommande ärenden;
- b) att, där ej annorlunda av nämnden bestämmes, bereda och föredraga ärendena inför nämnden och föra nämndens protokoll;
- c) att, i den mån nämnden ej annat bestämmer, företaga av nämnden beslutade utredningar och verkställa expedierandet av nämndens beslut.

§ 13.

Det åligger nämnden att årligen dels före den 1 september till chefen för ecklesiastikdepartementet avgiva berättelse över nämndens verksamhet under närmast föregående budgetår, dels ock inom därför stadgad tid till riksräkenskapsverket för granskning överlämna räkenskaper med tillhörande verifikationer för senaste räkenskapsår.

§ 14.

Vad i denna kungörelse föreskrives skall äga motsvarande tillämpning beträffande lärobok för kristendomsundervisningen vid folkskoleseminarium, småskoleseminarium, läroanstalt för blinda, dövstumma, bildbara sinnesslöa, fallandesjuka, vanföra, vanartade och i sedligt avseende försummade barn eller minderåriga förbrytare. Vid behandling av ärende, som rör sådan lärobok, äga i beslutnen deltaga de i § 9 mom. 3 a) angivna ledamöterna.

Denna kungörelse träder i kraft den — — — från och med vilken dag kungörelsen den 28 oktober 1938 (nr 630) angående granskning av vissa läroböcker med ändring i kungörelsen den 12 juni 1942 (nr 418) skall upphöra att gälla.

Förslag till författningsändringar rörande antagning av läroböcker.

1. *Folkskolestadgan* § 13 (senaste lydelse SFS 1941:8).

Nya läroböcker så ock nya omarbetade upplagor av redan använda läroböcker antagas till användning vid undervisningen av skolrådet. Innan skolrådet fattar beslut i sådant ärende, skall skolrådet inhämta yttrande av statens folkskolinspektör över av skolrådet efter vederbörande lärares hörande upprättat förslag i ärendet. Skolrådets beslut skall delgivas folkskolinspektören, som äger påfordra, att ärendet hänskjutes till skolöverstyrelsen för prövning och avgörande. I enahanda ordning antagas läroböcker till användning för praktisk prövning, dock må lärobok icke användas för detta ändamål i mer än tre på varandra följande årsklasser.

Ombyte av — — — därav föranledas.

Med läroböcker — — — samt sångböcker.

Beträffande vilka — — — vissa läroböcker.

2. *Fortsättningsskolestadgan* § 23 (senaste lydelse SFS 1940:457).

Nya läroböcker så ock nya omarbetade upplagor av redan använda läroböcker antagas till användning vid undervisningen av skolstyrelsen. Innan skolstyrelsen fattar beslut i sådant ärende, skall skolstyrelsen inhämta yttrande av statens folkskolinspektör över av skolstyrelsen efter vederbörande lärares hörande upprättat förslag i ärendet. Skolstyrelsens beslut skall delgivas folkskolinspektören, som äger påfordra, att ärendet hänskjutes till skolöverstyrelsen för prövning och avgörande. I enahanda ordning antagas läroböcker till användning för praktisk prövning, dock må lärobok icke användas för detta ändamål i mer än tre på varandra följande årsklasser.

Ombyte av — — — därav föranledas.

Med läroböcker — — — och textning.

Beträffande vilka — — — särskilt stadgat.

3. *Läroverksstadgan* § 166 (senaste lydelse SFS 1940:335)

1. Ämneskonferens tillkommer:

e) att pröva — — — föranledas;

f) att i enahanda ordning avgiva förslag om praktisk prövning av nya läroböcker före deras antagande till användning vid läroverket, varvid sådan prövning bör begränsas till en eller flera klassavdelningar under viss tid och vederbörande lärare böra avgiva rapport till ämneskonferensen om erfarenheterna från prövningen i god tid före utgången av för prövningen bestämd tid.

g) att i — — — att införas.

2. Ämneskonferens åligger att, när skolöverstyrelsen så påfordrar, undersöka lämpligheten av vid läroverket använd lärobok.

4. *Stadgan för kommunala flickskolor § 14* (senaste lydelse SFS 1940:336).

Läroböcker antagas — — — i realexamen.

I allmänhet — — — angränsande orter.

I enahanda ordning antagas läroböcker till praktisk prövning vid skolan. Sådan prövning bör begränsas till en eller flera klassavdelningar under viss tid. I god tid före utgången av för prövningen bestämd tid böra vederbörande lärare till rektor och ämneskonferens avgiva rapport om erfarenheterna från prövningen.

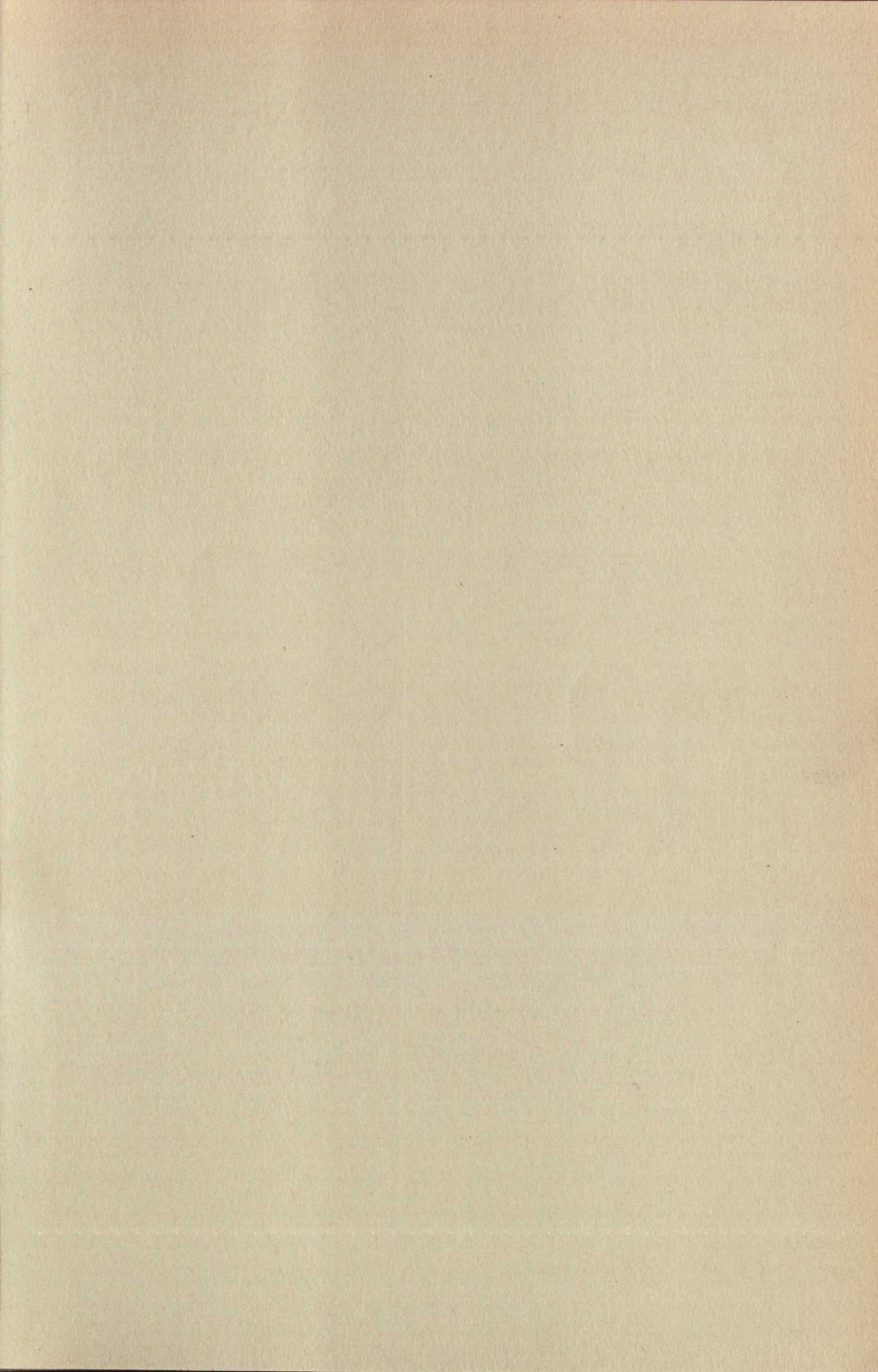
Det åligger rektor och ämneskonferens att, när skolöverstyrelsen så påfordrar, undersöka lämpligheten av vid skolan använd lärobok.

Ombyte av — — — därav föranledas.

Beträffande vilka — — — särskilt stadgat.

5. och 6. *Stadgorna för kommunala mellanskolor och högre folkskolor § 14* respektive § 15. Likalydande med § 14 i stadgan för kommunala flickskolor, samma förslag som ovan. För *praktiska mellanskolor* tillämpas bestämmelsen i stadgan för högre folkskolor § 15.

1. Die...
 2. Die...
 3. Die...
 4. Die...
 5. Die...
 6. Die...
 7. Die...
 8. Die...
 9. Die...
 10. Die...

Statens offentliga utredningar 1947

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvärd.

Förslag till konvention mellan Sverige, Danmark och Norge om erkännande och verkställighet av domar i brottmål m. m. [16]
Lagberedningens förslag till jordabalk. 1. [88]
Betänkande med förslag om upphävande av äldre giftermålsbalken. [43]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med utredning rörande riksräkenskapsverkets organisation. [18]
1945 års lönekommitté. 2. Betänkande med förslag till statens allmänna avlösningsreglemente m. m. [23]

Kommunalförvaltning.

Betänkande med förslag till lag om regionkommuner m. m. [80]

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Polisen och allmänheten. Betänkande med förslag till tjänstereglamente för polisväsendet. [45]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Kollektiv tvätt. Betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete. [1]
Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 2. Förslag angående yrkesvägledning och yrkesutbildning för partiellt arbetsföra m. m. [18] 3. Utredningar och förslag ang. sysselsättnings- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter m. m. [44]
Kompetensfördringar för statliga, vissa halvstatliga och kommunala tjänster samt sådana yrken och befattningar, för vilkas utövande kräves av statlig myndighet utfärdad behörighetsförklaring eller legitimation. [19]
Socialvårdskommitténs betänkande. 15. Utredning och förslag ang. särskilda barnbidrag och bidragsförskott m. m. [21]
Betänkande rörande ett centralt arbetsmarknadsorgan. [24]
Slutbetänkande avgivet av bostadssociala utredningen. Del 2. Saneringen av stadssamhälleas bebyggelse. Organisationen av låne- och bidragsverksamheten för bostadsändamål. [26]
Stuveriverksamheten i svenska hamnar. [28]
Välfärdsanordningar för sjöfolk i hamn. [29]
1945 års skogshärbärgesutrednings betänkande. Del 1. Utredning rörande bostads- och levnadsförhållandena på hemmansskogarna med förslag till åtgärder för bostadsbeständens komplettering och förbättrande. [37]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 7. Tiden juli 1945—juni 1946. [41]
Statens sjukhusutrednings av år 1943 betänkande. 3. Utredningar och förslag ang. sysselsättnings- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter m. m. [44]
Betänkande ang. familjeliv och hemarbete. [46]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 1. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras räkrästkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Inledande översikt. [3]
Betänkande med förslag till standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. [4]
Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 15. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras räkrästkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Älvsborgs län. [20] 2: 12. Malmöhus län. [35] 2: 11. Kristianstads län. [40] 2: 8—10. Kalmar län, Gotlands län och Blekinge län. [48]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande ang. fiskerinäringens efterkrigsproblem samt den prisreglerande verksamheten på fiskets område. [2]
Betänkande med förslag ang. lantmäteripersonalens organisation samt avlösningsförhållanden m. m. [7]
Betänkande med förslag ang. fiskets administration m. m. [8]
Utredning med synpunkter på sågverksdriften i Norrland och förslag angående inrättande av en central sågverkskola. [32]
Redogörelse i sammandrag för utredning rörande planering av jordbruket och skogsbruket i Nedertorneå kommun. [38]
Vid andra riksskogstaxeringen av Norrland åren 1938—4 använd metodik och härom vunna erfarenheter. Redogörelse avgiven av 1937 års riksskogstaxeringsnämnd. [36]
Betänkande ang. organisationen av försöksverksamheten på jordbrukets område. [42]
Fiskerättskommitténs förslag till fiskelag jämte därmed sammanhängande författningar. [47]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Handeln med olja. Betänkande med förslag avgivet av ojlutredningen 1945. [14]
Betänkande med förslag till ändrad lagstiftning ang. handel med skrot, lump och begagnat gods. [22]
Sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln. [50]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med förslag till geofysiskt observatorium Kiruna m. m. [6]
Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 3. Tandläkarinstitutens organisation m. m. [9]
1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Utredning och förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet. [11] 9. Gymnasiet. [8] 10. Flickskolan. [49]
Ungdomens fritidsverksamhet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 4. [12]
1941 års lärarlönessakkunniga. Betänkande med förslag till löneroglering för övningslärare. [15]
Stöd åt utvecklingshämmande ungdom. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 5. [17]
1945 års akademikerutredning. [25]
Betänkande med förslag till ändrad ordning beträffande vissa helgdagar. [27]
Betänkande med förslag ang. utbildning av befäl för handelsflottan m. m. [31]
Supplement nr 7 till Sveriges familjenamn 1920. [39]
Betänkande om granskning och antagning av läroböcker. [51]

Försvarsväsen.

1944 års militärsjukvårdskommitténs betänkande. Del 2. Betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. m. [10]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.